

Η ΜΕΛΕΤΗ

ΜΗΝΙΑΙΟΝ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑ

ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΩ 1907

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1912

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

42 - ΟΔΟΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ - 42

ΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑΙ ΙΔΕΑΙ ΤΟΥ ΚΑΝΤΙΟΥ

Α'. 'Ο Κάντιος είναι εις τῶν κρατίστων φιλοσόφων τῶν νεωτέρων χρόνων, ἡ ἰσχυροτάτη δ' ἀναμφιδόλως καὶ κριτικωτάτη διάνοια τῆς σοφῆς Γερμανίας. 'Ο ἀνὴρ, ἀφ' οὗ κυρίως χρονολογεῖται ἡ ἀναμόρφωσις ἢ ἀκριβέστερον εἶπειν, ἡ ἀναγέννησις τῆς παιδαγωγικῆς, ὡς ἐπιστήμης αὐτοτελοῦς καὶ ἀνεξαρτήτου, ἣτις πληθὺν ὠφελίμων ἄχρι σήμερον συγγραμμάτων ἔδωκεν εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ ἀνεπιλήστους παρέσχευ ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν καθόλου τῶν Εὐρωπαϊκῶν λαῶν, — ὁ πατὴρ τῆς παιδαγωγικῆς, εἶναι δὲ φιλόσοφος τῆς Γενεύης, ὁ ἀθάνατος συγγραφεὺς τοῦ Αἰμιλίου (Émile, ou de l'éducation, 1762), ἐνὸς τῶν ἀριστουργημάτων τῆς πλουσίας καὶ ἀξιοθαυμάστου γαλλικῆς φιλολογίας. Ἐτερος Ἑλβετός, ὁ φιλάνθρωπος Πεσταλότζη (1746 - 1827), «ὁ πατὴρ τῶν ὀρφανῶν», ὡς ὀνομάζει αὐτὸν ἡ ἐπὶ τοῦ μνημείου τῆς εὐγνώμονος πατρίδος του ἐπιγραφή, ὁ κατ' ἐξοχὴν μαθητὴς τοῦ 'Ρουσσῶ καὶ τοῦ Καντίου κατὰ τὰς παιδαγωγικὰς ἰδέας, ἐγένετο ὁ εἰσηγητὴς τῆς «ἐποπτικῆς μεθόδου» ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ὁ πραγματικὸς ἰδρυτὴς τῶν σχολείων τοῦ λαοῦ καὶ τῆς νεωτέρας δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως.

Β'. Οἱ συμπολιταὶ τοῦ Περικλέους, θέλοντες νὰ χαρακτηρίσωσι τὸ μεγαλεῖον τῆς διανοίας τοῦ Ἀναξαγόρου, χαριέντως ἐπωνόμασαν αὐτὸν ΝΟΥΝ, διότι ὁ ΝΟΥΣ ἀποτελεῖ τὸ κέντρον καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ κοσμολογικοῦ συστήματος τοῦ Κλαζομενίου σοφοῦ. Πρῶτος δῆλον ὅτι ἐκ τῶν φιλοσόφων τῆς Ἰωνίας ὁ Ἀναξαγόρας εἰσήγαγεν εἰς τὴν φιλοσοφίαν τὸν ΝΟΥΝ ὡς «ἀρχὴν κοσμοποιίας» ἔξω τῆς ΓΑΗΣ ἐν σεμνῇ μεγαλείῳ ὑπερκειμένην, ἡγεμονικὴν καὶ αὐτεξούσιον, διακηρύξας, ὅτι νοῦς ὑπέρτατος διεκόσμησε καὶ διέπει τὸ ΣΥΜΠΑΝ, ὅτι οὗτος εἶναι ὁ αἴτιος τῆς τάξεως καὶ τῆς ἁρμονίας τοῦ κόσμου, οὕτω δὲ, παραβαλλόμενος πρὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ, ἐφάνη ὡσπερ «νήφων» ὁ Ἀναξαγό-

ρας, κατά τὴν φράσιν τοῦ Ἀριστοτέλους, μεταξὺ τῶν ἄλλων φιλοσόφων «ἀκριτα λεγόντων», ὑπὸ μέθης τινὸς τῆς διανοίας. Οἱ συμπολιταὶ τοῦ Καντίου, ἀν ἤθελον διὰ μιᾶς λέξεως νὰ χαρακτηρίσωσι τὸν φιλόσοφον τῆς Καινιξβέργης καὶ νὰ ἐπιδειξῶσι τὴν ἐνδόμυχον οὐσίαν καὶ τὴν ψυχὴν τοῦ Καντιανοῦ συστήματος, θὰ ἐπωνόμαζον αὐτὸν ὁ ΝΟΜΟΣ ἢ τὸ ΚΑΘΗΚΟΝ, διότι ὁ ΗΘΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ὡς ἀρχὴ ἡγεμονικὴ καὶ αὐτεξούσιος ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΙ, ἀποτελεῖ ἀναμφισβητήτως τὸ κέντρον, περὶ ὃ στρέφεται ὀλόκληρον τὸ φιλοσοφικὸν σύστημα τοῦ Καντίου.

Γ'. Καὶ αὐτὸς ὁ βίος τοῦ μεγαλωνύμου τούτου φιλοσόφου, τοῦ ὁποίου ἡ ἱστορικὴ ἀξία καὶ ἀποστολὴ εἶναι παραπλησία πρὸς τὴν τοῦ Σωκράτους, φέρει βαθύτατα ἐγκεχαραγμένην τὴν σφραγίδα τῆς τάξεως καὶ τῆς ἁρμομονίας τοῦ συστήματος αὐτοῦ, παριστάμενος ὅλον ἔμφυχον ἐκμαγεῖον καὶ ἀπαύγασμα τοῦ ΗΘΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ καὶ τοῦ ΚΑΘΗΚΟΝΤΟΣ, οὗ ἐναργέστατον παράδειγμα διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν συγγραφῶν του ἔδωκεν εἰς τὸ Γερμανικὸν ἔθνος καὶ εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ὀλόκληρον· διότι αἱ μεγάλαι διάνοιαι, οἱ ποιηταὶ μάλιστα καὶ οἱ φιλόσοφοι, εἶναι κτῆμα οὐχὶ τῶν ὁμοειθῶν των, ἀλλὰ συμπάσης τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅπως ὁ Ἀναξαγόρας ἀπεκρίθη πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα, τίνος ἕνεκεν ἔκρινεν ἄξιον νὰ γεννηθῆ εἰς τὸν κόσμον: «ἵνα θεωρήσω τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν τάξιν καὶ ἁρμονίαν τοῦ σύμπαντος», οὕτω καὶ ὁ Κάντιος, κατὰ μίμησιν τοῦ φιλοσόφου τῆς Ἰωνίας διεκήρυξεν, ὅτι: «δύο τινὰ προκαλοῦσιν αἰετοτε τὸν σεβασμὸν καὶ πληροῦσι θαυμασμοῦ ζῶηροῦ τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, ἐφ' ὅσον ἐμβαθύνει τις συχνότερον καὶ ἰσχυρότερον εἰς τὴν μελέτην αὐτῶν καὶ τὴν θεωρίαν, ὃ ἀστερόεις οὐρανὸς ὑπερθεν τῆς κεφαλῆς ἡμῶν καὶ ὃ ἠθικὸς νόμος εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μας. Ἐὐ πρῶτον ἀπάγει τὴν διάνοιαν εἰς τὸ θέαμα τοῦ ἀπείρου, εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ αἰδίου κόσμου, ὅστις φαίνεται ἀναρχος καὶ ἀτελεύτητος· τὸ θέαμα τοῦτο ἐκμηδενίζει ὑπὸ τινὰ ἐποψιν τὴν ὑπαρξίν μου ὡς ἐμφύχου ὄντος. Ἐὐ δεύτερον, ἢ ἐπιγνώσις τοῦ καθήκοντος δῆλον ὅτι, ἢ ἐκ τοῦ ἠθικοῦ ἀπορρέουσα νόμου, προάγει ἐπ' ἀπειρον τὴν ἀξίαν μου ὡς λογικοῦ ὄντος, ἀνεξαρτήτου καὶ ἐλευθέρου, μὴ ὑποκειμένου κατὰ τοῦτο

εἰς τὸν εἰμαρμένον καὶ ἀδήριτον νόμον τῆς ἐμφύχου δημιουργίας». Ἡ ἁρμονία τοῦ σύμπαντος καὶ ἡ ἁρμονία τοῦ ἠθικοῦ νόμου πληροῦσι τὴν ψυχὴν τοῦ γνησίως πλατωνικοῦ τούτου φιλοσόφου.

Δ'. Οὐδὲν ἀπλούστερον καὶ κανονικώτερον τῆς ζωῆς τοῦ Καντίου. Ἐγεννήθη, ἐσπούδασεν, ἐδίδαξε, συνέγραψε καὶ ἐφιλοσόφησεν ἐν Καινιξβέργῃ ἄχρι τῆς ὀγδόης δεκαετηρίδος τοῦ βίου του. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀρχαίους φιλοσόφους καὶ μάλιστα πρὸς τὸν Πλάτωνα, ὁ Κάντιος, ὡς ὁ Σωκράτης, οὐδέποτε ἐξῆλθε τῶν ὀρίων τῆς γενετείρας του, πλὴν ὅτι ὁ Ἀθηναῖος σοφὸς τρίς ἐξῆλθεν ἐπὶ στρατείαν ὡς ἰδιώτης μετὰ τῶν ἄλλων συμπολιτῶν του εἰς Ποτίδαιαν καὶ Βοιωτίαν. Καὶ ὁμως, πρᾶγμα παράδοξον, ὁ φιλόσοφος τῆς Καινιξβέργης, ὁ μηδεμίαν πλὴν τῆς πατρίδος του πόλιν καὶ χώραν ἰδὼν, ἠρέσκετο εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς γεωγραφίας καὶ εἰς περιγραφὰς ἡθῶν καὶ ἐθίμων μεμακρυσμένων χωρῶν. Ὀλόκληρος ὁ βίος του συνοψίζεται εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ εἰς τὴν ἐκδοσιν τῶν συγγραμμάτων του. Εἰκοσιδιετής, τῷ 1746, — ὁ Immanuel Kant ἐγεννήθη τῷ 1724 — ἐξέδωκε τὴν πρώτην αὐτοῦ ἐπιστημονικὴν πραγματείαν, ἐδίδαξεν εἰτα ἐπὶ ἐναετίαν ὡς οἰκοδιδάσκαλος καὶ ἔσχεν οὕτω τὴν εὐκαιρίαν νὰ γνωρίσῃ καλῶς τὴν παιδικὴν καὶ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν, καὶ ἀπὸ τοῦ τριακοστοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἡλικίας του, 1755, ἐδίδασκεν ὡς ὑφηγητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Καινιξβέργης. Ἦγε τὸ τεσσαρακοστὸν ἔκτον ἔτος, ὅτε, τῷ 1770, κατέλαθεν ὡς τακτικὸς καθηγητῆς τὴν ἔδραν τῆς Λογικῆς καὶ Μεταφυσικῆς, τ. ἔ. τῆς Φιλοσοφίας, ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς πατρίδος του. Ἐκτοτε ἐκανόνισε τὴν ζωὴν του καὶ τὰς ἐπισήμους του ἀσχολίας μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας. Ἡ πρώτη ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν μελέτην, ἢ μετὰ μεσημβρίαν εἰς περίπατον τακτικόν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μονήρη, ἔξω τῆς πόλεως, πρὸς τινὰ δενδροστοιχίαν φιλυρῶν, ἣν πρὸς τιμὴν του ὠνόμασαν οἱ συμπολιταὶ του: «δενδροστοιχίαν τοῦ φιλοσόφου». Οἱ γείτονες ἐγνώριζον, ὅτι ἦτο ἡ δευτέρα καὶ ἡμίσεια ἀκριβῶς μ. μ., ὅτε ὁ καθηγητῆς κ. Kant ἐξήρχετο τῆς οἰκίας του. «Ἀμφιδάλλω, ἔγραψε χαριέν-

τως ὁ ποιητὴς Ἐρρίκος "Αἶνε, ἂν τὸ ὠρολόγιον τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Καινιξδέργης ἐπετέλεσε μετὰ μείζονος ἀκριθείας ἢ ὁ συμπατριώτης αὐτοῦ Κάντιος τὸ ἐπίσημον ἔργον τουί» Οὕτως ἐξηκολούθησε διδάσκων, συγγράφων, μελετῶν, ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἑπτὰ ἔτη. Τὴν ἔδραν του ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ κατέλιπε τῷ 1797. Τὸν βίον παρέτεινεν ἄχρι τοῦ 1804. Ἐτελεύτησε σχεδὸν ὀγδοηκοντούτης.

Ε'. Ἡ φήμη τοῦ σωκρατικοῦ τούτου φιλοσόφου ἠὺξήθη καὶ διεδόθη ἀνά τὴν Γερμανίαν λίαν βραδέως, ἀλλ' ἀσφαλῶς, ὅπως καὶ αὐτὸς βραδέως καὶ ἐπιπόνως ἐμόρφωσε τὸ φιλοσοφικὸν αὐτοῦ σύστημα, τὸ ὁποῖον συνεκλόνησεν ἐκ βάθρων τὸ γηραιὸν οἰκοδόμημα τῆς παλαιᾶς φιλοσοφίας καὶ ἀνεκίνησεν εἰτα τὴν Γερμανίαν καὶ τὸν κόσμον. Οἱ φιλόσοφοι τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος, οἱ ἐγκυκλοπαιδικοὶ μάλιστα ἐν Γαλλίᾳ, μετεχειρίζοντο τὸν ΛΟΓΟΝ, ἵνα ἐλέγξωσι καὶ ἀνακρίνωσι τὴν κοινωνίαν, τὴν θρησκείαν, τὴν πολιτείαν, ἣν καὶ ἀνέτρεψαν τέλος ἐκ θεμελίων. Ὁ Κάντιος ὑπέβαλεν εἰς αὐστηρὸν καὶ ἐπίμονον ἔλεγχον αὐτὸν τὸν ΛΟΓΟΝ, αὐτὴν δηλὸν ὅτι τὴν νοητικὴν καὶ κριτικὴν δύναμιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἵνα διαγράψῃ σαφῶς τὰ ὄρια καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς δυνάμεως ταύτης, ἣτις μετεωρίζει τὸν νοῦν εἰς τὸ ἄπειρον, εἰς τὰς αἰθερίους σφαίρας τοῦ νοητοῦ κόσμου, καὶ παρεδρεύει ὡς νομοθέτης αὐθέκαστος τῆς βουλήσεως ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ, αὐτὸς ὢν ὁ νόμος καὶ τὸ καθῆκον. Ἐκ τοῦ ἐλέγχου τούτου προῆλθον τὰ τρία σπουδαιότατα συγγράμματα τοῦ φιλοσόφου, ἡ πολυθρύλητος: «Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου», ἡ «Κριτικὴ τοῦ πρακτικοῦ λόγου» καὶ ἡ «Κριτικὴ τῆς διανοίας ὡς δυνάμεως τοῦ κρίνειν». Ἦνοιξεν οὕτως, ὡς ὁ Σωκράτης, πλατείας τὰς πύλας εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ὑπέταξεν ὅλην τὴν φιλοσοφίαν τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος, κατεδάμασεν ἄχρι σήμερον τὰς ἰσχυρὰς διανοίας, ἀνέδειξεν, ὡς ὁ Ἀθηναῖος σοφός, περιφανεῖς καὶ μεγαλωνύμους μαθητάς, οἵτινες ἐχώρησαν προσωτέρω εἰς τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν αὐτὸς μὲ τὸ ἰσχυρὸν του πνεῦμα ἐχάραξε, καὶ ἐπὶ πᾶσιν, ἀνεδείχθη ἀληθῆς εὐεργέτης τοῦ ἔθνους του μὲ τὰ γενναῖα διδάγματα τῆς ΗΘΙΚΗΣ του, τῆς ἐπιστήμης τοῦ «ἠθικοῦ νόμου», ὅστις ἐπιβάλλεται ἀναποδράστως ὡς νομο-

θέτης ὑπέρτατος καὶ ὑπαγορεύει ἢ, ὀρθότερον εἰπεῖν, ἐπιτάττει ἀείποτε αὐστηρῶς τὸ ΚΑΘΗΚΟΝ οὐχὶ δι' ἄλλον τινὰ λόγον, ἢ διότι εἶναι καθῆκον, τ. ἔ. «ἠθικὸν ἀξίωμα» ἀμετάτρεπτον, δυνάμενον ἐκάστοτε νὰ ἀνυψωθῇ εἰς «νόμον καθολικόν» τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως, τῆς λογικῆς καὶ ἐλευθέρως.

Σ'. Εὐνόητον ὅτι τὰ διδάγματα ταῦτα ἐμόρφωσαν ἰσχυροὺς καὶ ἀδαμαντίνους χαρακτῆρας. Ἀπὸ τῆς σχολῆς αὐτοῦ ἐξηλθεν ἐνθουσιώδης καὶ πάνοπλος ὁ ἀπόστολος τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος τῆς Γερμανίας, ὁ θερμουργὸς ἰδεολόγος καὶ πατριώτης Φίχτε. Αὐτὸς ἠθέλησε νὰ μορφώσῃ τὸν ἀνθρώπον, τὸ ἄτομον δηλὸν ὅτι, ὡς ὂν ἠθικόν, ἀντάξιον τῆς ἀποστολῆς του, κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ «καθήκοντος», τ. ἔ. νὰ διαπλάσῃ «χαρακτῆρας». «Πράττε ἀείποτε ὡς εἰ εἶσαι νομοθέτης ἅμα καὶ ὑπήκοος ἐν τῇ δημοκρατίᾳ τῶν λογικῶν καὶ ἐλευθέρων βουλήσεων» — οὕτως ἐπιτάττει ὁ νόμος, τ. ἔ. τὸ ΚΑΘΗΚΟΝ. Δὲν εἶναι οὗτος ὁ τέλειος χαρακτήρ, ὁ μόνος φερέγγυος καὶ ἀξίος τοῦ ὀνόματος; Ὁ Φίχτε διὰ τῶν περιβοήτων αὐτοῦ «Λόγων πρὸς τὸ Γερμανικὸν ἔθνος» συμπληρῶν τὸν διδάσκαλον, ἠγωνίσθη νὰ μορφώσῃ τὸν πολίτην καὶ πατριώτην, τὸν ἔχοντα ἐπίγνωσιν τῆς ἀποστολῆς του, ἵνα καταδάμασῃ τὸν ἀτομικὸν αὐτοῦ ἐγωισμόν, τὴν ρίζαν πάσης διαφθορᾶς καὶ κακίας, καὶ ἀνυψωθῇ εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ καθῆκοντος καὶ τῶν ὑπερτέρων ἠθικῶν αὐτοῦ ὑποχρεώσεων, ὡς ἀνθρώπου ἅμα καὶ ὡς πολίτου. Ἡ ἀρετὴ εἶναι ἀπάρνησις τοῦ ἀτομικοῦ ἐγωῖσμοῦ, ἀπάρνησις τοῦ ἰδίου συμφέροντος ὑπὲρ τῶν ἄλλων, κηρύττει ὁ Φίχτε, καὶ ἕκαστος ὀφείλει ἐν τῷ κύκλῳ τῆς ἑαυτοῦ ἐνεργείας, τῆς θέσεως, ἣν κατέχει ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν καθηκόντων του, νὰ ἐργασθῇ, καθ' ὅσον δύναται, εἰς τὸ κατ' ἐξοχὴν εὐγενές ἔργον τῆς ἠθικῆς διαπλάσεως, τῆς ἠθικοποιήσεως τῆς κοινωνίας, οὐχὶ ἀπλῶς τῶν ἀτόμων δηλὸν ὅτι, ἀλλὰ τοῦ συνόλου τοῦ ἔθνους καὶ τῆς πατρίδος. Δὲν εἶναι οὗτος ὁ τέλειος πατριώτης καὶ ὁ τέλειος πολίτης; Ἴδου πῶς οἱ φιλόσοφοι μὲ τὴν ἡρεμον καὶ γλυκεῖαν φωνὴν τῆς ὑψηλῆς ταύτης Μούσης, ἀπὸ τοῦ βάθους τῶν σπουδαστηρίων των καὶ ἀπὸ τοῦ διδασκαλικοῦ βήματος ἐμόρφωσαν τὸ Γερμανικὸν ἔθνος τοῦ δεκάτου ἐνάτου αἰῶνος! Δὲν εἶναι γενναῖον

τὸ κατώρθωμα καὶ τὸ εὐεργέτημα τίμιον, τῆς ὑψηλῆς τῶν δια-
νοίας καὶ τοῦ εὐγενοῦς τῶν φρονήματος ἀντάξιον;

Ζ'. Ὁ Κάντιος ἐδίδαξεν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ πλὴν τῶν
ἄλλων φιλοσοφικῶν μαθημάτων, τῆς Μεταφυσικῆς δῆλον ὅτι,
τῆς Λογικῆς καὶ τῆς Ἠθικῆς καὶ παιδαγωγικῆς, ὡς συμπλή-
ρωμα ἀναμφιδόλως τῆς Ἠθικῆς, ἔχων ὡς βᾶσιν τῆς διδασκα-
λίας του τὸ ἐγχειρίδιον συναδέλφου. Ἐπειδὴ ἀπεμακρύνετο
πολλάκις τοῦ κειμένου ἐλευθέρως, ἐσημείωνε τὰς ἰδίας παρατη-
ρήσεις εἰς φύλλα ἰδιαίτερα κατὰ τὴν συνήθειάν του. Τὰ σημειώ-
ματα ταῦτα παρέδωκεν ἐν ἔτος πρὸ τοῦ θανάτου του, τῷ 1803,
εἰς τινὰ τῶν νεαρῶν συναδέλφων του, τὸν Θεόδωρον Ἕνικ, ὅστις
ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ τὴν ἄδειαν τῆς δημοσιεύσεως. Οὕτως ἐξε-
δόθη ἡ λαμπρὰ «Περὶ παιδαγωγικῆς πραγματεία», βιβλίον
μικρὸν τὸν ὄγκον, ἀλλὰ πολύτιμον τὸ περιεχόμενον, τῆς βα-
θείας φρενὸς τοῦ Καντίου ἀντάξιον. Ἀντὶ πραγματείας ἐπιστη-
μονικῆς δυσνοήτου ἔχομεν ἐνώπιον ἡμῶν μελέτην εὐληπτον
καὶ χαρίεσσαν, σύντομον, ἀλλὰ μεστὴν βαθυτάτων γνωμῶν καὶ
παρατηρήσεων, διὸ καὶ ὑπερτερεῖ ἐν πολλοῖς τὸ κλασσικὸν
συγγραμμάτιον τοῦ Πλουτάρχου «Περὶ παίδων ἀγωγῆς», ἂν τὸ
σύγγραμμα τοῦτο, τὸ ὁποῖον ἠρμηνεύετο ἄλλοτε ἐν τοῖς Ἑλλη-
νικοῖς Σχολείοις καὶ Παρθεναγωγείοις, ἐξηλθέ πατε τῆς χειρὸς
τοῦ Πλουτάρχου. Ἡ μικρὰ πραγματεία τοῦ Καντίου διαιρεῖται
εἰς κεφάλαια ἕξ, ὧν προτάσσεται γενικὴ εἰσαγωγή, περιέχουσα
τὰς ἀρίστας τῶν γνωμῶν, ἀποφθέγματα θαυμάσια.

Η'. «Ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ μόνον δημιούργημα, ὅπερ εἶναι
δεκτικὸν ἀγωγῆς καὶ παιδείας» — οὕτως ἀρχεται τῆς εἰσαγω-
γῆς του ὁ Κάντιος. «Φαμέν τὸν ἄνθρωπον εἶναι ζῷον λογικόν,
δεκτικὸν νοῦ καὶ ἐπιστήμης» — εἶπεν ὁ Ἀριστοτέλης. Ἀγωγήν
λέγων, ἐννοεῖ ὁ Κάντιος πρῶτον τὴν θεραπείαν καὶ ἐπιμέλειαν,
ἣν ἀπαιτεῖ ἡ παιδικὴ ἡλικία, τ. ἔ. τὴν «τροφήν», ὡς θὰ ἔλε-
γον οἱ ἀρχαῖοι, δεύτερον τὴν κυρίως καὶ κατ' ἐξοχὴν ἀγωγήν,
ἢ ἀνατροφήν, ἣτις ἀπεργάζεται τὸν ἄνθρωπον, καὶ τρίτον, τὴν
μόρφωσιν καὶ παιδείαν. Κατὰ ταῦτα ὁ παιδευόμενος εἶναι παῖς,
τρόφιμος καὶ μαθητής. Τὴν ὅλην ἀγωγήν διαιρεῖ ὁ φιλόσοφος

εἰς Φυσικὴν, ἣν ἔχει κοινὴν πρὸς τὰ ζῷα ὁ ἄνθρωπος κατὰ
τὴν νηπιακὴν ἡλικίαν, καὶ εἰς πρακτικὴν ἢ ΗΘΙΚΗΝ, ἣτις περι-
λαμβάνει τὴν παιδείαν ἅμα καὶ τὴν μόρφωσιν, δι' ἧς καθίστα-
ται ἱκανὸς νὰ ζῆσῃ ὁ ἄνθρωπος ὡς ὄν λογικὸν καὶ ἐλεύθερον,
διότι «πρακτικὸν» ὀνομάζει ὁ Κάντιος, κατὰ τὸν Σταγειρίτην,
ἕτι ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ΗΘΙΚΗΝ ἢ, ἄλλως εἶπεν, πρὸς τὸ
«ἐλεύθερον» καὶ «αὐτεξούσιον» τοῦ ἀνθρώπου. Πρὸς τὴν τρι-
πλὴν διαίρεσιν, ἧς ἐμνημονεύσαμεν, ἀνταποκρίνεται τὸ τριπλοῦν
ἀσχόλημα τῆς ὅλης ἀγωγῆς, ἣτις ὀφείλει νὰ μορφώσῃ τὸν ὅλον
ἄνθρωπον, καὶ εἶναι ἅρα: «φυσικὴ, διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ ἀγωγή».
Ἡ διαίρεσις αὕτη ἀπὸ τοῦ Καντίου ἄχρι σήμερον ἀπέβη κλασ-
σικὴ, καὶ κατὰ ταύτην συνέταξε τὸ περιβόητον αὐτοῦ βιβλίον
κατὰ τὴν πέμπτην δεκαετηρίδα τοῦ προηγουμένου αἰῶνος
(1849-59) ὁ Ἄγγλος φιλόσοφος Ἐρδέρτος Σπένσερ.

Θ'. Ἐν τῇ πραγματείᾳ τοῦ Πλουτάρχου, ἣτις καὶ ἐν τῇ
Ἔσπερᾳ ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν γραμμῶν ἄχρι τοῦ
Ῥουσσώ ἐκυριάρχει ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἐν τοῖς Ἐκπαιδευτη-
ρίοις, ὑποφαίνεται σαφῶς ἡ διαίρεσις αὕτη καὶ τὸ τριπλοῦν
ἀσχόλημα τῆς ὅλης ἀγωγῆς. Ἐπί τινὰ συμβάλλονται, λέγει ὁ
Χαιρωνεὺς φιλόσοφος, ἢ τις τῶν μαθητῶν του, ὅπως ἀναδειχθῇ
ὁ τρόφιμος τέλειος κατὰ τὸ δυνατόν: ἡ φύσις, ὁ λόγος καὶ τρί-
τον τὸ ἔθος. Καλεῖ δὲ λόγον μὲν τὴν μάθησιν, τ. ἔ. τὴν παι-
δείαν καὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ πνεύματος, ἔθος δὲ τὴν «ἄσκησιν»,
τ. ἔ. τὴν πρᾶξιν καὶ τὴν μελέτην, ταῦτόν εἶπεν τὴν ἠθικὴν ἀγω-
γὴν, διότι τὸ ΗΘΟΣ εἶναι πολυχρόνιον, καὶ τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς
ὀρθῶς δύναται τις ἠθικὰς νὰ προσάγορεύσῃ, ἀπὸ τοῦ ἔθους. Ἡ
φύσις ἀνευ τῆς μαθήσεως εἶναι τυφλή, ἡ μάθησις ἀνευ τῆς
εὐφυΐας ἐλλιπής, ἡ ἄσκησις χωρὶς ἀμφοτέρων ἀτελής. Τὴν
ἀφυΐαν δύναται νὰ ἐπανορθώσῃ ἡ μελέτη καὶ ἡ μάθησις, τὴν
εὐφυΐαν διαφθείρει ἡ ῥαθυμία. Ὡς περ ἐπὶ τῆς γεωργίας πρῶ-
τον μὲν πρέπει νὰ ὑπάρξῃ ἡ γῆ ἀγαθὴ, εἶτα ὁ φυτουργὸς ἐπι-
στήμων, τρίτον τὰ σπέρματα σπουδαῖα, οὕτως ἐπὶ τῆς ἀγωγῆς,
πρὸς μὲν τὴν γῆν ἀντιστοιχεῖ ἡ φύσις τοῦ παιδευομένου, πρὸς
γεωργὸν ἐπιστήμονα ὁ παιδαγωγὸς καὶ ὁ διδάσκαλος, πρὸς τὰ
σπέρματα αἱ ἠθικαὶ ὑποθήκαι καὶ τὰ σπουδαῖα διδάγματα.—

Ἴδου λαμπρὰ καὶ σοφώτατα ῥήματα τῆς Πλουταρχείου πραγματείας: Ὁ Χαιρωνεὺς φιλόσοφος παραγγέλλει νὰ μὴ ἀμεληθῆται καὶ ἡ τῶν «σωμάτων ἀγωνία», τ. ἔ. ἡ γυμναστική, τὸ μὲν χάριν τῆς διαπλάσεως τοῦ σώματος, τὸ δὲ καὶ πρὸς βίωμην. Ἔχομεν ἄρα καὶ παρ' αὐτῷ τὴν τριπλῆν διαίρεσιν τῆς παιδαγωγίας εἰς φυσικὴν, διανοητικὴν, ἠθικὴν.

Γ'. Καὶ πρῶτον περὶ τῆς φυσικῆς ἀγωγῆς, κατὰ τὸν Κάντιον. Ἀντιθέτως πρὸς τὸν Σπένσερ, ὅστις διετύπωσε διὰ τοὺς ὁμοεθνεῖς του τὸ περιβόητον ἀπόφθεγμα: «ὅτι ὁ παῖς ὀφείλει νὰ εἶναι καλὸν ζῷον», ἵνα ἀντεπεξέλθῃ τελεσφόρως πρὸς τὴν πάλην τοῦ βίου, διότι τοῦτο εἶναι τὸ τέλος τῆς ἀγωγῆς, κατὰ τὸν Ἀγγλον φιλόσοφον, ἵνα παρασκευάσῃ δῆλον ὅτι τὸν παῖδα τελείως πρὸς τὴν ζωὴν — ὁ Κάντιος ἐδίδαξεν, ὅτι ἡ ἀγωγή εἶναι ἀνάματος πρόοδος καὶ σταθερὰ προσπάθεια πρὸς ἐντελῆ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς φύσεως ἢ, ταῦτόν εἰπεῖν, ἀπὸ τῆς καταστάσεως, ἣν ἔχει κοινὴν πρὸς τὰ ζῷα ὁ ἄνθρωπος. Ἡ πρώτη ἀνατροφή μεταβάλλει τὸ ζῷον εἰς ἄνθρωπον. Δὲν ἔχει οὗτος τὸ ἐνστικτον, ὅπως τὰ ἄλλα ζῷα, ὡς ὀδηγὸν καὶ αὐτάρκη διδάσκαλον, ἀλλὰ τὸ λογικὸν μόνον, δι' οὗ καὶ ὀφείλει αὐτὸς ἐξ ἰδίων, ἐξ οἰκείας γνώμης δῆλον ὅτι, νὰ κανονίσῃ τὸ σχέδιον τῆς ἀγωγῆς του, νὰ μεταχειρισθῇ πάσας τὰς ιδιότητας τῆς λογικῆς αὐτοῦ φύσεως. Οὕτως ἡ μία γενεὰ παιδεύει τὴν ἄλλην ἐν τῇ πορείᾳ τῶν χρόνων. Ἡ πρώτη ἀγωγή εἶναι καθ' ὀλοκληρίαν ἀρητικὴ, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Καντίου, κωλύουσα τὸν ἄνθρωπον τὰ παρεκτραπῆ τοῦ προορισμοῦ του καὶ νὰ ἐξοκείλῃ εἰς τὰς φυσικὰς κλίσεις τοῦ ζῷου, ἐν ᾧ ἡ παιδεία εἶναι τὸ θετικὸν μέρος τῆς ἀγωγῆς. Ἡ πρώτη ἐξαναγκάζει αὐτὸν νὰ ὑποταχθῆ εἰς τοὺς νόμους τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, νὰ κατανοήσῃ καὶ νὰ σεβασθῆ καθόλου τὴν ἀξίαν τοῦ νόμου καὶ τὴν δύναμιν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς του. Καὶ ἐπειδὴ ἔχει μέγιστην κλίσιν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, εἰς ἣν δύναται νὰ θυσιάσῃ ἅπαντα, πρέπει ἐγκαίρως νὰ ἐθισθῆ νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὰ παραγγέλματα τοῦ λόγου, ἄλλως θὰ ἀκολουθήσῃ ἕλας τὰς ιδιοτροπίας τῆς φύσεως. Ἐντεῦθεν ἡ ἀγριότης, ἣν τηροῦσιν τινες δι' ὄλου τοῦ βίου ἐκ πλημμελοῦς ἀνατροφῆς, διότι οὐδέποτε παῖδες εὔρον

ἀντίστασιν εἰς τὰς ὀρέξεις των. Τοιαύτη μάλιστα εἶναι ἡ ἀγωγή τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν ἡγεμόνων, ἣν οἰκτίζει ὁ φιλόσοφος τῆς Καινιξδέργης. Παιδείας δὲν μετέχουσι τὰ ζῷα, ἀφ' οὗ καὶ «φρονήσεως» εἶναι ἄμοιρα, ὡς λέγει ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ μόνον τὸ ἄσμα μανθάνουσι καὶ διδάσκονται τὰ πτηνὰ παρὰ τῶν γονέων. Καὶ εἶναι τὸ θέαμα τοῦτο γοητευτικὸν ἀληθῶς, κατὰ τὸν Κάντιον. Διὰ μόνης τῆς ἀγωγῆς ἐξανθρωπίζεται ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος. Ἀξίζει τόσον, ὅσον καὶ ἡ ἀνατροφή καὶ ἡ μόρφωσις, ἥς ἔτυχεν. ὦ! ἂν ὑπέροχος τις καὶ προνομιούχος διάνοια ἤθελεν ἀναλάβῃ τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας ἀνατροφῆς, θὰ ἐδλέπομεν τότε τί ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις! — ἀναφωνεῖ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὁ γνήσιος πλατωνικὸς καὶ ἰδεολόγος Κάντιος. Ἀλλ', ὡς ἔχομεν, εἶναι ἀδύνατον τοῦτο. Καὶ ὅμως πρέπει νὰ βοηθῶμεν τὴν φύσιν νὰ κάμνῃ καὶ ἐν ἔτι βῆμα πρὸς τὰ πρόσω, τ. ἔ. πρὸς τὴν τελειότητα. Ὁ Πλάτων εἶπεν, ὅτι καὶ αὕτη «ἡ πολιτεία εἶναι τροφή ἀνθρώπων, καλὴ μὲν ἀγαθῶν, ἢ δ' ἐναντία κακῶν». Ὁ Κάντιος φρονεῖ ὅτι ἡ ἔλλειψις τῆς ἀνατροφῆς εἶναι κακὸν δεινότερον τῆς ἀπαιδευσίας, τῆς «ἀμουσίας», ὡς εἶπε χαριέντως ὁ φιλόσοφος ποιητής. Εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς ἔγκειται τὸ μέγα ἀπόρρητον τῆς τελειώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀναφωνεῖ ὁ Κάντιος. Εἶναι γλυκὺ καὶ παρήγορον νὰ ἀναλογίζεσθαι τις ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη φύσις θὰ ἀποβαίῃ ἀείποτε βελτίων ἑαυτῆς διὰ τῆς ἀγωγῆς καὶ ὅτι θὰ ἠδύνατο κατὰ τοῦτο νὰ φθάσῃ εἰς τὴν τελειότητα, ἥς εἶναι δεκτικὴ κατ' ἐξοχὴν.

ΙΑ'. Τὸ διάγραμμα ἄρα θεωρίας τινὸς παιδαγωγικῆς εἶναι εὐγενὲς ἰδανικόν, ὠφέλιμον ἀναμφισβόλως, καὶ ἂν ἔτι εἶναι ἀδύνατον νὰ πραγματοποιηθῆ. Δὲν πρέπει νὰ θεωρῶμεν τὴν ΙΔΕΑΝ, τὸ ἰδανικὸν δῆλον ὅτι, ὡς χίμαιραν, ὡς ὄνειροπόλημα φανταστικόν, ἐπειδὴ τὰ ἐμπόδια κωλύουσι τὴν πραγματοποίησιν αὐτοῦ δι' ἔργων. Τὸ ἰδανικὸν οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τύπος τις καὶ μορφή τοῦ τελείου, μὴ ἀπαντωμένη εἰσέτι εἰς τὴν πραγματικότητα. Τοιαύτη λ. χ. ἡ ἰδανικὴ πολιτεία, ἡ κυβερνωμένη κατὰ τοὺς νόμους τῆς «ἀπολύτου δικαιοσύνης», περὶ ἧς εἶπεν ὁ Πλάτων ὅτι εἶναι δυνατὴ, καὶ ἂν ἀπαξ μόνον ὀπουδήποτε ἢ ὅτε-

δήποτε πραγματοποιηθῆ. Ἄλλ' ἡ ἰδέα ἐν πρώτοις δὲν πρέπει νὰ εἶναι ψευδής, εἴτα οὐχὶ ἀδύνατος νὰ μεταστήσῃ τὰ ἐπιπροσθούντα ἐμπόδια. Ἄν λ. χ. ὁλος ὁ κόσμος ἐψεύδετο, ἢ εἰλικρίνεια θὰ ἦτο διὰ τοῦτο ἀδύνατος; Θὰ ἦτο δῆλον ὅτι καθαρά χίμαιρα;— Ἴδου ἀποφθέγματα ἐξόχως πλατωνικῆς διανοίας! Μὲ τὴν σημερινὴν ἀγωγὴν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπιτυγχάνει τὸν σκοπὸν τῆς ὑπάρξεώς του. Πόσαι διαφοραὶ βίων ὑπάρχουσι καὶ πόσοι τρόποι, ἀτακτοὶ, ἀνώμαλοι, ἀδιόριστοι! Οὐδαμοῦ αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ καὶ τὰ αὐτὰ ἀξιώματα, τὰ ὅποια πρέπει νὰ γίνωσιν οἷον δευτέρα τις φύσις εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀγωγῆς. Ὑπάρχουσι πολλὰ σπέρματα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, τὰ ὅποια πρέπει νὰ ἀναπτύξωμεν καὶ νὰ καλλιεργήσωμεν, ἵνα φθάσῃ αὕτη εἰς τὸν προορισμὸν τῆς. Ἀλλὰ τοῦτο κατορθοῦται, ἂν ἔχομεν ἐπίγνωσιν τοῦ σκοποῦ, ὃν ἐπιδιώκει ἡ ἀγωγή. Εἶναι ἄρα τέχνη καὶ ἐπιστήμη ἢ παιδαγωγία, ἂν καὶ εἶναι ἔργον ὀλοκλήρων γενεῶν, αἵτινες κληροδοτοῦσιν εἰς τοὺς ἐπερχομένους τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας των. Ἡ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἔπλασεν οὕτω τὸν ἄνθρωπον — μόνον οὗτος μετέσχε «θείας μοίρας», εἶπεν ὁ Πλάτων — ὥστε αὐτός, ἐξ οἰκείας γνώμης, νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ἀγαθόν. «Ἴδου ὁ κόσμος, εἶνε ἰδικός σου! Ἐνεφύτευσα εἰς τὴν ψυχὴν σου πάντα τὰ σπέρματα πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ἀπὸ σοῦ ἐξαρτᾶται νὰ ἀναπτύξῃς αὐτά, ἐν σοὶ κεῖται ἡ εὐδαιμονία ἢ ἡ κακοδαιμονία σου!» — οὕτως ἠδύνατο νὰ ὁμιλήσῃ ὁ Πλάστης πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Ρήματα ἀληθῶς θαυμάσια!

IB'. Ὀφείλει ἄρα ἐν πρώτοις ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀναπτύξῃ τὰς ἐμφύτους αὐτοῦ δυνάμεις πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ὁ δημιουργὸς δὲν ἔθηκεν αὐτὰς ἐν τῇ ψυχῇ του τελείας, ἀλλ' ἀπλῶς τὰς δυνάμεις μόνον, αἵτινες οὔτε ἀγαθαὶ οὔτε κακαὶ καθ' ἑαυτὰς εἶναι, καὶ οὐδεὶς λόγος ἐν τούτῳ περὶ ἠθικότητος. Κατὰ φύσιν οὔτε ἀγαθὸς οὔτε κακὸς εἶναι ὁ ἄνθρωπος, καθ' ἑξῆς μόνον καὶ ἀγωγὴν καὶ προαίρεσιν γίνεται τοιοῦτος. Νὰ διαπλάσῃ ἑαυτόν, ἂν εἶναι κακός, νὰ ἀποθῆ βελτίων, νὰ μορφωθῆ εἰς ἠθικότητα καὶ ἀρετὴν — ἰδοὺ τὸ ΚΑΘΗΚΟΝ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ὠρίμως σκεπτόμενος κατανοεῖ πόσον δυσχερὲς εἶναι τὸ ἔργον τοῦτο. Ἡ ἀγωγή εἶναι τὸ μέγιστον καὶ τὸ δεινότατον τῶν προβλημάτων, ἀποφα-

νεται ὁ βαθυνούστατος Κάντιος. Ἡ πεπαιδευμένη διάνοια ἐξαρτᾶται ἀπὸ τῆς ἀγωγῆς καὶ ἡ ἀγωγή αὐτὴ ἀπὸ τῆς παιδείας. Οὕτω συμβαδίζουσιν ἀμφοτέραι εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀνθρωπίνης προόδου, εἰς τὸ ἔργον τῆς ἡμερώσεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Δύο τινὰ ἦτο χαλεπὸν καὶ ἀμήχανον νὰ ἐπινοήσῃ ὁ ἄνθρωπος, τὴν τέχνην τοῦ κυβερνᾶν, καὶ τὴν τέχνην τοῦ παιδεύειν τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ ὁμοίως ὁ περὶ τούτων λόγος δὲν ἔληξεν ἔτι ἄχρι σήμερον! Εἶναι ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ τέχνη, ὡς θὰ ἔλεγεν ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, οἵτινες καὶ τὴν πολιτικὴν ὡς μέρος τῆς ἠθικῆς ὑπελάμβανον. Κατὰ ταύτην ἔδει νὰ μετέχουσιν «αἰδοῦς καὶ δίκης», τ. ἔ. ἠθικότητος καὶ δικαιοσύνης, ἵνα συστηθῶσιν αἱ πόλεις, τ. ἔ. ἵνα καταστήσῃ δυνατὸς ὁ πολιτικὸς καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος τῆς ἀνθρωπότητος. Εἶναι ὁ νόμος οὗτος τοῦ Διός, ὡς λέγει σόφως ὁ μεγαλοπρεπῆς Πρωταγόρας παρὰ Πλάτωνι. Ἀλλ' ὅπως ἡ κυβερνητικὴ τέχνη δὲν ἔφθασεν εἰς τὸ ἰδεῶδες ἔτι τῆς τελειότητος, οὕτω καὶ ἡ ἀγωγή τῶν ἀνθρώπων καθόλου ἀπέχει πολὺ τοῦ προορισμοῦ τῆς. Ζῶμεν ἐν ἐποχῇ πολιτισμοῦ ἀναμφιβόλως, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἠθικῆς τελειότητος. Οὕτω φρονεῖ ὁ Κάντιος. Ἀλλὰ πῶς δύναται τις νὰ καταστήσῃ τοὺς ἀνθρώπους εὐδαιμονας, ἂν μὴ καταστήσῃ αὐτοὺς ἠθικοὺς καὶ μεμορφωμένους; Εἶναι τὸ περίφημον δόγμα τοῦ Σωκράτους περὶ τῆς «βασιλικῆς τέχνης», — οὕτως ὀνομάζει τὴν φιλοσοφίαν, — ἥτις εἶναι ἱκανὴ νὰ ποιήσῃ «σοφοὺς ἅμα καὶ ἀγαθοὺς» καὶ ἄρα «εὐδαιμονας» τοὺς ἀνθρώπους. Ἐπειδὴ αἱ ἔμφυτοι δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἀναπτύσσονται ἐξ ἑαυτῶν, πᾶσα ἀγωγή εἶναι τέχνη. Ἀλλ' ἀναμφιβόλως αὕτη εἶναι τὸ πρῶτον μηχανικὴ, τ. ἔ. ἄνευ σχεδίου, ἄνευ ἐπιγνώσεως τοῦ σκοποῦ τῆς. Ἀλλ' ἡ ἀληθῆς τέχνη εἶναι λελογισμένη καὶ ἔμφρων, καὶ τοιαύτη μόνον οὕσα γίνεται ἐπιστήμη. «Ἡ μὲν ἐμπειρία τέχνην, τ. ἔ. ἐπιστήμην, ἐποίησεν, ἡ δὲ ἀπειρία τύχην», εἶπεν ὁ ἀρχαῖος σοφιστής. Οἱ γονεῖς, ὅσοι ἠὺμοίρησαν ἀγωγῆς, εἶναι αὐτοὶ παράδειγμα μιμήσεως ἄξιον διὰ τὰ τέκνα των. Ἀλλ' ἵνα μορφώσῃ τις ἄλλους, ὀφείλει οὐ μόνον αὐτὸς νὰ εἶναι μεμορφωμένος, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐργάζεται μετὰ τέχνης, τ. ἔ. μελέτης καὶ ἐπιστήμης. Ἡ τέχνη διώκει τὴν τύχην, ἡ ἐπιστήμη τὸν ἀπλοῦν μηχανισμόν καὶ ἐν τῇ παιδαγωγίᾳ.

ΙΓ'. Ἀξίωμα τῆς ἀγωγῆς, τὸ ὁποῖον αἰείποτε ὀφείλουσι νὰ ἔχωσι πρὸ ὀφθαλμῶν οἱ ἀξιοῦντες νὰ παιδεύωσιν ἄλλους, εἶναι: ὅτι «οἱ τρόφιμοι πρέπει νὰ παιδεύωνται οὐχὶ πρὸς τὸ παρὸν, τ. ἔ. πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀλλὰ πρὸς τινὰ μορφήν βελτίονα, δυναμένην νὰ πραγματοποιηθῇ ἐν τῷ μέλλοντι, τ. ἔ. πρὸς τὸ ἰδανικὸν τῆς ἀνθρωπίνης τελειότητος, πρὸς τὸν ἐντελῆ προορισμὸν τῆς»! Τὸ ἀξίωμα τοῦτο εἶναι σπουδαιότατον, κατὰ τὸν γνήσιον πλατωνικὸν διδάσκαλον τῆς Καινιξβέργης. Ἀλλ' οἱ γονεῖς παιδεύουσι συνήθως τὰ τέκνα πρὸς τὴν ἐνεστῶσαν κατάστασιν, ὅσονδῆποτε διεφθαρμένη καὶ ἂν εἶναι αὕτη! — διότι ἔχουσι πρὸ ὀφθαλμῶν μόνον τὸ συμφέρον, καὶ εἶναι ἄρα καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ ἡγεμόνες ἐμπόδια πρὸς τὴν ὀρθὴν ἀγωγὴν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Καντίου. Ἀλλ' οἱ μὲν ἡγεμόνες ἔπαυσαν ἔκτοτε νὰ μεταχειρίζωνται τοὺς ὑπηκόους ὡς ὄργανα τῶν σκοπῶν των, ὡς λέγει ὁ Κάντιος, οἱ δὲ γονεῖς; — Εἶναι αἰείποτε ἀμετάβλητοι! Ἀλλ' ἡ καλὴ ἀγωγή εἶναι πηγὴ εὐτυχίας, πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ εἰς τὸν κόσμον. Μόνον πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὑπάρχουσι σπέρματα ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ. Αἴτιον δὲ τῆς κακῆς ἀγωγῆς εἶναι οὐχὶ ἔμφυτοι κακίαι, ἀλλὰ τὸ ὅτι δὲν ὑποτάσσουσι τὴν φύσιν εἰς νόμους τ. ἔ. εἰς κανόνας ἀγωγῆς καὶ πειθαρχίας. Πρέπει λοιπὸν νὰ ἀφεθῇ τὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς εἰς τοὺς ἐμπείρους, τοὺς ἱκανοὺς, τοὺς ἐπιστήμονας. Ἐν αὐτῷ πρέπει νὰ γίνεται καὶ ἐν τοῖς ἑκπαιδευτηρίοις. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Καντίου ἤρχισεν ἡ ἀναμόρφωσις τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συστήματος ἐν Γερμανίᾳ. Οἱ μάλιστα πεφωτισμένοι πρέπει νὰ διευθύνωσι τὴν ἀγωγὴν. Αἰείποτε οἱ ἰδιῶται ἐπρωτοστάτησαν εἰς τὸ πρόβλημα τοῦτο. Αὐτοὺς ἐμιμήθησαν οἱ πολλοὶ κατόπιν. Βραδέως πάνυ καὶ βαθμηδὸν προσέβη ἡ ἀνθρωπότης εἰς τὸν προορισμὸν τῆς. Ἡ πρόδος ὀφείλεται εἰς ὑπερόχους τινὰς φύσεις, εἰς ἄνδρας πεπροικισμένους μὲ ἀισθήματα εὐγενῆ, γνησίως φιλόανθρωπα, ἐργαζομένους πρὸς τὸ γενικὸν ἀγαθόν, ἱκανοὺς νὰ νοήσωσι καὶ νὰ ἐπιτελέσωσι δι' ἔργων τύπον τινὰ ὑψηλότερον, μορφήν βελτίονα ἀγωγῆς, δυναμένην αἰείποτε νὰ πραγματοποιηθῇ ἐν τῷ μέλλοντι! Ταῦτα λέγων ὁ Κάντιος μόνον οὐχὶ δακτυλοδεικτεῖ τὰ εὐγενῆ πνεύματα, τοὺς φιλοσόφους, ἀπὸ τοῦ Πυθα-

γόρου, τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος, ἄχρι τοῦ Ρουσσώ καὶ ἑαυτοῦ, εἰς τὰ ὁποῖα ὀφείλεται ἡ εὐδαιμονία τῆς ἀνθρωπότητος, ὅπωςδῆποτε καὶ ἂν ἐκλάβωμεν τὴν ἐννοιαν αὐτῆς καὶ τὴν δύναμιν, εἴτε ὡς ἀπλήν εὐτυχίαν δῆλον ὅτι καὶ ἀπόλαυσιν τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν εἴτε ὡς «εὐπραξίαν καὶ ἐνέργειαν κατ' ἀρετὴν», ὡς ἐφρόνει ὁ Ἀριστοτέλης.

ΙΔ'. Συμπεραίνοντες λοιπὸν λέγομεν, ὅτι ἡ ἀγωγή ὀφείλει: πρῶτον νὰ παιδεύσῃ τὸν ἄνθρωπον, νὰ φροντίσῃ δῆλον ὅτι νὰ ἐμποδίσῃ τὴν αὐξήσιν τῶν ἐνστίκτων, τὰ ὁποῖα ἔχει κοινὰ πρὸς τὰ ἄλλα ζῷα, καὶ νὰ προαγάγῃ ἐν αὐτῷ ὅ,τι ἔχει γνησίως ἀνθρώπινον. Ἀποστερεῖ οὕτως αὐτὸν τῆς ἀγριότητος καὶ ἄρα ἐξημερώνει αὐτόν. Δεύτερον ὀφείλει: νὰ μορφώσῃ αὐτόν, τ. ἔ. νὰ διαπλάσῃ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ μάλιστα διὰ τῆς παιδείας καὶ νὰ καταστήσῃ ἱκανὸν πρὸς τὸν βίον. Ἡ παιδεία εἶναι ὄργανον πρὸς πάντα σκοπὸν, εἶναι ἱκανὴ καθ' ἑαυτήν. Διὰ τῆς παιδείας θὰ ἀποκτήσῃ τὴν φρόνησιν, τ. ἔ. τὴν τέχνην τοῦ βίου, ἐξ ἧς καὶ μόνης θὰ καταστήσῃ ἱκανὸς νὰ ζήσῃ ἐν τῇ κοινωνίᾳ, φίλος μετὰ φίλων, πολίτης λόγου ἀξίος. Ὀφείλει τρίτον: νὰ διαπλάσῃ αὐτόν κατ' ἀρετὴν, νὰ μορφώσῃ τὴν καρδίαν αὐτοῦ καὶ τὸ ἦθος, νὰ καταστήσῃ δῆλον ὅτι τὸν ἄνθρωπον ἠθικόν. Εἶναι τοῦτο τὸ ὑψιστὸν τέλος τῆς ἀγωγῆς, ἡ μόρφωσις τοῦ χαρακτήρος δῆλον ὅτι. Κατὰ τοῦτο ὀφείλει νὰ ἔχῃ ὡς ἀξίωμα ἡγεμονικόν, ὅτι «ἐν πάσῃ περιπτώσει πρέπει νὰ προτιμᾷ μόνον τὸ ἀγαθόν», τ. ἔ. νὰ βουλευέται καὶ νὰ πράττῃ κατὰ ἠθικὰ ἀξιώματα. Ἴδου ὁ ΧΑΡΑΚΤΗΡ, κατὰ τὸν μεγαλόφρονα φιλόσοφον τῆς Καινιξβέργης, τὸ ὑψιστὸν τέλος τῆς ἀγωγῆς!

ΙΩΑΝΝΗΣ ΟΛΥΜΠΙΟΣ

Γυμνασιάρχης ἐν Κυθωνίαις

ΤΗΣ ΧΙΟΥ ΤΑ ΕΠΑΝΩΧΩΡΑ¹

Γ'

Τὸ ἔδαφος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου προχωροῦμεν — θὰ τὸ ἐννόησε, δὲν ἀμφιδάλλω, ὁ ἀναγνώστης — κάθε ἄλλο εἶναι παρά ὁμαλόν. Βουνά, κοιλάδες, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μικραὶ, φάραγγες, χεῖμαρροι, ἐπέρχονται τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, μὲ γραμμὰς νοστιμωτάτας, μὲ χρωματισμοὺς ἐδῶ μὲν ζωηροὺς, ἐκεῖ δὲ ὠχροτέρους, μὲ σχήματα ποικίλα καὶ μὲ κατευθύνσεις ἐπίσης ποικίλας.

Καὶ ὁ προσεκτικὸς ὁδοιπὸρος κατορθώνει πάντοτε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν διψῶσαν φυσικὰς καλλονὰς ψυχὴν του μὲ ἐν τοπίον γραφικόν, καλλιτέχνημα τῆς φύσεως ἄξιον λόγου, μὲ μίαν ἀποψιν προκαλοῦσαν εἰς θαυμασμόν ἢ κινοῦσαν εἰς ἔκστασιν, μὲ μίαν κάποτε βλάστησιν, ἱκανὴν νὰ σπρώξῃ καὶ αὐτὴν τὴν γεροντικὴν ψυχὴν εἰς ρεμβασμοὺς ὄνειρώδεις.

Ἄλλ' ἢ χαρὰ, τὴν ὁποίαν δοκιμάζει ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν θέαν τῆς ἀπαραμίλλου ταύτης φύσεως (πρὸς τὴν ὁποίαν χαρὰν καμμία ἄλλη δὲν ἰσοφαρίζει, καὶ ἢ ὁποία μεταβάλλει τὸν κόσμον τοῦτον εἰς παράδεισον) ἢ χαρὰ, λέγω, αὕτη μεταπίπτει εἰς μελαγχολίαν ἀποπνικτικὴν, ὅταν ἔχη κανεὶς ἐνώπιόν του — καὶ τοὺς ἔχει δυστυχῶς πολὺ συχνὰ εἰς τὰ Ἐπανώχωρα τῆς Χίου — καταφανεῖς τοὺς ἀκρωτηριασμοὺς τῶν δένδρων καὶ τὰ ἔχνη τῆς φθορᾶς τῶν δασῶν, τὰ ὁποία πυκνότατα ἐσκέπαζαν, δὲν εἶναι ἀκόμη πολλὰ χρόνια, τὰ βουνὰ ταῦτα, ἔλα, καὶ τὰς κοιλάδας καὶ τὰς φάραγγας. Καὶ συλλογίζεται κανεὶς πόσον ὠραιότερα ἦσαν τότε τὰ βουνὰ ταῦτα, πόσον δροσερώτερα τὸ καλοκαίρι, καὶ περισσότερο πρᾶσινα καὶ περισσότερο ὕλομανοθντά.

Γοιαύτη εἶναι ἡ φύσις τῶν βορείων χωρίων τῆς Χίου.

Λυπηρὸν μόνον εἶναι ὅτι ὁ ἀρεσκόμενος εἰς τὰς φυσικὰς καλλονὰς ὁδοιπὸρος δὲν εἶναι δυνατόν, κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν του, νὰ ἀφοσιωθῇ, ἔσον ἐπιθυμεῖ ἢ ψυχὴ του, εἰς τὴν ἀπόλαυσίν των ἔνεκα τῆς πρωτογόνου ἀκόμη καταστάσεως τῶν δρόμων. Καὶ διὰ τὴν ἐλλεινότητά των συχνὰ πυκνά, ἀπὸ τὰ παραπατήματα τῶν ζώων, ἐξαφνίζεται καὶ, θέλει δὲν θέλει, προσέχει μὴ κρημνισθῇ τὸ ζῆρον, μαζὶ δὲ μὲ αὐτὸ καὶ ὁ ἴδιος.

Ὁ δρόμος παρακολουθεῖ, ὄχι βέβαια πάντοτε, ἀλλ' ὄχι καὶ σπανίως, τὸ χεῖλος κρημνοῦ ἢ διασχίζει τὰ κάτασπρα καὶ λεπὰ χαλίγια τοῦ χειμάρρου, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὰ πόδια τῶν ζώων, καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν πολὺ ἐμπείρων εἰς τὰς ὁδοιπορίας ταύτας ζώων, γλιστροῦν ἀπροσδοκῆτως, καὶ συγκινοῦν, χωρὶς νὰ θέλῃ, τὸν ἀναβάτην.

Συνήθως ὁμοῦς ὁ δρόμος ἀνέρχεται, ἀπὸ τοὺς πρόποδας ἕως εἰς τὴν κορυφήν, τὸ βουνὸν μὲ ἐλιγμοὺς ἀφθόνους, διέρχεται κάτω ἀπὸ τοὺς χαμηλοὺς κλάδους τῶν δένδρων, ὥστε εἶναι κανεὶς ἀναγκασμένος νὰ σκύψῃ πολὺ διὰ νὰ περάσῃ, παρακολουθεῖ τὴν γραμμὴν τῆς κορυφῆς, ὅπου ὁ ἀνεμος, ἂν εἶναι ἐναντίος καὶ δυνατός, σὲ ἐμποδίζει νὰ προχωρήσῃς.

Καὶ συμβαίνει πολλάκις, ὥστε νὰ βλέπῃς, ἐνῶ εὐρίσκεσαι εἰς τοὺς πρόποδας ἐνὸς βουνοῦ, ἄλλους νὰ βαδίζουσι ἐπὶ τῆς κορυφῆς, ἢ νὰ ἀνέρχωνται τὴν ἀπότομον κατωφέρειάν του καὶ νὰ ἀπορῆς πῶς κατῴρθωσαν νὰ φθάσουν ἕως ἐκεῖ καὶ πῶς θὰ τὸ κατορθώσῃς καὶ σύ.

Ἄλλοτε πάλιν, ἐνῶ καταβαίνει κανεὶς τὴν κατωφέρειαν ἐνὸς βουνοῦ διακρίνει ἄλλους νὰ ἀναβαίνουν τοῦ ἀπέναντί του βουνοῦ τὴν κατωφέρειαν. Θὰ καταβῶμεν λοιπὸν καὶ ἡμεῖς — ὑπολογίζει τότε — τοῦ βουνοῦ τούτου τὴν κατωφέρειαν καὶ θὰ ἀναβῶμεν τὴν ἀπέναντι διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν κορυφήν, ἀπὸ ὅπου πιθανώτατα θὰ καταβῶμεν εἰς τοὺς πρόποδας, τοὺς ὀπίσθεν τῆς κορυφῆς, διὰ νὰ ἀνέλθωμεν πάλιν ἄλλο βουνόν!

Ὡστε δὲν αποκλείεται, κατὰ τὴν ὁδοιπορίαν εἰς τὰ Ἐπανώχωρα, καὶ κάποια — κάπου κάπου ὁμοῦς — μονοτονία καὶ, τὸ χειρότερον, κάποια στενοχωρία διὰ τὴν παράτασιν ταύτην τοῦ ἀνεθοκατεβάσματος. Ἄλλ' ἢ μονοτονία αὕτη καὶ ἢ στενοχωρία εἶναι ἢ σκιά, τὴν ὁποίαν ρίπτει ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἐπὶ τῆς εἰκόνας

¹ Τέλος· συνέχεια ἐκ σελ. 389.

ὁ ζωγράφος διὰ νὰ ἀναδείξῃ ἀκόμη περισσότερο τὸν χρωματισμὸν τῆς.

Ἄς λεχθῇ ἀκόμη ὅτι κάποτε τὰ ἴχνη τοῦ δρόμου ἐξαφανίζονται τόσο — τὸ εἶπαμεν καὶ ἄλλοτε —, ὥστε ἀπορεῖ κανεὶς πρὸς ποίαν διεύθυνσιν ὀφείλει νὰ προχωρήσῃ. Αὐτὰ τὰ ζῶα βαδίζουσι τότε μὲ δισταγμὸν, ἐπιμένουν δὲ νὰ βραδυποροῦν καὶ νὰ σταματοῦν καὶ δὲν προχωροῦν, ἐνῶ τὰ παρακινεῖ κανεὶς. Καὶ ὁ δισταγμὸς οὗτος, ὁ ἐπίμονος, ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ κάμῃ ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἐὐτυχῶς ὁ δρόμος, τὸν ὁποῖον παρακολουθοῦμεν τώρα εἶναι ἀρκετὰ καλὰ δουλεμμένος, ὥστε δὲν ὑπάρχει φόβος μὴν πλανηθῶμεν ἢ λοξοδρομήσωμεν.

Ἄλλὰ πρὶν λάθωμεν τὸν πρὸς τὰ Λεπτόποδα, ὅπου μεταβαίνομεν τώρα, δρόμον, παρηκολουθήσαμεν τὸν χεῖμαρρον, ὁ ὁποῖος ῥέει εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας ἀπὸ τὸν Κέραμον μέχρι τῶν ἐκβολῶν του εἰς τὴν βόρειον τῆς Χίου θάλασσαν. Καὶ ὁ χεῖμαρρος τοῦ Κεράμου πρέπει νὰ ἀναφερθῇ, διότι εἶναι ἀπὸ τοὺς ὠραιστάτους ἀπὸ ὅσους ἕως τώρα συνηγνήσαμεν. Ἀπὸ τὰ ὑπεράνω του βουνὰ κατασταλάζει ἀφθονος ὑγρασία — ἔχει καὶ τὸ καλοκαίρι ὁ χεῖμαρρος οὗτος τρεχάμενα νερά, ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἄν καὶ ὀλίγα — καὶ ἡ βλάστησις εἰς τὰς ὄχθας του εἶναι πλουσία. Πλατάνια δέ, λιγαριές, ῥοδοδάφναι, σπάρτα, βάτοι καὶ ἄλλα πάλιν ἀγνωστότερα ἄγρια φυτὰ σκεπάζουσι τὰς δροσεράς του ὄχθας καὶ σχηματίζουσι — οἱ κλάδοι πρὸ πάντων, οἱ πυκνοί, τῶν πλατάνων — σκιάν εὐεργετικὴν κατὰ τὸ θέρος εἰς τὸν ὀδοιπόρον.

Ἄλλ' ὅποιος ὀδοιπορεῖ τὴν ἀνοιξιν ἔχει ἀκόμη καὶ μίαν ἄλλην ἀπόλαυσιν, τὴν ὁποῖαν στερεῖται κατὰ τὸ θέρος, τὰ γλυκὰ τῶν ἀηδονιῶν κελαδήματα. Μέχρι βαθείας νυκτός, ἀπ' αὐτὴν τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου, τὰ ἀηδόνια, τὰ ὁποῖα πλέκουσι τὰς φωλεάς των ἐπάνω εἰς τὰ δένδρα τοῦ χεῖμαρρου, ἐξακολουθοῦν τὰ κελαδήματά των καὶ συμμετέχουσι καὶ αὐτὰ εἰς τὴν χαρὰν διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς φύσεως.

Λοιπὸν ὁ δρόμος ὁ πρὸς τὰ Λεπτόποδα εἶναι δουλεμμένος καὶ δὲν φοβούμεθα μὴν τὸν χάσωμεν. Ἄλλως τε τὰ βλέπομεν

πλέον κάτω ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ, ἐκεῖ ὅπου εἶναι συσσωρευμένα τὰ σπέρτια, καὶ διακρίνομεν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ χωριοῦ τὴν ἐκκλησίαν καὶ ὄλοένα ἀνερχόμεθα καὶ ὄλοένα ἀπομακρυνόμεθα ἀπὸ τὸν σκιερὸν χεῖμαρρον. Τὸν χεῖμαρρον δὲ βλέπομεν ὁσάκις στρέψωμεν τὰ βλέμματά μας πρὸς τὰ νῶτα μὲ κόκκινα στίγματα — εἶναι τῆς ῥοδοδάφνης τὰ ἄνθη — καὶ βαθυπράσινον.

Ἄλλ' ἀνερχόμεθα χωρὶς νὰ εἶμεθα ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ καποῖαν ἀγωνίαν καὶ ἡμεῖς καὶ τὰ ζῶα. Τὰ ζῶα μάλιστα σταματοῦν, ἀφοῦ κάμουν μερικοὺς βηματισμούς, διὰ νὰ ἀνακτήσουν δυνάμεις, διότι δὲν ἠμποροῦν νὰ προχωρήσουν ἀνέτως, ἀφοῦ τόσο ἀπότομος εἶναι ἡ κλίσις τοῦ βουνοῦ.

Ἀπὸ τὸν νάρθηκα τῆς ἐκκλησίας τῶν Λεπτοπόδων, ὅπου ἀναπαυόμεθα, διανοίγεται (πρὸς δυσμὰς) σκηνογραφία, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀδύνατον μᾶς εἶναι νὰ ἀποστρέψωμεν τὴν προσοχήν. Ἡ δὲ γλυκύτης, τὴν ὁποῖαν ἐκπέμπει ἡ θεὰ τῆς σκηνογραφίας ταύτης, εἶναι ὡς ἐκ Θεοῦ χορηγούμενη εἰς ἡμᾶς ἀμοιβή, ἀνταξία τοῦ κόπου καὶ τῆς ἀγωνίας, τὴν ὁποῖαν ἐδοκιμάσαμεν, διὰ νὰ φθάσωμεν ἕως ἐδῶ.

Δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ ὑψοῦνται δύο βουνά, ἐξ ἴσου ὑψηλὰ πρὸς τὸ βουνὸν τῶν Λεπτοπόδων, μὲ κλίσιν δὲ ἐξ ἴσου ἀπότομον καὶ μεγαλοπρεπῆ. Καὶ τῶν δύο τούτων βουνῶν αἱ κατωφέρειαι εἶναι σκεπασμέναι, ἐδῶ μὲν πυκνότερον ἐκεῖ δὲ ἀραιότερον, ἀπὸ πεῦκα, τῶν ὁποῶν τὰ ἀφθονα μύρα μᾶς φέρει ὁ ἐλαφρῶς πνέων βορρᾶς.

Εἰς τὸ βάθος κάτω καταφαίνεται ἀρκετὸν μέρος τοῦ χεῖμαρρου τοῦ Κεράμου μέχρι τῶν ἐκβολῶν του, ὅπου τὰ ἐλαφρὰ σήμερον κύματα θραύονται εἰς ἀκρογιαλιὰν ἀμμώδη καὶ κατάλευκον ὡς τὸ κρίνον.

Τὸ δὲ ἀπέναντί μας βουνὸν εἶναι γυμνὸν καὶ τὸ χρῶμά του μελαφόν. Τὴν κορυφὴν του στεφανώνει ἀνεμόμυλος, τοῦ ὁποῦ τὰ λευκὰ πανιά ἀποτελοῦν ἀντίθεσιν καταφανῆ πρὸς τὸ μαυριδερὸν χρῶμα τοῦ βουνοῦ.

Θάλασσα λοιπὸν γαλανή, πολὺ γαλανή, ἀκρογιαλιά καὶ ἀμμουδιά κατάλευκος, χεῖμαρρος βαθυπράσινος, πεῦκα ἀκμαία,

βουνόν μελαψόν, αὐτὰ δὲ συνεδύασεν ἁρμονικώτατα ἡ φύσις καὶ ἀπετέλεσεν εἰκόνα, τῆς ὁποίας τὴν χάριν, τὴν γλυκύτητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐξαντλήσῃ ὁ παρατηρητής. Γούναντιόν ὅσῳ περισσότερον ἐμβαθύνει εἰς τὴν θέαν τῆς, τόσῳ περισσότερον ἐπαυξάνεται ἢ ἀπὸ τὴν θέαν τῆς ἡδονή, τόσον ὀγκώνεται τὸ στήθος ἀπὸ χαρὰν καὶ ἐπιδίδεται τὸ πνεῦμα εἰς ρεμβασμοὺς γλυκεῖς καὶ μεταρσιούται καὶ ἀνέρχεται εἰς τὰς σκέψεις, τὰς ὁποίας ἐμπνέει τὸ μέγα καὶ τὸ μεγαλοπρεπές.

Καὶ συλλογίζεται κανεὶς ὅτι διαμονὴ εἰς τοιοῦτον περιβάλλον εἶναι ἡ μόνη δυναμένη νὰ χορηγήσῃ πραγματικὴν εὐτυχίαν. Διότι ὁ ἀέρας τῆς θαλάσσης καὶ ὁ ξηρὸς καὶ βαλσαμώδης τῶν πεύκων θὰ τονώσουν τὴν υἰεὶαν καὶ θὰ παρατείνουν τὴν νεότητα καὶ θὰ καταστήσουν θαλερὸν τὸ γῆρας, τὸ ὅποιον ἐπέρχεται μέσα εἰς τὰς πόλεις ἀπὸ τὰς πολλὰς συγκινήσεις πρόωρον καὶ μαρασμώδες. Ἡ καθημερινὴ ἔπειτα θεὰ τῆς φύσεως ταύτης θὰ ἐξημερώσῃ καὶ θὰ καταπραΰνη τὰς μωράς, τὰς παραλόγους, τὰς ἐξημμένας ὀρέξεις. Ἡ δὲ ἀπλότης καὶ ἡ λιτότης τοῦ βίου θὰ καθαρῶσιν πρῶτον καὶ θὰ ἀναπτέρωσιν ἔπειτα τὰς πνευματικὰς δυνάμεις.

Μεταβαίνομεν εἰς τὰ Καμπιά· ἀλλ' ἡ ψυχὴ μας δλόκληρος μένει ἀκόμη εἰς τὰ Λεπτόποδα. Ἡ ἐντύπωσις των μένει ἀκόμη ζωηρὰ καὶ θὰ μένη, ἐλπίζομεν, ἐπὶ πολὺν καιρὸν ὡς ἐν τῆς ζωῆς μας ἀξιοσημεῖωτον, ἂν ὄχι ἄλλο τι, συμβῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπισύρει τὴν προσοχὴν μας ἡ θεὰ τῆς ἡρεμύσεως τῶρα θαλάσσης, ἡ ὁποία βρέχει τὰ βόρεια παράλια τῆς Χίου. Διότι προχωροῦμεν πλησίον τῶν βορείων παραλίων τῆς.

Δυστυχῶς δὲν ἠμποροῦμεν νὰ διακρίνωμεν τὰ βουνὰ τῆς Μυτιλήνης, τὰ ὁποῖα φαίνονται ἀπὸ τὸν δρόμον, ὅπου προχωροῦμεν, ὅταν ὁ ὀρίζων εἶναι καθαρός. Σήμερον ὅμως δὲν εἶναι. Μ' ὅλα ταῦτα δὲν παραλείπομεν νὰ ρίψωμεν ἀπὸ τὴν μίαν στιγμὴν εἰς τὴν ἄλλην μερικὰ βλέμματα συμπαιδείας καὶ νὰ χαιρετίσωμεν νοερῶς τοὺς ἀδελφοὺς Μυτιληναίους. Ἀδελφοὶ εἰς πόθους, εἰς συμφοράς, εἰς ἰδεώδη, πότε ἄρά γε θὰ ἀξιωθῶμεν νὰ ἴδωμεν τὸ τέλος τῶν συμφορῶν καὶ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἰδεωδῶν μας;

Ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὸν Ἀγρελωπόν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον περνᾷ ὁ πρὸς τὰ Καμπιά δρόμος, οἱ ὀλίγοι κάτοικοι τοῦ μικροῦ χωριοῦ — οἱ περισσότεροι εἰργάζοντο εἰς τὰ χωράφια ἐκείνην τὴν ὥραν — ἐβγήκαν νὰ μᾶς ἴδουν. Μᾶς ἐχαιρέτισαν, μᾶς ἔδωκαν νερόν, μᾶς παρετήρησαν μὲ περιέργειαν καὶ ἐζήτησαν μὲ ἀφέλειαν νὰ μάθουν ποῖοι εἴμεθα καὶ ποῦ πηγαίνομεν. Εὐχάριστως ἱκανοποιήσαμεν τὴν εὐλογόν των περιέργειαν καὶ ἀνεχώρησαμεν βιαστικοί.

Ἀφοῦ ἀπεμακρύνθημεν ὀλίγον, ἐστρέψαμεν τὰ βλέμματά μας καὶ πάλιν πρὸς τὸν Ἀγρελωπόν. Εἶναι πολὺ μικρὸν χωρίον, κτισμένον ἐπὶ τινος ἐξέχοντος βράχου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὰ ὀλίγα του σπίτια νομίζει κανεὶς ὅτι εἶναι στοιβασμένα, διὰ νὰ χωρῶσιν ἐπὶ τῆς ὀλίγης ἐπιφανείας του. Καὶ ὁ Ἀγρελωπός, ὅπως εἶναι ἐπάνω εἰς τὸν βράχον κτισμένος, ὁμοιάζει (ὅταν μάλιστα τὸν βλέπῃ κανεὶς ἀπὸ μακρὰν) πρὸς, τεραστίαν βέβαια, φωλεάν. Διὰ τοῦτο εἶναι πράγματι ἀπὸ τὰ πολὺ γραφικὰ Ἐπανώχωρα.

Ἀνηφορικὸς καὶ κοπιώδης καταντᾷ, ἐφ' ὅσον προχωροῦμεν καὶ πλησιάζομεν τὰ Καμπιά, ὁ δρόμος. Τὰ δυστυχῆ τὰ ζῶα εἶναι ἀξιολύπητα. Περιπατοῦν μὲ ἀφόρητον καύσωνα ἀπὸ δύο ἐπάνω κάτω ὠρῶν, τῶρα δὲ ὅπου πλησιάζομεν εἰς τὸ τέρμα τῆς ὁδοιπορίας, ὁ δρόμος γίνεται δυσκολώτερος.

Διὰ τὴν μοιραίαν ταύτην τοῦ δρόμου χειροτέρευσιν ἀγωνιώμεν καὶ ἡμεῖς χωρὶς νὰ συλλογισθῶμεν ὅτι μάταιον εἶναι νὰ ἀγωνιᾷ κανεὶς διὰ τὰ ἀναπότρεπτα τῆς μοίρας φιλοδωρήματα, ἀφοῦ δὲν ἐρωτώμεθα ἂν μᾶς εἶναι εὐχάριστα ἢ δυσάρεστα.

Διὰ τοῦτο δὲν ἔχομεν ὄρεξιν νὰ θαυμάσωμεν καὶ τῶν Καμπιῶν τὴν ὠραίαν τοποθεσίαν. Ἀνήσυχτα μόνον καὶ ταραγμένα βλέμματα ρίπτομεν πρὸς τοὺς κάτω ἀπὸ τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον παρακολουθοῦμεν, ἀποτόμους κρημνοὺς, τῶν ὁποίων ἡ θεὰ μᾶς φαίνεται ἀγριωπὴ καὶ μᾶς προξενεὶ ζάλην. Τόσον βαθεῖς εἶναι παρατηρούμενοι ἀπὸ τὸν δρόμον!

Τὰ δὲ κάθυγρα καὶ χλοερὰ μέρη, τὰ κοντὰ εἰς τὸν δρόμον παρατηρούμενα, μᾶς φανερώνουν τὴν ὑπαρξιν, ἂν ὄχι τὴν ἀφθονίαν, τῶν καταρρέοντων ἀπὸ πηγὰς νερῶν. Ὅπωςδῆποτε ἀκούεται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ καὶ ἐφ' ὅσον ἀναβαίνει κανεὶς πρὸς τὸ

χωριό, τὸ γλυκὺ μουρμουρητὸν τοῦ νεροῦ, ἔξω δὲ ἀπ' αὐτὸ τὸ χωριὸ συνωθοῦνται αἱ γυναῖκες μὲ στάμνες. Καί, χωρὶς νὰ θέλω, ἐσκέφθηκα ἀμέσως μόλις τὰς εἶδα εἰς τὴν βρύσην, ὅτι παντοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπου ὑπάρχουν τρεχάμενα νερά, ἡ βρύση ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ εἶναι ἀπαραίτητος, ὅπως καὶ ὁ συνωστισμὸς τῶν γυναικῶν τριγύρω τῆς βρύσης καὶ αἱ φιλονικίαι περὶ τοῦ ποῖα πρῶτον θὰ γεμίση τὴν στάμναν τῆς καὶ τὰ σπασίματά των πολλάκις ἔνεκα τούτου, καὶ τὸ κουδεντολόγι εἰς τὴν βρύσην περὶ τῶν νέων τοῦ χωριοῦ καὶ αἱ ἐρωτικαὶ συναντήσεις καὶ τὰ μειδιάματα τὰ γλυκὰ τῶν συναντωμένων, καὶ τὰ δημοτικὰ τέλος τραγούδια, τὰ ἀναφέροντα τὴν βρύσην.

Ἰδρωμένοι καὶ κοπιασμένοι, ἡμεῖς καὶ τὰ ζῶα, ὅπως εἶμεθα, ζητοῦμεν οἰκίαν, ζητοῦμεν εὐάερον καὶ δροσερὸν μέρος, διὰ νὰ ἀναπαυθῶμεν καὶ νὰ ἡσυχάσωμεν.

Μᾶς ὀδηγοῦν εἰς τὸ ἄλλο μέρος τοῦ χωριοῦ καὶ ἐξαπλωνόμεθα εἰς τὴν σκιὰν καμπαλαίου, ἀλλ' ἀκόμη σφριγῶντος, μ' ὄλον τὸ καταπληκτικὸν τῷ ὄντι γῆρας του, πρίνου. Οἱ χωρικοί, ὡς ἦτον ἐπόμενον, μᾶς περιστοιχίζουσιν καὶ μᾶς ἐρωτοῦν περὶ τῶν νέων. Ἄλλ' ἡμεῖς ὄρεξιν δὲν ἔχομεν νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ πολιτικῶν. Ἀναπνέομεν μόνον μὲ εὐχαρίστησιν ἀπερίγραπτον τὴν αὔραν τοῦ βοριᾶ τὴν δροσερὰν — μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὴν θάλασσαν — τὴν ἐλαφρῶς πνέουσαν, ἡ ὅποια μᾶς ἀποζημιώνει γένναίως διὰ τὴν ἀνυπόφορον τῆς ἔδοιπορίας ζέστην, ἡ ὅποια μᾶς στεγνώνει τὸν ἰδρῶτα καὶ μᾶς ψυχραίνει τὰ μέλη.

Δυστυχῶς ὁ εὐεργετικὸς ἀέρας εἶναι ἀναμεμιγμένος μὲ σκόνην ἀχύρων, ὅχι ὀλίγον ὀχληράν. Εἰς μικρὰν ἀπὸ τὸν πρίνον ἀπόστασιν οἱ χωρικοὶ ἐξανεμίζουσιν τὰ ἀλώνια των καὶ ὁ βοριᾶς φέρει μέχρις αὐτοῦ τὴν σκόνην τῶν ἀχύρων. Καὶ οἱ μὲν χωρικοί, οἱ μαζὶ μᾶς παρακαθήμενοι, οὐδ' αἰσθάνονται κἂν τὴν ἐνόχλησιν ταύτην, ἡμεῖς ὅμως ἐνοχλοῦμεθα τόσον, ὥστε θέλομεν νὰ συντομεύσωμεν τὴν διαμονὴν μας, τὴν κάτω ἀπὸ τοὺς κλάδους τοῦ γηραιοῦ πρίνου.

Ἐπιστρέφομεν εἰς τὸ χωριὸ διὰ νὰ τὸ περιεργασθῶμεν τῶρα μὲ περισσοτέραν ἀνεσιν. Καὶ τὸ περιεργαζόμεθα. Ἄλλὰ δὲν

παρουσιάζει τίποτε τὸ ἰδιαιτέρον. Μόνον ὅτι δίδει καὶ τοῦτο ἀφορμὴν εἰς τὴν εὐαίσθητον ψυχὴν οὕτως ἢ ἄλλως, νὰ μελαγχολήσῃ.

Οἱ δρόμοι του εἶναι στενοὶ καὶ ἀνώμαλοι καὶ γεμάτοι ἀπὸ τὰς ἀκαθαρσίας τῶν χοίρων, οἱ ὅποιοι μὲ ἐλευθερίαν πλήρη τριγυρίζουσιν εἰς τοὺς δρόμους, ὅπως καὶ εἰς τὰ ἄλλα βόρεια χωρία τῆς νήσου. Ἡ δυσωδία διὰ τοῦτο εἶναι ἀποπνικτικὴ καὶ στενοχωρεῖ εὐλόγως τὸν ἄνθρωπον διὰ τὴν ἀπειροκαλίαν — δὲν λέγω τίποτε περισσότερον — τῶν κατοίκων. Τὰ σπίτια εἶναι χαμηλὰ καὶ συσσωρευμένα τὸ ἐν ἐπάνω εἰς τὸ ἄλλο. Τὰ πρόσωπα τῶν παιδιῶν εἶναι ὠχρά, τῶν γυναικῶν ζουριασμένα. Αὐτὰ συναντᾷ ὁ περιερχόμενος τοὺς δυσβάτους δρόμους τοῦ χωριοῦ.

Ἡ ἀνθυγιεινὴ δίαίτα, ἡ ἀνθυγιεινὴ κατοικία, ἡ ἀνθυγιεινὴ καὶ ἀνεπαρκὴς ἴσως τροφή ἐξουδετερώνουσιν τὴν θαυμαστὴν τοῦ ὄξυγόνου εἰς τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμὸν ἐπίδρασιν καὶ αἱ κακὰ ὕγειναι συνθῆκαι φθείρουν προῶρως τοὺς ὀργανισμοὺς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔπρεπε νὰ εἶναι εὐρωστοὶ, σφριγῶντες, μὲ ἀνθηρὸν τὸ γῆρας καὶ μακρόβιοι.

Πολλάκις οἱ ἄνθρωποι καταστρέφουσιν μὲ τὰ ἰδικά των τὰ χέρια ὅσα ἡ φύσις μὲ γενναιοδωρίαν τοὺς παρέχει.

Ὅστε αἱ ἐντυπώσεις μας ἀπὸ τὸ χωριὸ κάθε ἄλλο ἦσαν ἢ εὐχάριστοι.

Μᾶς ἀπεζημίωσεν ὅμως πολὺ ἡ ἀποψὶς ἀπὸ τὴν βορείαν τῆς ἐκκλησίας πύλην, ἡ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν μοναδική.

Εἰς βάθος, μέγα καὶ εἰς κοιλότητα τεραστίαν ἀπὸ τὰ, πρὸς νότον κείμενα, Καμπιά μέχρι τῆς παραλίας τῆς θαλάσσης — ἡ ἀπόστασις εἶναι μία ὥρα ἐπάνω κάτω — ἐκτείνεται στενὴ καὶ μακρὰ καιλὰς, κατάφυτος, καταπράσινος, μὲ τὰ πλάγια τῆς ἡρέμα καμπυλούμενα καὶ μὲ θελκτικὴν χάριν. Τὴν κοιλάδα πλαισιώνει μὲ πολλὴν ἐπίσης χάριν πρὸς βορρᾶν ἡ βαθυγάλανος θάλασσα, ἡ ὅποια δὲν ἔχει σήμερον κύματα, ἀλλὰ καὶ δὲν ἡρεμεῖ ἀπολύτως. Ταλαντεύεται δὲ ἡ ἐπιφάνειά τῆς ἐλαφρῶς, ὡς ἐρωτοτροποῦσα κόρη.

Δυστυχῶς καιρὸν πολὺν δὲν ἔχομεν διὰ νὰ ἀπολαύσωμεν τὴν ἐξαισίαν ἐκείνην θέαν — ἡ εὐτυχία δὲν διαρκεῖ πολὺ — καὶ ἔπρεπε νὰ σπεύσωμεν διὰ νὰ φθάσωμεν τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ Βίκι.

Εἰς τὸ Βίκι ἐφθάσαμεν πρὶν ἀκόμη ἐξαφανισθῆ ὀλότελα τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ πρὶν κατακαλύψῃ τὴν Χίον ὁ σκοτεινὸς τῆς νυκτὸς πέπλος.

Τὴν ὥραν αὐτὴν οἱ χωρικοὶ ἐπανέρχονται, κατάκοποι, ἀπὸ τὰς ἀγροτικὰς τῶν ἐργασίας. Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἐκδιωχθέντα ἀπὸ τὸν παράδεισον Ἀδὰμ — ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φαγεῖ τὸν ἄρτον σου — ἐκτελεῖται κατὰ γράμμα ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς. Ἐξετελέσθη καὶ σήμερον ἀπὸ τοὺς Βικιανούς, διότι τοὺς βλέπομεν ὅτι μὲ κάποιαν δυσκολίαν σύρουν, οἱ περισσότεροι, τὰ πόδια τῶν ἀπὸ τὸν πολὺν κόπον τῆς ὀλημερινῆς ἐργασίας καὶ εἰς τὰς φυσιογνωμίας τῶν, μολονότι αὐτὴν τὴν ὥραν δὲν τὰς φωτίζει ἀπλετον τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, διακρίνομεν μ' ὅλα ταῦτα ζιγγραφισμένον τὸν κλονισμόν, τὸν ὁποῖον ἔπαθαν καὶ σήμερον αἱ σωματικαὶ τῶν δυνάμεις. Μόνον τῶν νέων αἱ δυνάμεις διατηροῦν ἀκέραιον τὸ σφρίγος τῶν. Τὸ διακρίνει κανεὶς ἀπὸ τὸ εὐθυτενὲς τοῦ παραστήματός τῶν, ἀπὸ τὸ γοργὸν τῆς περπατησιᾶς τῶν, ἀπὸ τὴν φαιδρότητα τοῦ προσώπου, ἀπὸ τὴν ζωηρότητα τοῦ βλέμματος.

Οἱ χωρικοὶ μᾶς ἀτενίζουσι μὲ κάποιαν ἐκπληξιν, διότι δὲν μᾶς γνωρίζουσι. Μᾶς χαιρετίζουσι ὅμως μὲ θάρρος, τὸ ὁποῖον μᾶς ἔκαμεν, εἶναι ἀληθῆς, ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν, καὶ τὸ ὁποῖον φανερώσει ὅλην τὴν ἀφέλειαν καὶ ἀπλότητα, ἢ ὁποῖα χαρακτηρίζει τοὺς Βικιανούς.

Ἀγαπητοί μου Ἕλληνες χωρικοί. Εἶσθε πολὺ εὐτυχεῖς καὶ πολὺ — πιστεύσατέ το — ἀξιοζήλευτοι, διότι δὲν σᾶς ἔχει διαφθέρῃ ὁ δῆθεν πολιτισμὸς ἡμῶν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, τῶν Ἑλλήνων τῶν πόλεων, τῶν δῆθεν πολιτισμένων!

Θὰ ἀναφέρω ἀκόμη καὶ μίαν συγκινητικὴν λεπτομέρειαν τῆς ὥρας ταύτης.

Εἰς ὀλίγην ἀπὸ τὸ χωριὸν ἀπόστασιν ἠκούσαμεν τὸν ἦχον τῆς καμπάνας τῆς ἐκκλησίας, τὸν καλοῦντα τοὺς χωρικοὺς τοῦ χωριοῦ εἰς τὸν ἑσπερινόν. Καὶ ὁ ἦχος ἐκεῖνος μὲ συνετάραξεν ὅχι ὀλίγον. Μοῦ ἐφάνη ὅτι ἦτο δειλός, πολὺ δειλός, μόλις ἀκουστός, βεβιασμένος, ἀγωνιώδης, ὅπως βγαίνει ἀπὸ τὸν λαιμόν, βεβιασμένη καὶ ἀγωνιώδης, τοῦ πνιγομένου ἀνθρώπου ἢ φωνῆ. Μοῦ ἐφάνη ἀκόμη ὁ ἦχος ἐκεῖνος ταπεινός, διὰ τὰ συμβολισμῶν,

θὰ ἐνόμιζε κανεὶς, τοῦ ὑποδοῦλου ἔθνους τὴν ταπεινώσιν, ἢ ὁποῖα ἀκόμη δὲν ἐξέλιπεν!

Ἄλλ' ἦτον συγχρόνως ὁ ἦχος γλυκὺς καὶ πρᾶος καὶ ἡμερος, ὅπως εἶναι γλυκεῖα, πραεῖα καὶ ἡμερος ἢ θρησκεία τοῦ Ἰησοῦ καὶ μάλιστα ὅπως τὴν ἐξιδανίκευσε τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Ἀντήχει ἀκόμη ὅχι μὲ χαρὰν καὶ μὲ ζωηρότητα, ἀλλὰ μὲ κάποιον παράπονον καὶ μὲ κάποιαν λιποψυχίαν.

Ὁ ἦχος ἐκεῖνος, ὅπως τὸν ἀντελήφθη ἐκείνην τὴν στιγμήν, μοῦ ἐφάνη ὅτι ἐσυμβόλιζε τοῦ δυστυχοῦς μας ἔθνους τὴν ταπεινώσιν, τὴν δουλείαν, τὴν συμφορὰν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν δουλείαν, ταπεινώσιν καὶ συμφορὰν πότε ἐπὶ τέλος θὰ ἀπαλλαγῇ;

Ὅταν ἀποκτήσῃ — λέγω ἀμέσως τὴν ἀπάντησιν, τὴν ὁποῖαν θὰ ἔδιδά εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην — ἀληθινὸν φωτισμὸν καὶ ἀληθινὴν τιμιότητα.

Ἄλλοτε καὶ πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν ἐχρειάζετο τὸ ἔθνος κυρίως γενναίους πολεμιστάς, διὰ τὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν ταπεινώσιν καὶ τὴν δουλείαν. Σήμερον δὲν ἀρκοῦν οἱ γενναῖοι πολεμισταί. Θὰ προηγηθῇ τῆς γενναιότητος καὶ θὰ τὴν συμπαρακολουθήσῃ δίχως ἄλλο ἀληθινὸς τοῦ ἔθνους φωτισμὸς καὶ λάμπουσα, ὡς λάμπει τὸ φῶς τοῦ ἡλίου, καὶ θαμβώνουσα, ὡς θαμβώνει τὸ μεσημεριανὸν φῶς τοῦ θερινοῦ ἡλίου, τιμιότης.

Δὲν εἶναι ἀκάθαρτον τὸ Βίκι, ὅπως τὰ ἄλλα βόρεια χωρία τῆς Χίου. Διότι δὲν γυρίζουσι εἰς τοὺς δρόμους οἱ χοῖροι του, ὅπως εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ ἄλλα χωρία τῆς βορείας Χίου. Ἐδῶ τοὺς ἔχουσι μανδρισμένους.

Εἰς δὲ τὴν μικρὰν πλατείαν τοῦ χωριοῦ ἐξεπεζεύσαμεν, μόλις ἐφθάσαμεν. Ἐκεῖ συνηγήσαμεν μερικοὺς ἀπὸ τοὺς προῦχοντας τὰ βραχοποτοῦν. Ἀλλὰ δὲν προσέχομεν τόσον εἰς τοὺς βραχοποτοῦντας ὅσον ζητοῦμεν τὰ ρίψωμεν βλέμματα ἐρευνητικὰ εἰς τὰ τριγύρω τοῦ χωριοῦ.

Δυστυχῶς τὸ πυκνότερον ὄλοεν γινόμενον τῆς νυκτὸς σκοτὸς ἀποκρύπτει τὰ πάντα. Ἀμυδρῶς μόνον διαγράφεται ἡ κοιλὰς, ἢ ἀπὸ τὸ χωριὸν μέχρι τῆς θαλάσσης (καὶ ἡ κοιλὰς τοῦ Βικιοῦ ἔχει τὴν ἰδίαν μὲ τὴν κοιλιάδα τῶν Καμπιῶν κατεύθυνσιν καὶ αἱ δύο αὐταὶ ἐν γένει κοιλιάδες ἔχουσι πολλὰ τὰ κοινὰ), ἀμυδρῶς, πολὺ ἀμυδρῶς, διαγράφονται τὰ τριγύρω ὄρη, ἢ

θάλασσα, τὸ ὕψος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται τὸ Βίκι πρὸς τὸ βάθος τῆς κοιλάδος, ὁ ὀρίζων, ὁ εὐρύτερος ἐνταῦθα, ἀπὸ τὸν ὀρίζοντα τῶν Καμπιῶν.

Μία δὲ μεγαλοπρεπῆς σιγῇ ἀπλώνεται τριγύρω εἰς τὸ Βίκι καὶ μία ἀδιατάρακτος γαλήνη παντοῦ κυριαρχεῖ.

Θέλω νὰ ρίψω καὶ ἐν βλέμμα ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, τῆς πλησίον μας κειμένης, ὅπου ὁ παπᾶς ψάλλει τὸν ἔσπερινόν, ἀκούουν δὲ οἱ ἔξω καθήμενοι ῥακοποτοῦντες, μαζί δὲ μὲ αὐτοὺς καὶ ἐγώ, τὰς κλαυθμηρὰς καὶ μονοτόνους ψαλμωδίας του.

Εἰσέρχομαι μόνος μου εἰς τὴν ὀρθάνοικτον ἐκκλησίαν καὶ τὴν προσοχὴν μου, τὴν σύντονον, ἐπισύρει εὐλόγως ὁ παπᾶς.

Εἶναι τόσο πολὺ γέρος καὶ τόσο ἀδύνατος ὁ κατακτῆσας ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν τὴν συμπάθειάν μου ἱερεὺς τοῦ Ὑψίστου, ὥστε μόλις σύρει τὰ ἀναμφιβόλως τρεμουλιάζοντα πόδια του. Περιφέρεται, δὲν γνωρίζω διατί, μέσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐνῶ συγχρόνως ἀπαγγέλλει τὴν ἀκολουθίαν, βέβαια, τοῦ ἔσπερινοῦ ἀπ' ἔξω, χωρὶς νὰ κρατῇ βιβλίον καὶ νὰ ἀναγινώσκη. Κρατεῖ δὲ μὲ τὸ δεξιὸν του, τὸ τρεμουλιάζον καὶ τοῦτο χέρι, ἀναμμένον κερὶ καὶ, ἐνῶ περιφέρεται, ρίπτει βλέμματα ἐρευνητικὰ εἰς τὸ ἔδαφος καὶ τὰ στασίδια, εἰς τὰς εἰκόνας, καὶ ἐμβαίνει εἰς τὸ ἀγ.ον βῆμα καὶ ἐξέρχεται καὶ πάλιν εἰσέρχεται καὶ ἐξέρχεται.

Τί ἐζητοῦσεν ὁμως;

Ἐστάθη ἀδύνατον εἴτε νὰ μαντεύσω εἴτε νὰ μάθω ἀπὸ κανένα ἄλλον, διότι κανένας ἄλλος ἐκτὸς αὐτοῦ καὶ τοῦ κανδηλάπτου δὲν ἦτον μέσα. Ἴδὼν παρετήρησα μόνον ὅτι δύο ἢ τρεῖς φορές ἐπλησίασε τὸν κανδηλάπτην, ὁ ὁποῖος ἀναπτε τὰ κανδήλια, καὶ τὸν ἠρώτησε, διακόψας τὴν ἀπαγγελίαν τῆς ἀκολουθίας. Τί ὁμως τὸν ἠρώτησεν ἐστάθη ἀδύνατον νὰ ἐννοήσω.

Εἰς τὸ πυκνὸν σκότος, τὸ κατακαλύπτον καὶ ὑπερπληροῦν τὴν ἐκκλησίαν, τὴν γηραλέαν φυσιογνωμίαν τοῦ ἱερέως μας ἐφώτιζε τὸ πενιχρὸν φῶς τοῦ κερικοῦ, τὸ ὁποῖον ἐκρατοῦσεν εἰς τὸ χέρι του. Καὶ διεγράφετο λοιπὸν ἡ κατάλευκος γενειάδα του μὲ ἀραιωμένας τὰς τρίχας καὶ ἀτημελήτως σκορπισμένας ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ του καὶ τοῦ στήθους του. Διεφαίνοντο τῶν δύο

ματιῶν του οἱ βολβοί, ξετιναγμένοι, ὅπως εἶναι συνήθως ξετιναγμένοι τῶν γερόντων χωρικῶν, ὡς νομίζω δέ, καὶ τῶν ἀλκοολικῶν. Περιεβάλλοντο τέλος οἱ ξετιναγμένοι ἐκεῖνοι βολβοὶ ἀπὸ βλέφαρα κατακόκκινα τόσο καὶ πρισιμένα, ὥστε ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι ἐπίκειται ἡ ἐξ αὐτῶν ἀφθόγου αἵματος ροή.

Δ'

Μία πρότασις μου γίνεται μὲ χαρὰν ἀπροσποίητον δεκτὴ.

Ἐσκοπεύαμεν κατὰ τὴν περιοδείαν μας ταύτην νὰ ἀναβῶμεν καὶ εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ Πελιναίου — 1330 μέτρα εἶναι τὸ ὕψος τῆς κορυφῆς —, τοῦ ὑψηλοτέρου βουνοῦ τῆς Χίου. Ἐσκοπεύαμεν ἀκόμη τὴν ἀνάβασίν μας ταύτην νὰ κάμωμεν ἀπὸ τὸ Βίκι, ἀπὸ ὅπου αὕτη εἶναι, ὅπως ἐπληροφορήθημεν, εὐκολωτέρα παρὰ ἀπὸ κάθε ἄλλο μέρος.

Προτείνομεν λοιπὸν τὸ πρᾶγμα καὶ ἡ πρότασις μας γίνεται προθύμως δεκτὴ.

Ὁ κύρ Νικόλας ὁ τζομπάνης, ὁ ὁποῖος γνωρίζει σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν τοὺς πρόποδας καὶ τὰ πλάγια τοῦ Πελιναίου, ὁ ὁποῖος πολλὰς φορές ἕως τῶρα ἀνέβηκε καὶ εἰς τὴν κορυφὴν του, προσφέρεται νὰ μᾶς συνοδεύσῃ. Ἐνθυμεῖται μάλιστα ὅτι εἶχε καὶ ἓνα τάξιμο, νὰ κάμῃ λειτουργίαν εἰς τὸν προφήτην Ἥλιον, τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ Πελιναίου παρεκκλησί, καὶ ἀναζητεῖ ἐσπευσμένως τὸν παπᾶ Σταμάτην, διὰ νὰ τὸν παραλάβῃ καὶ ἐκεῖνον. Ὁ παπᾶ Σταμάτης δὲν ἀρνεῖται, ὁ διδάσκαλος εἶναι ἐπίσης πρόθυμος. Ὡστε συνοδοιπόρους θὰ ἔχωμεν καθ' ὅλα τὰ φαινόμενα ἀρκετούς.

Ἀλλὰ πρέπει νὰ εὐρωμεν καὶ ζῶα, μὲ τὰ ὅποια θὰ ἀναβῶμεν, ἀλλὰ ἀπὸ ἐκεῖνα, ποῦ ὁδοιποροῦμεν τῶρα τρεῖς ἡμέρας καὶ ποῦ εἶναι πολὺ κουρασμένα.

Εὐτυχῶς εὐρέθησαν καὶ ζῶα καὶ συνοδεία καὶ τὰ ἀπαιτούμενα ὅπλα διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἀνάβασιν. Θὰ ἐκπληρωθῇ τοῦλάχιστον ὁ πόθος μας οὗτος — καὶ δὲν αἰσθανόμεθα ὀλίγην εὐχαρίστησιν, ὅταν ἐκπληρώνωνται οἱ πόθοι μας — καὶ θὰ διατηρήσωμεν καὶ τὴν ἀνάμνησιν ταύτην ὡς τὸ ἐπιστέγασμα τῆς ὅλης μας ἐκδρομῆς.

Ἀποφασίζεται δὲ νὰ ξεκινήσωμεν εἰς τὰς δύο τὸ πρῶτ' διὰ νὰ προφθάσωμεν νὰ ἰδοῦμεν ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Πελιναίου νὰ ἀνατέλλῃ ὁ ἥλιος ἀπὸ τὰ καταντικρὺ μας μικρασιατικὰ βουνά.

Εἶναι ἡ ὥρα δύο μετὰ τὰ μεσάνυκτα καὶ ὅλα θεία χάριτι εἶναι ἔτοιμα, καὶ ζῶα καὶ ἄνθρωποι καὶ ἀγωγιᾶται, οἱ ὅποιοι θὰ μᾶς συνοδεύσουν, καὶ ἡ Κυριακὴ, τῆς ὁποίας ἡ φωνὴ ἀντιλαλεῖ εἰς τὸ βαθὺ τῆς νυκτὸς σκότος ἐπὶ ἀρκετὴν τῶρα ὥραν.

Ἡ Κυριακὴ εἶναι ἀγωγιᾶτισσα. Ἀπὸ τὸν ἄνδρα τῆς, ὁ ὅποιος τὴν ἀπερνήθη καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἀμερικὴν, ἐκληρονόμησεν ἓνα μουλάρι, μὲ τὸ ὅποion τῶρα κάμνει ἀγῶγια καὶ ζῆ ἡ δυστυχῆς.

Ἀλλὰ τὸ μουλάρι τῆς τὸ εἶχε κάποιος συγγενῆς τῆς, ἀγωγιᾶτης καὶ αὐτός. Καὶ ὁ συγγενῆς τῆς, τῆς εἶχεν ὑποσχεθῆ, ἐνωρίς, ὅτι θὰ τὸ ἔφερε τὴν ὠρισμένην ὥραν. Ἐδράδυνεν ὅμως καὶ ἡ Κυριακὴ ἀνησυχούσα τοῦ φωνάζει — ὁ συγγενῆς τῆς κάθηται εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τοῦ χωριοῦ — νὰ σπεύσῃ νὰ φέρῃ τὸ μουλάρι. Διότι ἡ Κυριακὴ θέλει νὰ ἔλθῃ μαζί μας, διὰ νὰ ἀκούσῃ καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ παπαῦ Σταμάτη εἰς τὸ παρεκκλήσι τῆς κορυφῆς.

Ἐπειδὴ δὲν ἔχει φεγγάρι, τὴν νύκτα φωτίζει μόνον τὸ ὠχρὸν τῶν καρφωμένων εἰς τὸ στερέωμα ἀστρων φῶς, ἡ δὲ ὁδοιπορία μας γίνεται μὲ κάποιαν ἀδημονίαν. Διότι πῶς θὰ προχωρήσωμεν μέσα εἰς τὸ πυκνὸν νυκτερινὸν σκότος.

Ἀνεπαρκῆς — περιττὸν εἶναι νὰ τὸ εἰπῶ — μᾶς εἶναι καὶ τὸ ὡς πυγολαμπίδος φῶς τοῦ φαναριοῦ, τὸ ὅποion κρατεῖ ἀναμμένον ὁ παπαῦ Σταμάτης. Μᾶς παρηγορεῖ ὅμως ὀπισθόποτε καὶ ἐκπληροῖ ὁ παπαῦ Σταμάτης μὲ τὸ φανάρι του τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὅποion τὸ παρέλαβε. Κατορθώνει, θέλω νὰ εἰπῶ, νὰ παρακολουθῆ τὸν δρόμον, ὁ ὅποιος φέρει πρὸς τὴν κορυφὴν, καὶ μᾶς χρησιμεύει ὁ παπαῦ Σταμάτης καὶ ὡς πολῦτιμος ὁδηγός.

Ἄλλ' ἡμεῖς, οἱ ὀπισθέν του ἐρχόμενοι, εἴμεθα, θέλοντες καὶ μὴ, παραδομένοι εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ζῶων, ἀφοῦ ἔνεκα τοῦ πυκνοῦ σκότους ἐκεῖνα μᾶς διευθύνουν καὶ ὄχι ἡμεῖς. Ἡ ἀναπόφευκτος δὲ αὕτη ἔλλειψις κάθε πρωτοβουλίας καὶ αὐτενερ-

γείας, ἡ τυφλὴ παράδοσις τοῦ ἑαυτοῦ μας εἰς τὴν διάκρισιν τῶν ζῶων, τὰ ὅποια ὡς ἀναίσθητον φορτίον μᾶς σηκώνουν καὶ μᾶς φέρουν, ὅπου θέλουν, τὸ σκότος τὸ πυκνὸν τῆς νυκτὸς, ἡ ὄσφραξις, ἡ ὁποία ὀλοένα, ἐφ' ὅσον προχωροῦμεν, γίνεται πλέον αἰσθητή, τὸ ῥιγος, τὸ ὅποion αἰσθανόμεθα καὶ τὸ ὅποion ἐπαυξάνει ἡ κόπωσις τῆς ἡμέρας καὶ ἡ ἀϋπνία, ὅλα αὐτὰ δὲν συντελοῦν βέβαια εἰς τὸ νὰ καταστήσουν τὴν πορείαν μας ταύτην γεμάτην ἀπὸ ἀπολαύσεις μεθυστικᾶς.

Μᾶς ἐνισχύει ὅμως πάντοτε ἡ ἐλπίς ὅτι ἡ κορυφὴ τοῦ Πελιναίου θὰ μᾶς ἀποζημιώσῃ γενναίως διὰ τὰς τόσας μας ταλαιπωρίας.

Καὶ ἄλλο ἀκόμη προσετέθη, εἰς ὅσα ἕως τῶρα δοκιμάζομεν, κακόν, τὸ δυνάμωμα τοῦ βορριά.

Ὅταν ἐφεύγαμεν ἀπὸ τὸ Βίκι, δὲν ἐφυσσοῦσε διόλου. Ἀλλὰ, ἀφοῦ ἐπροχωρήσαμεν, ἠσθάνθημεν — κατὰ πρῶτον — ἐλαφρὰν αὔραν, ἀρκετὰ ψυχρὰν διὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, τὰ τέλη ἐννοῶ τοῦ Ἰουλίου.

Ἦναι ὅμως δὲν φουσᾷ πλέον ἐλαφρὰ αὔρα, καὶ μάλιστα ἀπὸ ἐκεῖνας, μὲ τὰς ὁποίας ἔχουν νὰ κάμουν οἱ ποιηταὶ τῆς νέας Ἑλλάδος εἰς τοὺς στίχους των, ἀλλὰ σωστός, δυνατὸς βορριάς.

Καὶ τὸ σφύριγμά του γίνεται ὀλοὲν ἀπειλητικώτερον, ὡς νὰ εἶναι ἐκδήλωσις τῆς ὀργῆς τῆς φύσεως διὰ τὴν τόλμην, τὴν ὅποian δεικνύομεν ἐξακολουθοῦντες νὰ προχωροῦμεν πρὸς τὰ ἔμπρός, ὡς νὰ εἶναι μία συνεχῆς καὶ ἀδιάκοπος ἀποδοκιμασία τῆς πορείας μας.

Ἐπαυξάνει ἀκόμη τὴν στενοχωρίαν μας καὶ ἡ βαθεῖα σιωπὴ τῶν συνοδοιπόρων.

Τόσον οἱ ἀγωγιᾶται, ὅσον καὶ οἱ ἄλλοι, ὅσοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐκδρομὴν ταύτην, σιωποῦν καὶ δὲν ἀνταλλάσσουν οὐδὲ λέξιν. Διατί ἄρα γε;

Διότι ὅσοι εἶναι πεζοὶ κυττάζουν μόνον πῶς θὰ προχωρήσουν. Ὅσοι δὲ πάλιν καθάλλικεῦον τὰ ζῶα δὲν εἶναι ἐντελῶς ἡσυχιοὶ, ἀφοῦ δὲν βλέπουν ποῦ τοὺς φέρουν τὰ ζῶα, ἀφοῦ συχνὰ πυκνὰ στραβοπατοῦν τὰ μουλάρια καὶ μᾶς ξετινάζουν ἔξαφνα ἐπάνω εἰς τὰ σαμάρια, ἀφοῦ ἡ πορεία μας εἶναι ἀτε-

λείωτος και ἡ κορυφή ἀκόμη εἰς ἀρκετὸν ἀπὸ ἡμᾶς ὕψος, ἀφοῦ νομίζομεν ὅτι προχωροῦμεν και ὅσον οὕτω φθάνομεν, ἀλλὰ δὲν φθάνομεν μ' ὅλα ταῦτα, μολονότι προχωροῦμεν.

Και ἐκδηλώνει μὲν ὁ ἄνθρωπος τὴν κατέχουσάν τὴν ψυχὴν του στενοχωρίαν μὲ λόγους συγκινητικούς, και τὴν ἐξωτερικεύει· ἀλλὰ και ἡ ἄκρα σιωπὴ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς πικρίας και στενοχωρίας, τῆς κατεχούσης τὴν ψυχὴν μας, δηλωτικὴ.

Δὲν εἶναι πλέον δυνατὸν νὰ προχωρήσωμεν εἰς τὰ ζῶα καβαλλικεύοντες. Ὁ ἀέρας εἶναι πολὺ δυνατός. Ἀλλὰ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προχωρήσουν και τὰ ζῶα, διότι και δρόμος δὲν ὑπάρχει πλέον και ἡ κακοτοπιὰ εἶναι φοβερά. Ξεπεζεύομεν λοιπὸν ὅλοι και δένομεν τὰ σχοινιά τῶν μουλαριῶν εἰς μεγάλας πέτρας και προετοιμαζόμεθα νὰ προχωρήσωμεν πρὸς τὴν κορυφὴν πεζοί.

Δὲν ἀπέχομεν ἄλλως τε και πάρα πολὺ ἀπ' αὐτὴν. Ἴδού την! Κρέμαται ἐπάνω μας. Ἐξηφανίσθη ἔπειτα και τὸ μαῦρον ἐκεῖνο σκότος τῆς νυκτός, τὸ ὅποῖον εἶχε τόσην ἀπαισιοδοξίαν μᾶς εἶχε βυθίσῃ.

Ὅλοὲν δὲ χύνεται ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν και διασκορπίζεται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, εἰς τὰ πλάγια και εἰς τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν, εἰς τὰς κοιλάδας και εἰς τὰς παραλίας, χύνεται, λέγω, τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, τὸ ὅποῖον ὅλοὲν σαρώνει, νομίζεις, τὸ νυκτερινὸν σκότος.

Ἀλλὰ σπεύδομεν νὰ φθάσωμεν πρὸς τὴν κορυφὴν διὰ νὰ προφθάσωμεν ἀπ' ἐκεῖ νὰ ἰδοῦμεν τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου.

Ἐφθάσαμεν ἐπὶ τέλος εἰς τὴν κορυφὴν.

Ἀλλ' ἐφθάσαμεν ὀπωσδήποτε κοπιασμένοι, ἰδρωμένοι, συγχρόνως και παγωμένοι ἀπὸ τὸν ψυχρὸν και δυνατὸν βορριᾶν, ὁ ὅποῖος σφυρίζει δαιμονιωδῶς και δὲν μᾶς ἀφίνει μάλιστα — τόσον δυνατὸς εἶναι! — νὰ σταθοῦμεν ὀρθιοὶ διὰ νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου.

Τὸ δὲ θέαμα τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου δὲν στερεῖται μεγαλείου.

Σιγὰ σιγὰ και μὲ μεγαλοπρεπῆ ἡρεμίαν ἀναβαίνει ὁ πύρινος δίσκος του πρὸς τὸ στερέωμα και ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν γῆν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἐξῆλθε, και ἐξακοντίζει πρὸς τὰ ἐπάνω, πρὸς τὰ κάτω, πρὸς τὰ δεξιὰ και πρὸς τὰ ἀριστερά, τεραστίας γλώσσας πυρὸς και φωτίζει τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν, ἐνῶ ὁ πέπλος τοῦ σκότους σκεπάζει ἀκόμη τὰς κοιλάδας, τοὺς πρόποδας, τὰ πρὸς δυσμὰς πλάγια τῶν βουνῶν, τὰς χαμηλὰς και τὰς ὀπισθεν τῶν βουνῶν γαίας, ὥστε φῶς και σκιά, σκιά και φῶς ἐναλλάσσουν.

Ἀλλ' ὅσον περνᾷ ἡ ὥρα, ἐπικρατεῖ τὸ φῶς και φωτίζει τὰ σκοτισμένα και τὰ κάμνει νὰ διακριθοῦν και νὰ παρουσιάσουν τὴν ὄντοτήτά των.

Εἰς τὴν θάλασσαν τὸ βαθὺ ἐκεῖνο και σκοῦρον χρῶμα ἐξαφανίζεται και μία στιλπνότης, ὅπως διόλου ἀντίθετος πρὸς τὴν προηγουμένην σκοτεινὴν ὁμίχλην, διαχύνεται, και μία τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ἀντανάκλασις φωτίζει τὴν ἐπιφάνειάν της.

Και διακρίνονται λοιπὸν τώρα και εἶναι καταφανεῖς αἱ γραμμαὶ τῶν παραλίων και αἱ κυρτότητες και αἱ καμπυλότητές των, και τὰ μικρά, τὰ χαριτωμένα πολλάκις, ἀκρωτήρια, τὰ μὲ τὸλμην εἰσχωροῦντα εἰς τὴν θάλασσαν και φαίνονται πλέον οἱ βράχοι, κατάφωτοι και οὔτοι ἀπὸ τὸ ἡλιακὸν φῶς.

Ἴδού την λοιπὸν και πάλιν! Εἶναι ἡ γνωστὴ μας θάλασσα τοῦ Αἰγαίου, ἡ αἰωνίως νέα και χαροπὴ, μὲ τὰ χαροπὰ της παράλια, μὲ τὸν αἰωνίως χαροποῖον οὐρανὸν της.

Ἐκεῖ ὅπου συνήθως κατοικοῦμεν και περνοῦμεν τὴν ζωὴν μας, μέσα εἰς τὰς κατοικίας μας, εἰς τὰς πόλεις και εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς μακρινούς μας περιπάτους, ὁ ὀρίζων; τὸν ὅποῖον ἔχομεν τριγύρω μας, εἶναι συνήθως μικρὸς και περιορισμένος. Ἀλλ' ἐδῶ, ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Πελιναίου, ὁ ὀρίζων εἶναι ἐκτεταμένος και ἀχανής.

Και ποῖαν μὲν ἐντύπωσιν ἐμποιεῖ εἰς τοὺς ἄλλους τὸ ἀχανές ἐν γένει, τὸ μέγα και τὸ τεράστιον, δὲν γνωρίζω. Εἰς ἐμὲ ἐμποιεῖ κάποιον φόβον, κάποιαν δειλίαν και συστολήν, τῆς ὁποίας τὸ αἴτιον ἀδυνατῶ νὰ ἐξηγήσω.

Διὰ τοῦτο και τώρα ποῦ στρέφω τὰ βλέμματά μου πρὸς τὰ

τριγύρω του Πελιναιού και βλέπω, εις ἀρκετὸν ἀπὸ ἐμὲ βάθος και εις ἀρκετὴν ἀπὸ ἐμὲ ἀπόστασιν, τὴν θάλασσαν, τὰς νήσους, τὰ μικρὰ ξερόνησα, τὴν βόρειον Χίον μὲ τὰ μικροσκοπικά της, ὅπως φαίνονται ἀπ' ἐδῶ, βουνά της, τὴν Μυτιλήνην και τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὸν ἀχανῆ ὀρίζοντα και τὸ τεραστιον βάθος και τὴν τεραστιαν, ὅπως μοῦ φαίνεται, ἀπόστασιν, εις τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται ὅλα· τῶρα ποῦ θέλω νὰ ἐμβαθύνω εις τὴν θέαν των και νὰ ἀναμετρήσω τὴν ἀπόστασιν των, καταλαμβάνομαι, δὲν γνωρίζω διατί, ἀπὸ φόβον και νομίζω ὅτι θὰ μὲ καταπλήξῃ τὸ χάος τοῦτο, τὸ ὁποῖον χάλνει ἀπειλητικῶς ἔμπροσθέν μου.

Κλείω λοιπὸν τὰ μάτια μου διὰ νὰ συνέλθω, διὰ νὰ ἐπαναφέρω εις τὴν ψυχὴν μου τὴν ἡρεμίαν και τὴν γαλήνην.

Τὴν ἰδίαν ἐντύπωσιν μοῦ κάμνει και ὁ ἄνω τῆς κεφαλῆς μου θόλος τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ αὐτὸς δὲν ἔχει πλεόν δι' ἐμὲ ἐκείνην τὴν γελαστὴν και ἐλκυστικὴν πολλακίς ὄψιν, ἀλλὰ χάλνει και αὐτὸς και ἀπειλεῖ και ἀγριεύει, δὲν γνωρίζω διατί.

Τὰ βουνά, τὰ ὁποῖα ἡμεῖς ἐπὶ τρεῖς τῶρα ἡμέρας ἀνεβοκατεβαίναμεν, πόσον μικρὰ φαίνονται ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Πελιναιού!

Φαίνονται ὡς μικρὰ, ἀνάξια λόγου, ἐξογκώματα τῆς ἐπιφανείας τῆς νήσου, τόσον δὲ μικρὰ, ὥστε νομίζει κανεὶς ὅτι ἡμπορεῖ νὰ διασκελίσῃ ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ ἑνὸς εις τὴν κορυφὴν τοῦ γειτονικοῦ του.

Και ὅμως ἡμεῖς ἐχρειαζόμεθα πολλὴν ὥραν διὰ νὰ τὰ ἀναβοῦμεν και νὰ τὰ καταβοῦμεν και τὰ ἐνομίζαμεν μεγάλα.

Ποῦ εἶναι ὅμως τὰ χωριά;

Μερικὰ διακρίνονται και ἀναγνωρίζονται ἀμέσως ἢ κατόπιν ὀλίγης προσοχῆς και ἐξακριβώσεως τῶν τοποθεσιῶν. Ἀλλ' εἶναι και ἄλλα, κρυμμένα εις τὰς πτυχὰς τῶν βουνῶν, και αὐτὰ τὰ ἀναζητοῦμεν ματαίως και λυπούμεθα, διότι δὲν ἡμποροῦμεν νὰ τὰ ἴδοῦμεν και ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Πελιναιού.

Και πρὸς τὰ κρυμμένα και πρὸς τὰ φαινόμενα στέλλομεν ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ Πελιναιού, τὸ ὁποῖον μᾶς φαίνεται ὅτι τρόπον τινὰ τὰ ἐποπτεύει και τὰ φυλάττει, τὰ σκέπει και τὰ προστα-

τεύει, πρὸς ὅλα, λέγω, και πρὸς ὅσα ἐγνωρίσαμεν και πρὸς ὅσα δὲν ἐπλησιάσαμεν — διότι εἶναι και ἄλλα, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν πορείαν μας δὲν συνηγήσαμεν — στέλλομεν θερμὸν και ἐγκάρδιον χαιρετισμόν.

Ἀλλ' ὅς ἐπανέλθωμεν εις τὰ βουνά.

Τὰ γνωρίζομεν, τὰ περισσότερα, διότι τὰ ἐταξιδεύσαμεν. Ἐννοῶ τὰ πρὸς δυσμὰς και πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ τοῦ Πελιναιού βουνά. Ἡ ἐπιφάνειά των ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς τρικυμιώδους θαλάσσης. Πλησίον τῆς κυρτότητος, ἢ ὁποῖα ἀπολήγει εις τὴν καμπύλην γραμμὴν τῆς κορυφῆς εἶναι αἱ κοιλάδες, ὅμοιαι μὲ τὰ χάσματα, τὰ μεταξὺ δύο ἀνωρθωμένων κυμάτων σχηματιζόμενα. Ἡ διαφορὰ ἐγκείται εις τὸ ὅτι ἐδῶ αἱ καμπύλαι και τῶν κορυφῶν και τῶν κατωφερειῶν και τῶν μεταξὺ τῶν βουνῶν κοιλάδων εἶναι ὁμαλαὶ και ἐκτείνονται ἡρέμα και ἐκπέμπουν, ὅπως και ἄλλοῦ εἶπα, πολλὴν χάριν και πολλὴν γλυκύτητα.

Ἀλλὰ και αἱ κορυφαὶ τῶν βουνῶν και τὰ πλάγια και αἱ κοιλάδες δὲν εἶναι πλεόν δασωμένοι, ὅπως ἦσαν πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν. Ἐδῶ και ἐκεῖ μόνον πρασινίζουν ἐκτάσεις ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ μικραὶ ἢ ὑψώνονται ἀκόμη ἀραιὰ τὰ πεῦκα, οἱ σφένδαμνοι, τὰ πλατάνια — εις τὸ βάθος τῶν κοιλάδων και τῶν χαράδρων — εις τὰ πλάγια και εις τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν. Καὶ ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην ἢ θεᾶ, ἢ ἄλλως τόσον μεγαλοπρεπῆς, ἐμβάλλει τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ εις μελαγχολίαν, εις τὴν μελαγχολίαν, θέλω νὰ εἰπῶ, ἐκείνην, τὴν ὁποίαν προκαλεῖ ἡ φθορά, ὅταν εἶναι μάλιστα ἀνεπανόρθωτος, ὅταν προέρχεται ἀπὸ τὴν κτηνωδίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς κακοδιοικήσεως και τῆς ἀμαθείας.

Δὲν εἶναι μόνον ἡ ἐρημία, ἢ ὁποῖα κάμνει τὸν ἀνθρώπον νὰ περισυλλεγῇ, ἀλλὰ και τὸ ὕψος, εις τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται. Εἴμεθα εις ὕψος 1330 μέτρων. Εἴμεθα λοιπὸν πλησιέστερα πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀπὸ πολλὰς χιλιάδας ἀνθρώπων — ὑπολογίζω μόνον τοὺς κατοίκους τῆς Χίου —, ἔχομεν δὲ κάτω ἀπὸ τοὺς πόδας μας βουνά, τῶν ὁποίων τὸ ὕψος μᾶς ἐφαίνετο μέγα, τοποθεσίας, αἱ ὁποῖαι ἡμεῖς ἄλλοτε ἐνομίζαμεν ὅτι εὐρίσκον-

ται εἰς ἀρκετὸν ὕψος. Δεσπόζομεν τῶν κοιλάδων, τῶν χαραδρῶν, τῶν βουνῶν, τῆς θαλάσσης, ὄλων ἐκείνων τῶν χωριῶν, πρὸς τὰ ὁποῖα ἀνεβήκαμεν μὲ ἀγωνίαν, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἰλιγγιῶντες ἐβλέπαμεν εἰς τὸ βάθος τῶν ἀποτόμων χαραδρῶν καὶ κοιλάδων, τῶν ὁποίων ἐδέσποζον.

Ἴδου λοιπὸν τὸ Αἶπος, εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὁποῦ διὰ νὰ φθάσωμεν, ἐχρειάσθημεν μίαν ὥραν. Καὶ ὁμῶς φαίνεται πολὺ μικρόν. Ἴδου ἡ Σπαρτούντα, τὰ Καμπιά. Κεῖνται πολὺ χαμηλὰ ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Πελιναίου. Ἐν τούτοις ἡμεῖς ἐνομίζαμεν ὅτι κεῖνται εἰς πολὺ ὑψηλὴν τοποθεσίαν. Πρὸς ἐκεῖνο δὲ ἐκεῖ τὸ μέρος — πρὸς δυσμὰς — κεῖνται τὰ Λεπτόποδα, ὅπου, ὅταν ἐφθάσαμεν, εἶχαμεν ὑποκάτω μας πολλῶν, πάρα πολλῶν μέτρων ἀπόστασιν.

Μ' ὄλα ταῦτα καὶ τῆς Σπαρτούντας τὸ ὕψος καὶ τῶν Καμπιῶν τὸ βουνὸν καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν Λεπτοπόδων δὲν εἶναι παρὰ μικρὰ ἐξογκώματα, μόλις (εἰμπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπῇ) διακρινόμενα ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Πελιναίου.

Καὶ τὰ μικρὰ ταῦτα ἐξογκώματα τὰ ἀναγνωρίζομεν μὲ κάποιαν ἰδιαιτέραν χαρὰν καὶ τὰ παρατηροῦμεν — ὡς τὸ εἶπῶ καὶ πάλιν — μὲ συμπάθειαν. Διότι εἶναι πλέον οἰκεία πρὸς ἡμᾶς καὶ ἀναπόσπαστα ἀπὸ τὴν ὑπαρξίν μας, διότι μᾶς συνεκίνησαν τόσο πολύ, ὅταν τὰ διεσχίζαμεν καὶ ἐνεβαθύναμεν εἰς τὰς καλλονὰς των καὶ ἐλυπούμεθα διὰ τὴν οἰκτρὰν του κατάστασιν καὶ τὰ ἐσυμπαθοῦσαμεν, διότι τὰ ἐβλέπαμεν παραμελημένα, ἀφημένα εἰς τὴν τύχην των, ὅπως τὰ ὄρφανά, τὰ περιφερόμενα ἀπροστάτευτα εἰς τοὺς δρόμους.

Μὲ τὴν ἰδίαν χαρὰν καὶ μὲ τὴν ἰδίαν συμπάθειαν παρατηροῦμεν καὶ ὅσα ἄλλα εἰς τὸν εὐρύν μας ὀρίζοντα — καὶ εἶναι πολὺ εὐρὺς ὁ ὀρίζων μας — κεῖνται καὶ διακρίνονται, διότι ὄλα, καὶ ἡ θάλασσα καὶ ἡ ξηρὰ καὶ τὰ παράλια, τὰ ἀπέναντι μας, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὰ βουνὰ τῆς Χίου καὶ τῆς Μυτιλήνης ὄλα εἶναι ἑλληνικά. Καὶ ἕως ἐκεῖ ποῦ φθάνει ἡ ματιά μας ἐκτείνεται ἡ Ἑλλάς. Ἀλλὰ καὶ πέραν ἀκόμη τοῦ ὀρίζοντος, τὸν ὁποῖον ἡμπορεῖ νὰ συμπεριλάβῃ ὁ ὀφθαλμὸς μας, ἐξαπλοῦνται ἡ Ἑλλάς, ἡ ἄλλοτε μεγάλη καὶ ἰσχυρὰ καὶ ἐξακουστή, σήμερον δὲ μικρὰ, ἀνίσχυρος καὶ ἄσημος!

Λειτουργεῖ καὶ ὁ παπᾶ Σταμάτης.

Ἡ Κυριακὴ, ὁ κὺρ Νικόλας ὁ τζοπάνης, οἱ ἀγωγιᾶται, ὁ διδάσκαλος τοῦ χωριοῦ καὶ ἐγὼ εἴμεθα οἱ ἀκροώμενοι τὴν λειτουργίαν.

Ἐὶ ἐκκλησίδι εἶναι ἀσκέπαστον καὶ ὡς στέγγην του ἔχει τὸν θόλον τοῦ οὐρανοῦ. Δὲν ἔχει καὶ εἰκόνας δὲν ἔχει ἐν γένει καὶ τὰ ἄλλα ἱερὰ σκεύη. Καὶ διὰ νὰ τὸ περιγράψω συντομώτερον λέγω ὅτι τὸ ἐκκλησίδι δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τέσσαρες τοῖχοι εἰς σχῆμα τετραγώνου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρὸς ἀνατολὰς ἔχει δύο καμπὰς, ἐλαφράς. Εἰς τὴν μίαν ἦτο προσκεκολλημένη ἡ ἁγία πρόθεσις καὶ ἡ ἁγία τράπεζα εἰς τὴν ἄλλην.

Μέσα εἰς ἓνα τουρβᾶν εἶχε φέρῃ ὁ παπᾶ Σταμάτης μαζί του ὅσα διὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ ἦσαν ἀπαραίτητα, τὸ ἅγιον ποτήριον, τὸ εὐαγγέλιον, τὸ ἀντιμήνσιον, τὸ θυμιατόν, τὰ ἄμφιά του. Δὲν ἔχει καὶ κανένα νὰ τὸν βοηθήσῃ ὡς ψάλτης. Αὐτὸς λειτουργεῖ καὶ ψάλλει καὶ βοηθεῖται μόνος του. Μόνον ἡ Κυριακὴ τοῦ ἀναβε τὸ θυμιατόν καὶ τοῦ τὸ ἐφωδίαζε μὲ λιβάνι, ὁσάκις ἔπρεπε νὰ θυμιατίσῃ. Καὶ τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην ἐξετέλει ἡ Κυριακὴ μὲ προθυμίαν εὐνόητον.

Μ' ὄλα ταῦτα δὲν δικαιούμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ἡ λειτουργία τοῦ παπᾶ Σταμάτη, εἶναι ὀλιγώτερον εὐπρόσδεκτος εἰς τὸν Θεόν. Ἐὶ ἐκκλησίδι, εἶναι, εἶπαμεν, ἀσκέπαστον καὶ ἡ φωνὴ τοῦ παπᾶ Σταμάτη χωρὶς ν' ἀντιλαλή εἰς θόλους μεγαλοπρεπεῖς, ἀντιλαλεῖ καὶ διασκορπίζεται εἰς τὸν μεγαλοπρεπέστατον οὐράνιον θόλον. Διασκορπίζονται καὶ διαχύνονται καὶ ἐξαφανίζονται καὶ αἱ πυκναὶ τοῦ θυμιάματος τολύπαι, μόλις ἐξερχόμεναι ἀπὸ τὸ θυμιατήρι, χωρὶς ὁ ὀφθαλμὸς μας νὰ ἡμπορῇ νὰ τὰς παρακολουθῇ, ἔστω καὶ ἐπὶ ὀλίγον διάστημα.

Ὁ δυνατὰ φυσῶν βορριᾶς ἀνασηκώνει καὶ τὰ μαλλιά τοῦ παπᾶ Σταμάτη καὶ τὰ ρίπτει ἐπάνω ἀπὸ τὰ μάτια του, ὥστε διαρκῶς προσπαθεῖ, ἐνῶ λειτουργεῖ, νὰ τὰ ἀπομακρύνῃ καὶ νὰ τὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν θέσιν των. Ὅταν δὲ ἀνεγίνωσκε τὸ Εὐαγγέλιον, ἐκρατοῦσε σφικτὰ μὲ τὰ δύο του χέρια τὰ φύλλα διὰ νὰ μὴν τὰ ἀποσπάσῃ ὁ ἄνεμος.

Σφικτὰ, πολὺ σφικτὰ, κατὰ τὸν ἴδιον μὲ τὸν παπᾶ Σταμάτην τρόπον, — εἶπα καὶ ἐγὼ τότε μέσα μου — πρέπει νὰ κρατῇ

τὰ ἰδανικά του τὸ ἄτυχον ἔθνος μας διὰ νὰ μὴν τοῦ τὰ πάρουν οἱ ἄνεμοι, οἱ πολλοὶ καὶ ἰσχυροὶ ἐχθροὶ του, αἱ ἀντίξοοι περιστάσεις, τὰ ἰδικὰ του ἐλαττώματα, τὰ ὁποῖα ἢ μακρὰ δουλεῖα τοῦ ἐκκληρονόμησε, τὰ ἰδικὰ του πάθη.

Ὅταν ἐτελείωσε τὴν λειτουργίαν ὁ παπᾶ Σταμάτης, ἐφαινετο εὐχαριστημένος ὁπωςδήποτε, ἐνῶ ἐφ' ὅσον ἐλειτούργει, τὸν κατεῖχε κάποια ταραχή, διότι ἐνόμιζεν ὅτι θὰ ἐδυσκολεύετο νὰ τελειώσῃ τὴν λειτουργίαν διὰ τὴν σφοδρότητα τοῦ ἀνέμου. Ἐγὼ δὲ μὲ κάποιον σεβασμὸν ἠτένιζον πρὸς τὸν παπᾶ Σταμάτην, τὸν ἀντιπροσωπεύοντα ἐκεῖ ἐπάνω τὴν θρησκείαν τὴν ἑλληνικὴν, τὴν θρησκείαν τὴν προγονικὴν, τὴν θρησκείαν τῆς δουλείας, τῆς ἐθνικῆς δυστυχίας, τῆς ἐλπίδος, τῆς παρηγοριᾶς.

ΑΙΓΑΙΟΠΕΛΑΓΙΤΗΣ

Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

ΥΠΟ ΑΡΜΑΝΔΟΥ ΓΚΩΤΙΕ

ΜΕΛΟΥΣ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟΥ

Πολλοὶ πολλαχόθεν μὲ ἠρώτησαν ὁποῖαν ἰδέαν ἔχω περὶ τῆς ζωῆς τῆς ἐν τε τῷ μεμονωμένῳ κυττάρῳ καὶ τῇ ἀμοιβάδι τῇ ἀπλουστάτῃ, ὡς καὶ περὶ τῆς ἐκδηλουμένης ἔτι ἐντελέστερον ἐν τῷ ὄντι, τῷ ἔχοντι συνείδησιν, τῷ σκεπτομένῳ, τῷ θέλοντι καὶ ἀποφασίζοντι.

Ἐνταῦθα θέλω προσπαθήσῃ νὰ ἐκφράσω συντόμως τὴν γνώμην μου.

Ἡ ζωὴ εἶναι κατάστασις λειτουργίας, ἥτοι κανονικῶν ἐναλλαγῶν, δι' ὧν συντελεῖται ἢ συντήρησις ἐνὸς ὠρισμένου τύπου ἐκάστου εἶδους φυτικοῦ ἢ ζωϊκοῦ. Εἰς τ' ἀνώτερα τῶν εἰδῶν, εἰς τὴν κανονικὴν ταύτην, ἀλλ' ἀόρατον λειτουργίαν, προστίθενται ἢ συνείδησις τῶν ἐξωθεν λαμβανομένων ἐντυπώσεων, ἢ ἱκανότης τῆς πρὸς ἀλλήλας παραβολῆς τῶν ἐντυπώσεων τούτων καὶ ἢ ἐκ ταύτης παραγωγὴ τῆς κρίσεως.

Κατὰ πρῶτον θ' ἀποδείξω ἀσφαλῶς ὅτι οἱ νόμοι καὶ αἱ δυνάμεις αἱ συμβάλλουσιν εἰς τὴν συντήρησιν καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ ζῶντος ὄντος εἶναι αἱ αὐταί, αἰτινες ἐνεργοῦσι καὶ ἐπὶ τῆς ἀνευ ζωῆς ὕλης.

Ἐπὶ μακρὸν ἐπεκράτησεν ἡ ἀντίθετος γνώμη, στηριχθεῖσα κυρίως ἐπὶ τοῦ φαινομένου τῆς ἀποσυνθέσεως τῶν ἰστῶν τοῦ ζῶντος ὄντος, καὶ ἥτις ἐθεωρεῖτο ὡς αὐτομάτως ἐπερχομένη μετὰ τὸν θάνατον τούτου. Ἐλέγετο ὅτι τὰ ὕλικά τὰ κατ' ἐξοχὴν ἀσταθῆ τῶν ὀργάνων ἡμῶν προασπίζονται ἀπὸ τῆς καταστροφῆς ὑπὸ ἰδίας τινὸς δυνάμεως, τῆς ζωϊκῆς δυνάμεως, ἥτις ἐξαφανίζεται ἅμα τῇ ἐκλείψει τῆς ζωῆς.

Ὁ Παστέρ ὅμως ἀπέδειξεν ὅτι τὰ ὕλικά τῶν ἰστῶν ἡμῶν, κατὰ τὸ φαινόμενον τὰ μάλλον ἀσταθῆ, ὡς ἡ νευρικὴ ὕλη, ὁ μῦς, τὸ αἷμα κλ. δύνανται νὰ διατηρηθῶσιν ἐπ' ἀόριστον

χρόνον, αρκεί μόνον να προφυλαχθῶσιν ἀπὸ τῆς ἐπ' αὐτῶν ἐπιηρείας τῶν μικροβίων, ἅτινα εἶναι οἱ ἰσχυρότεροι συνεργοὶ τῆς σήψεως.

Ἐπίσης ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐσχάτως μόλις πρὸ ἡμίσεος αἰῶνος ἐπεκράτει ἡ γνώμη, ὅτι αἱ οὐσίαι, αἱ συνιστώσαι τὰ ζῶντα ὄντα, δὲν ἐσχηματίσθησαν ἢ τῇ συνεργείᾳ τῆς ζωῆς, ἢς διατηροῦσιν, οὕτως εἰπεῖν, τὸ μυστικὸν καὶ τὴν σφραγίδα. Μόνα δηλαδή τὰ ζῆα καὶ τὰ φυτὰ ἠδύναντο νὰ σχηματίζωσι τὸ λεύκωμα, τὸ ἄμυλον, τὴν οὐρίαν, τὸ οἰνόπνευμα, πάντα παράγωγα τοῦ ζῶντος κυττάρου.

Κατὰ τὸ 1828 ὁ μὲν δὲ Woehler κατεσκεύασε τὴν οὐρίαν τεχνητῶς. Εἰς τὰ 1855 ὁ Berthelot παρήγαγε τεχνητῶς τὸ οἰνόπνευμα λαβὼν ὡς βάσιν τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ καὶ τὸ ὕδωρ· εἰς τὰ 1868 ὁ Graebe καὶ ὁ Liebermann τὴν ἄλιζαρίνην, τὴν κυριωτέραν χρωστικὴν οὐσίαν, ἣτις ἄχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐλαμβάνετο ἐκ τοῦ φυτοῦ ρίζαριου. Μετὰ τὸν χρόνον τοῦτον πλεῖστα συνθέσεις ζωϊκαὶ καὶ φυτικά ἐπετεύχθησαν· ὁ δὲ E. Fischer ἐπέτυχε τεχνητῶς σάκχαρα, ἐσχάτως δὲ καὶ τὰς ἀπλουστέρας λευκωματώδεις οὐσίας.

Ἰπελείπετο ἐν τούτοις μία παρατήρησις, ἐν τελευταίον μυστήριον· τὰ προϊόντα τῆς φυτικῆς καὶ ζωϊκῆς ζωῆς κέκτληνται κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν ιδιότητα νὰ στρέφωσιν ἀριστερᾶ ἢ δεξιᾶ τὴν ἀκτῖνα τοῦ κυκλικῶς πεπολωμένου φωτός.

Ὁ Παστέρ ἐθεώρησεν ὅτι ἡ ιδιότης αὕτη τῶν σωματίων τῶν ἐνεργούντων ἐπὶ τοῦ πεπολωμένου φωτός ἀνήκε μόνον εἰς τὰ ζῶντα κύτταρα τὰ ἐκ φύσεως ἀσυμμετρικά, τῶν τεχνητῶν προϊόντων τῶν ἐργαστηρίων ὄντων συμμετρικῶν καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀνευ τοιαύτης ἐνεργείας.

Ἄλλ' ὁ Zungleich τῷ 1873 ἀπέδειξεν ὅτι δυνάμεθα τεχνητῶς νὰ παραγάγωμεν σώματα ἔχοντα τὴν τοιαύτην δύναμιν ἐπὶ τοῦ πολουμένου φωτός καὶ ὅτι αὕτη δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς χαρακτήρ τῆς γενικῆς ἐνεργείας.

Ἄν ἡ ὕλη ἢ συνιστώσα τὸ ζῶν ὄν δὲν ἔχει καταγωγὴν μυστηριώδη, ἂν αὕτη δύναται νὰ κατασκευασθῇ διὰ τῆς τέχνης, πεπροικισμένη δι' ὅλων τῶν ιδιοτήτων καὶ τῶν ἐπακολούθων αὐτῆς, ὑπακούει ἄρα γε αὕτη, ὅτε εἰς ἰσοῦς ζῶντας εἶναι συνηρ-

μολογημένη, διαρκούσης τῆς ζωῆς, εἰς τοὺς φυσικοχημικοὺς νόμους τῆς ἀνευ ζωῆς ὕλης;

Δυνάμεθα ν' ἀπαντήσωμεν καταφατικῶς εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο στηριζόμενοι εἰς πλείστας ἀποδείξεις. Μία δὲ μόνον πρὸς τοῦτο ἀρκεῖ. Ὄταν τὸ τρώφισον διέρχεται τὰ ὄργανα ἡμῶν, ὅπως ἐν τέλει μετασχηματισθῇ εἰς ἀνθρακικὸν ὀξύ, ὕδωρ, οὐρίαν κλπ. ὀξειδούμενον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τελείως· ἡ θερμότης ἢ προερχομένη ἐκ τῆς καύσεως ταύτης, ἢ ἐνέργεια ἢ προκύπτουσα, εἶναι ἡ αὐτὴ καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἀναλογίᾳ ἂν τὰ τρώφισμα μετεβάλλοντο εἰς τὰ αὐτὰ προϊόντα ἐν τοῖς ἐργαστηρίοις τῶν ἐργαστηρίων ἡμῶν ἢ ἐν ταῖς ἐστίαις ἡμῶν;

Πρὸς ἐξέτασιν τοῦ λεπτοῦ τούτου ζητήματος, ὁ Atwater ἐφεῦρε πρὸ δέκα πέντε ἐτῶν τὸν ἀναπνευστικὸν θάλαμον αὐτοῦ. Οὗτος ἀποτελεῖται ἐκ μεταλλικοῦ κλωβοῦ μὲ τριπλᾶ τοιχώματα, δι' ὧν παρεμποδίζεται πᾶσα ἀπώλεια θερμαντικοῦ· ὁ εἰς τὸ πείραμα ὑποβαλλόμενος ἄνθρωπος δύναται νὰ ζήσῃ ἐν αὐτῷ ἡμέρας καὶ νύκτας, νὰ λαμβάνῃ τὰς τροφὰς αὐτοῦ ἀναλελυμένας πρότερον, ἀπορρίπτῃ πρὸς τὰ ἔξω τὰς ἐκκρίσεις αὐτοῦ, ἐνεργῆ, ἐργάζεται, κοιμᾶται, ἐνῶ ἀπ' ἔξω σημειοῦσιν ἀκριβοῦς τὰς ποσότητας τῆς θερμότητος (ἢ τὸ ἔργον τὸ μετασχηματισθὲν εἰς θερμότητα) τὰς παραχθείσας ἐν τῷ περιέχοντι τούτῳ, ὡς καὶ τὰς ἀναλογίας τοῦ ὕδατος, τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, τῆς οὐρίας κτλ. τὰς ἀπορριφθείσας ὑπὸ τοῦ εἰς πειραματισμὸν ὑποβεβλημένου. Λοιπὸν κατὰ τὸ 1904 ὁ Atwater ἀφήσας νὰ ζήσωσιν ἐν τῷ τοιοῦτῳ ἀναπνευστικῷ κλωβῷ ἐπὶ 155 ἐν συνόλῳ ἡμέρας διαφόρους νέους ἀνθρώπους, εὔρεν ὅτι τὸ ἄθροισμα τῆς ἐνεργείας (θερμαντικῆς ἢ μηχανικῆς) τὸ παραχθὲν ἐν τῷ χρονικῷ τούτῳ διαστήματι, τὸ μετρηθὲν διὰ τῆς εὐφυοῦς μεθόδου τῆς συσκευῆς αὐτοῦ, ἀνῆλθεν εἰς 449,500 θερμίδας. Ὑπολογίζοντες νῦν ὅποια θὰ ἦτο ἡ ἀντίστοιχος ἐνέργεια τῶν καταναλωθεισῶν τροφίμων κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἂν μετεβάλλομεν ταῦτα εἰς τὰ αὐτὰ ὑπόλοιπα προϊόντα καὶ ἐκαίνομεν διὰ τοῦ ὀξυγόνου ἐντὸς θερμιδομέτρου κοινοῦ, εὕρισκομεν ὅτι ἀνέρχεται εἰς 450,000 θερμίδας. Ἐκ τούτου καταφαίνεται ὅτι ἐν ἀμφότεραις ταῖς περιπτώσεσιν ὑπάρχει ὁμοιότης σχεδὸν ἀπόλυτος, πλὴν ἐνδὸς ἐλλείμματος 50 θερμίδων ἢ ἐν ὀκτάκις χιλιοστὸν

τῆς θεωρητικῶς ὑπολογισθείσης θερμότητος, ὅπερ βεβαίως ὀφείλεται εἰς μικρὸν σφάλμα ἀναπόφευκτον εἰς τοιαῦτα λεπτότατα πειράματα.

Ὄφειλομεν μετὰ ταῦτα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῶν περιφῆμων τούτων πειραμάτων ὅτι τὸ ζῶν ὄν, εἴτε κοιμάται, εἴτε ἀγρυπνεῖ, εἴτε ἀναπαύεται, ἐργάζεται σωματικῶς ἢ πνευματικῶς (διότι ἀπασαι αὗται αἱ περιστάσεις εἰδικῶς καὶ διαδοχικῶς ἐπιτευχθεῖσαι ἐμελετήθησαν ἐν τῷ ἀναπνευστικῷ θαλάμῳ τοῦ Atwater) παράγει πάντοτε, ἀπέναντι τῆς αὐτῆς καταναλώσεως τροφίμων, τὴν αὐτὴν ποσότητα ἐνεργείας, καὶ ἡ ποσότης αὕτη εἶναι ἀκριβῶς ἐκείνη, ἣτις ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν αὐτῶν τροφίμων, ἂν μετεσχηματίζοντο εἰς τὰ αὐτὰ προϊόντα διὰ τῶν συσκευῶν ἡμῶν τῶν συνήθων ἢ ἐν ταῖς ἐστῆαις ἡμῶν. Ἡ θρεπτικὴ οὐσία, διερχομένη λοιπὸν τὰ ὄργανα ἡμῶν, καὶ ἐν αὐτοῖς καταναλισκομένη, ὑπόκειται εἰς τοὺς αὐτοὺς φυσικοχημικοὺς νόμους, εἰς οὓς καὶ ἡ ἀνευ ζωῆς ὕλη. Ἡ δ' ἐνέργεια ἢ συντελουμένη ὑπὸ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ ἣτις προέρχεται ἐκ τοῦ μετασχηματισμοῦ ταύτης ἐν τῷ ζῶντι ὀργανισμῷ, τῷ ἐνεργοῦντι καὶ λειτουργοῦντι, εἶναι ἡ αὐτὴ πρὸς ἐκείνην, ἣν ἀνευρίσκομεν παραγομένην ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ὅταν αὕτη καταστρέφεται ἀπ' εὐθείας ἐν ταῖς συσκευαῖς τῶν ἐργαστηρίων. Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τούτων ἐπιλέγομεν, ὡς ὁ Berthelot πρὸ τῶν πειραμάτων τοῦ Atwater, ὅτι ἡ συντήρησις τῆς ζωῆς δὲν καταναλίσκει οὐδεμίαν ἐνέργειαν ἀνήκουσαν εἰς αὐτήν.

Ἄν ἐν τῷ θαλάμῳ τῷ θερμιδομετρικῷ ἐκαίωμεν ἀπ' εὐθείας διὰ τοῦ ὀξυγόνου τὰ καταναλισκόμενα τρόφιμα, τὰ σάκχαρα, τὰ λίπη, καὶ τὸ κρέας αὐτὸ μέχρι τῆς καταστάσεως τῆς οὐρίας, καὶ ἂν πάλιν διὰ τῶν αὐτῶν ποσοτήτων τῶν ἀνωτέρω τροφίμων διετηροῦμεν τὴν ζωὴν εἰδικῶν ζυμώσεων, ἀμοιβάδων, ὀκτωπόδων, θηλαστικῶν ἢ σοφοῦ τινος ἀνδρός, κατὰ τὸν μετασχηματισμὸν αὐτῶν εἰς ἀνθρακικὸν ὀξὺ καὶ εἰς οὐρίαν θὰ ἐλαμβάνομεν τὴν αὐτὴν ὀλικὴν ποσότητα τῆς ἐνεργείας ὑπολογιζομένην εἰς θερμίδας. Κατ' ἀκολουθίαν, ὁ τρόπος τῆς καταστροφῆς τῆς ζωῆς ὕλης, τὸ σημερινὸν σχῆμα αὐτῆς, ἢ ζωϊκὴ κατάστασις ἐκάστου ὄντος, ἢ συντήρησις τῆς καταστάσεως ταύτης τῆς ζωῆς δὲν ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τῆς δαπάνης τῆς ἐνεργείας καὶ δὲν ἐξα-

φανίζουσιν οὐδὲ ἐλάχιστον ταύτης τμῆμα. Ὡς εἶπεν ὁ Berthelot, ἡ συντήρησις τῆς ζωῆς δὲν καταναλίσκει οὐδ' ἐλάχιστον τμῆμα ἐνεργείας.

Ἄν ἡ συντήρησις τῆς καταστάσεως τῆς ζωῆς δὲν ἀνταποκρίνεται εἰς οὐδεμίαν κατανάλωσιν ἐνεργείας, κατὰ μείζονα λόγον τὸ αὐτὸ συμβαίνει προκειμένου περὶ τῆς ἐσωτερικῆς συνειδήσεως τῶν καταστάσεων τούτων ἐν τῷ τελείῳ ὄντι, ὅτε ἐν αὐτῷ τελεῖται ἡ παράβολη τῶν αἰσθημάτων ἢ τῶν λαμβανόμενων ἐντυπώσεων, ἐξ ὧν γεννᾶται ἡ κρίσις.

Συμπεραίνομεν λοιπὸν ὅτι τὸ ζῶν ὄν χρησιμοποιεῖ διὰ τὰς ἐναλλαγὰς αὐτοῦ τὴν ὕλικὴν ἐνέργειαν, ἣτις διερχομένη διὰ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ ἐπιτρέπει εἰς ταῦτα νὰ λειτουργῶσιν. Ἄλλ' αἱ διάφοροι μορφαί, αἱ πρότερον κτηθεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ, μέσῳ τῶν αἰσθημάτων αὐτοῦ, ἢ τῶν κληρονομικῶς μεταδοθέντων αὐτῷ, οὐδεμίαν ἔχουσιν ἐπήρειαν ἐπὶ τῆς καταναλώσεως τῆς ἐνεργείας ταύτης. Ἐν ὀλίγαις λέξεσιν, αἱ κεκτημέναι καταστάσεις, κατὰ μείζονα λόγον δὲ ἡ ἐσωτερικὴ συνείδησις, ἢ αἱ παραβολαὶ τῶν ὕλικῶν τούτων καταστάσεων, μὴ οὐσαί πράξεις μεταβάλλουσαι τὰς καταστάσεις ταύτας, ἀλλ' ἀπλαῖ συγκρίσεις ἢ ἐντυπώσεις, δὲν ἰσοδυναμοῦσι πρὸς οὐδεμίαν ποσότητα ἐνεργείας ἀκριβῶς εἰπεῖν.

Οὕτως ἡ πείρα καὶ ἡ λογικὴ ἄγουσιν ἡμᾶς νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὰ φαινόμενα τὰ οὐσιωδῶς ἰδιάζοντα τῇ ἀνωτέρῳ ζωῇ ἦτοι:

α') ἡ συνείδησις, ἣτις ἀναπολεῖ ἡμῖν τὰ ληφθέντα αἰσθήματα, καὶ ἣτις γνωρίζει ἡμῖν τὸ ἐγὼ ἡμῶν καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου·

β') ἡ ἰδιότης τῆς συγκρίσεως τῶν αἰσθημάτων, ἐξ ὧν προέρχεται ἡ σκέψις·

γ') ἡ βούλησις, ἣτις καθορίζει τὴν ἀνάπαυσιν ἢ τὴν ἐνέργειαν τῶν πράξεων·

δ') ἡ κρίσις, δι' ἧς κρίνομεν περὶ τοῦ δικαίου ἢ τοῦ ἀδίκου, τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ κακοῦ, καὶ ἣτις ἐπιβάλλει ἡμῖν τὴν εὐθύνην τῶν πράξεων ἡμῶν.

Πάντα ταῦτα εἶναι ἄϋλα, διότι ἂν εἶναι ἀναμφισβήτητον, ἂν εἶναι βέβαιον ὅτι ἡ ἐνέργεια χρησιμοποιεῖται, ὅπως μεταδίδη εἰς ἡμᾶς τὰς ἐξωθεν ἐντυπώσεις, οὐδεμίαν δαπάνην ἐνεργείας γίνε-

ται, ὅπως βεβαιώσωμεν καὶ συγκρίνωμεν τὰ συναισθήματα (ἀπαξ ληφθείσης τῆς ἐντυπώσεως), διότι ἡ ὄρασις, ἡ ἀνάμνησις, ἡ σύγκρισις δὲν εἶναι πράξεις μεταβολῆς ὑλικῆς, καὶ δὲν δύνανται ν' ἀνταποκρίνονται κατ' ἀναλογίαν εἰς δαπάνην ὑλικῆς ἐνεργείας, ὡς ἀποδεικνύουσιν: τοῦτο ἡ λογικὴ καὶ τὰ νεώτατα καὶ ἀκριβέστατα πειράματα.

Ἄν, ὡς τελευταίως ἔγραψεν ὁ καθηγητῆς Loeb τοῦ Ἰνστιτούτου τοῦ Rockefeller, συγκρίζων ὁμῶς ἄλλως τὰς ὑλικὰς ἐνεργείας πρὸς τὰς τῶν ἐντυπώσεων, «Ἄν ὀφείλωμεν τὴν ἠθικὴν μας εἰς τὰ ὀρμέμφυτα ἡμῶν, ἅτινα ἀκριβῶς, ὡς τὸ σχῆμα τοῦ σώματος ἡμῶν, εἶναι ἐν ἡμῖν καθωρισμένα χημικῶς καὶ κληρονομικῶς», τότε δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ, ὅτι τὸ αὐτὸ χημικὸν ὀρμέμφυτον, ὅπερ κατὰ τὸν Loeb ἄγει ἀναγκαίως, δι' ὑλικῆς ἀντιδράσεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν ὑποχρεωτικῶς, εἰς τὸ αἶσθημα τῆς ἀτομικῆς ἡμῶν διατηρήσεως, εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνο, ὅπερ ἐξώθει τὸν ἄνδρην, ὅπως γενναίως ῥίπτεται εἰς τὸ πῦρ πρὸς ἀμυναν τῆς πατρίδος, ἢ πρὸς ἐκεῖνο, ὅπερ ἀποστέλλει τοὺς ἱεραποστόλους εἰς τὰς ἀγρίας χώρας, ὅπως διαδώσωσιν εἰς πτωχοὺς ἀγνώστους τὸ εὐαγγέλιον».

Ἐπιλέγω λοιπόν, ὅτι εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι τὰ ὄργανα ἡμῶν εἶναι ὑλικὰ καὶ θέτουσιν εἰς πράξιν τὴν ἀκριβῆ ὑλικὴν ἐνέργειαν κατὰ τοὺς κοινούς νόμους. Τὰ φαινόμενα ὁμῶς τῆς συνειδήσεως, τῆς σκέψεως, τῆς θελήσεως, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸν ἀνώτερον βίον, εἶναι καταστάσεις καὶ οὐχὶ πράξεις ὑλικαί, αἵτινες δὲν ἀνταποκρίνονται εἰς αὐθεμίαν ἐνεργητικότητά ἢ δαπάνην ἐνεργείας, καὶ δὲν εἶναι τῆς αὐτῆς πρὸς ταύτην φύσεως.

Μετάφρασις Ν**

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΕΝ ΠΑΡΟΔΩΙ

ΕΚ ΤΩΝ ΤΟΥ ΕΜΕΡΣΟΝ

Ἄν καὶ ἡ μανία νὰ δίδωμεν συμβουλὰς μᾶς εἶναι ἔμφυτος, ἐν τούτοις ὁμολογῶ ὅτι ἡ ζωὴ περιέχει περισσοτέρας ἐκπλήξεις παρὰ μαθήματα. Τόσα εἶναι τὰ τυχαῖα ποῦ ἐμβαίνουν μέσα της, τόσα τὰ ἀκατανίκητα στοιχεῖα ἰδιοσυγκρασίας καὶ ἀγνώστου ἐμπνεύσεως, ὥστε ἀμφιβάλλομεν, ἐὰν ἡμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀτομικῆς μας πείρας, κάτι ποῦ νὰ μᾶς ὠφελήσῃ ἀμοιβαίως. Ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα εἶναι μέσα ἐνεργείας δειλὰ καὶ ἀναποφάσιστα. Ὁ ἱερεὺς εἶναι ἱκανοποιημένος, ἐὰν ἡ προσευχὴ του ἢ τὸ κήρυγμά του ἱκανοποιῇ τὰς ἀνάγκας μιᾶς ψυχῆς, ἐὰν δὲ ἀνταποκρίνεται εἰς τὰς ἀνάγκας δύο, δέκα ψυχῶν, θὰ ἐθεώρῃ τὸ ἔργον του ἀξιοσημειώτον ἐπιτυχίαν. Καὶ ἐν τούτοις προσῆλθεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν χωρὶς νὰ ἔχη καμμίαν βεβαιότητα ὅτι διέγνωσε τὸ κακὸν καὶ ὅτι θὰ εἴχε τὴν δύναμιν νὰ τὸ θεραπεύσῃ. Ὁ ἰατρὸς μεταξὺ τῶν ὀλίγων φαρμάκων του ἀναγράφει εἰς μίαν νέαν καὶ ἰδιαιτέραν ἰδιοσυγκρασίαν τὸ ἴδιον τονωτικὸν ἢ τὴν ἰδίαν καταπραϋντικὴν σκευασίαν, τὴν ὁποίαν καὶ ἄλλοτε διώρισε μὲ ὄχι βεβαίαν πάντοτε ἐπιτυχίαν εἰς ἑκατοντάδα ἀτόμων. Ἐὰν ὁ ἄρρωστος τώρα γίνῃ καλά, θὰ εὐχαριστηθῇ βέβαια καὶ θὰ ἐκπλαγῇ καὶ ὁ ἴδιος. Ὁ νομομαθὴς συμβουλεύει τὸν πελάτην του, ἐκθέτει τὴν ὑπόθεσιν εἰς τοὺς ἐνόρκους, τὴν ἐμπιστεύεται εἰς αὐτοὺς καὶ τρίβει τὰς χεῖρας ἀπὸ ἀνακούφισιν καὶ χαρὰν, καθὼς καὶ ὁ πελάτης του, ἐὰν τύχη νὰ κερδίσῃ τὴν δίκην. Ὁ δικαστὴς σταθμίζει τὰ ἐπιχειρήματα, ὀπλίζεται μὲ θάρρος καὶ ἀφοῦ πρόκειται νὰ ἐκφέρῃ μίαν ἐτυμηγορίαν, ἀποφασίζει κατὰ τὰς δυνάμεις του καὶ ἐπαναπαύει τὴν συνειδήσιν του μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἀπένευμε τὸ δίκαιον καὶ ἱκανοποίησε τὴν κοινωνίαν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς τὸ κάτω κάτω δὲν εἶναι παρὰ μόνον δικηγόρος. Καὶ τοιοῦτοτρόπως κάθε ζωὴ δὲν εἶναι ἄλλο παρὰ μόνον ἓνας δειλὸς καὶ ἀνήξερὸς θεατῆς. Ἐκτε-

λοῦμεν ἐκεῖνο ποῦ μᾶς ἐπιβάλλεται νὰ κάμωμεν καὶ τὸ ἀποκαλοῦμεν μὲ ὠραιότατα ἑνόματα. Ἐπιθυμοῦμεν νὰ μᾶς ἐπαινοῦν διὰ τὰς πράξεις μας, ἀλλ' ἡ συνειδησίς μας λέγει: «Αὐτὸ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἡμᾶς». Πᾶν ὅ,τι ἠμποροῦμεν νὰ κάμωμεν ὁ εἰς ὑπὲρ τοῦ ἄλλου περιορίζεται εἰς ἐλάχιστα πράγματα. Μὲ στοργὴν καὶ μὲ διάφορα παλαιὰ γνωμικὰ ἀρχαίων χρόνων συνοδεύομεν τὸν νέον μέχρι τῆς πύλης τοῦ σταδίου του, τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ὄχι μὲ τὴν δύναμίν μας οὔτε μὲ τὰ παλαιὰ γνωμικά, ἀλλὰ μόνον μὲ τὰς ἰδικὰς του δυνάμεις, ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς κάθε ἄλλον, θ' ἀντιστῆ ἢ θὰ πέσῃ. Εἶναι βαθύ μυστήριον δι' ὅλους τοὺς ἄλλους πῶς ἕνας ἄνθρωπος θριαμβεῦει κατὰ τῶν ἀντιξῶν περιστάσεων, καὶ μόνον ἐὰν ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ ἡμᾶς καὶ ἀπὸ ὅλους καὶ ἀντλή ἀπὸ τὴν ἰδικήν του σοφίαν, ἠμπορεῖ νὰ τοῦ ἔλθῃ ἡ εὐτυχία. Ὅ,τι λοιπὸν ἔχομεν νὰ προσφέρωμεν ἀπὸ τὴν ζωὴν, εἶναι μᾶλλον μία περιγραφή ἢ, ἐὰν θέλετε, ἕνας ὕμνος μᾶλλον τῆς ζωῆς παρά κανόνες ὠφέλιμοι.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ εὐρωστία εἶναι μεταδοτικὴ καὶ καθεὶ ποῦ μᾶς κάμνει νὰ αἰσθανώμεθα ἢ νὰ σκεπτώμεθα δυνατώτερα, προσθέτει καὶ εἰς τὴν δύναμίν μας καὶ εὐρύνει τὸ ἔδαφος τῆς δράσεώς μας. Εἴμεθα χρεῶσται εἰς ὅλας τὰς μεγάλας καρδίας, εἰς τὰ εὐγενῆ πνεύματα, εἰς ἐκείνους ποῦ ἐρριψοκινδύνευσαν τὴν ζωὴν των καὶ τὴν τύχην των δι' ἕν ἔργον δικαιοσύνης, εἰς ἐκείνους ποῦ ἐπλασαν νέας ἐπιστήμας καὶ ἐξηυγένισαν τὴν ὑπαρξίν μ' ἐκλεκτὰς ἀσχολίας. Εἰς τὴν ζωὴν μᾶς βοηθοῦν αἱ ὠραῖαι ψυχαὶ καὶ ὄχι ἐκεῖνο ποῦ καλεῖται καλὸς κόσμος. Ὁ καλὸς κόσμος δὲν εἶναι ἄλλο παρά μία ἀτομικὴ προστασία κατὰ τῆς χυδαιότητος τῶν τριόδων ἢ τοῦ καπηλείου. Ὁ καλὸς κόσμος, ὑπὸ τὴν συνήθη ἔννοιαν τῆς λέξεως, δὲν ἔχει οὔτε ἔννοιαν οὔτε σκοπὸν. Αἱ ὑπηρεσίαι του εἶναι ὑπηρεσίαι ἀρωματοπωλείου ἢ πλυντηρίου, ὄχι ὅμως καὶ ἐργαστασίου ἢ ἀγροτικοῦ κτήματος. Εἶναι φραγὴ καὶ ἀποκλεισμός. Ὁ Σὺδνεϋ Σμιθ ἔλεγε ὅτι «εἰς τὸ Λονδίνον ὀλίγα μέτρα συνάπτουν ἢ διαλύουν τὴν φιλίαν». Εἶναι πρὸς τὸ θεαθῆναι χωρὶς ἀρχάς, ἀλλὰ μόνον μὲ καθαρὰ ἀσπρόρρουχα, μὲ ὀχήματα, μὲ χειρόκτια, μ' ἐπισκεπτήρια καὶ μὲ ἄλλα κομψὰ μικρολογή-

ματα. Καὶ ὅμως διὰ τὸν ἄνθρωπον ἄλλο εἶναι τὸ μέτρον τῆς ἀξιοπρεπείας καὶ ὄχι ὁ ἀριθμὸς τῶν καθαρῶν ὑποκαμίσων ποῦ φορεῖ καθ' ἑκάστην. Ὁ κόσμος ἔχει τὴν ἀπαίτησιν νὰ τὸν τέρπουν. Ἄλλ' ἐγὼ δὲν θέλω νὰ μὲ διασκεδάζουν. Θέλω ἡ ζωὴ μου νὰ μὴν εἶναι ἀξιοπεριφρόνητος, ἀλλὰ ἱερά. Ἐπιθυμῶ αἱ ἡμέραι νὰ εἶναι ὡσὰν αἰῶνες, γεμάται καὶ εὐώδεις. Ἐπὶ τοῦ παρόντος τὰς λογαριάζομεν ὡσὰν ἡμέρας ληξιπροθέσμων διὰ κάποιον χρέος ποῦ πρέπει νὰ μᾶς πληρωθῆ ἢ ποῦ χρεωστοῦμεν ἡμεῖς νὰ πληρώσωμεν, ἢ διὰ κάποιαν ἡδονὴν ποῦ πρόκειται νὰ δοκιμάσωμεν. Ὅλη μας λοιπὸν ἡ δρᾶσις εἰς αὐτὸ καὶ μόνον περιορίζεται, εἰς τὰ νὰ βροφῶμεν τὸν ἀέρα καὶ νὰ τὸν ἐκβάλλωμεν πάλιν ἔξω; Ὁ δρισμὸς τοῦ Πορφυρίου εἶναι προτιμότερος: «Ἡ ζωὴ εἶναι ἐκεῖνο ποῦ συγκρατεῖ τὰ στοιχεῖα μαζί». Τὸ τέκνον εἰς τὴν ἀγκάλην εἶναι ἢ διῶρυξ, διὰ τῆς ὁποίας βέουν ὄραται αἱ ἐνέργειαι, ὅσας καλοῦμεν πεπρωμένον, ἔρωτα, λογικόν. Παρατηρήσατε ποῖαν ἀτελεύτητον σειρὰν βοηθητικῶν, ζῆα, φυτὰ, πέτρας, ἀέρια, ἀβαρῆ στοιχεῖα, σὺρει μαζί του ὁ ἄνθρωπος! Ἄς ἀφαιρέσωμεν τὴν πολυτέλειαν αὐτὴν τῶν μέσων ἀπὸ τὰς τύχας του. Ὁ Μιραμπὼ ἔλεγε: «Πρὸς τί νὰ ἔχωμεν τὴν συναίσθησιν ὅτι εἴμεθα ἄνδρες, εἴμη διὰ νὰ ἐπιτυγχάνωμεν εἰς ὅλα καὶ παντοῦ; Ποτὲ νὰ μὴ λέγετε: αὐτὸ εἶναι κατώτερόν μου, οὔτε νὰ πιστεύετε ὅτι ὑπάρχει τι ἀνώτερον τῶν δυνάμεών σας. Τίποτε δὲν εἶναι ἀδύνατον εἰς ἐκεῖνον ποῦ ἠξεύρει νὰ θέλῃ. Εἶναι ἀναγκαῖον; — Θὰ γίνῃ αὐτὸς εἶναι ὁ μόνος νόμος τῆς ἐπιτυχίας». Ἐκεῖνος ποῦ εἶπε ταῦτα, εἶπε τὴν ἀλήθειαν. Τοιοῦτος ὅμως δὲν εἶναι ὁ τόνος καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ πλήθους. Εἰς τοὺς δρόμους γινόμεθα κόκκοι. Οἱ ἄνθρωποι ποῦ συναντῶμεν εἶναι βάνανσοι καὶ δυσκίνητοι. Καὶ τὰ πλέον λεπτὰ πνεύματα ἔχουν τὸ καταπάτι των. Πόσοι σωροὶ μωρῶν, πτωχῶν, ἀναπήρων, φιληδόνων, κλεπτῶν, ἐπιπολαίων ἀμφοτέρων τῶν φύλων θὰ ἦτο καλλίτερον νὰ μᾶς ἔλειπαν καθ' ὀλοκληρίαν! Ἡ ἀνθρωπότης διαιρεῖται εἰς δύο τάξεις, — εἰς εὐεργέτας καὶ εἰς κακοποιούς. Ἡ δευτέρα τάξις εἶναι πολυἀριθμος, ἐνῶ ἡ πρώτη εἶναι μόνον μία δρᾶξ ἀνθρώπων. Εἶναι σπάνιον ν' ἀρρωστήσῃ τις χωρὶς ἐκεῖνοι ποῦ τὸν περιποιοῦνται νὰ ἔχουν μίαν ἀόριστον ἐλπίδα

νά τὸν ἰδοῦν ἀποθνήσκοντα. Ὑπάρχουν πολλὰ πτωχὰ ὑπάρξεις, ἐλεεινὰ ἀνάπηροι, περιπτώσεις ποῦ ἐπικαλοῦνται τὸ περίστροφον. Ὁ Φραγκλῖνος ἔλεγεν ὅτι «οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐπιπόλαιοι καὶ ἀνανδροί. Ἀρχίζουσι μίαν πράξιν καὶ εἰς τὴν πρώτην δυσκολίαν φεύγουσι ἀποθαρρημένοι, ἐνῶ εἶναι προικισμένοι μετὰ ἱκανότητα καὶ ἀπηγεῖτο μόνον νὰ θελήσῃ νὰ τὴν μεταχειρισθῶν». Πῶς λοιπὸν πρέπει νὰ κρίνωμεν τὴν ἀξίαν μιᾶς χώρας, ἀπὸ τὴν πλειονοψηφίαν ἢ ἀπὸ τὴν μειονοψηφίαν; Βεβαίως ἀπὸ τὴν μειονοψηφίαν. Θὰ ἦτον ἡλίθιον νὰ ἐκτιμῶμεν τὰ ἔθνη ἀπὸ τ' ἀποτελέσματα τῆς ἀπογραφῆς, τὰ τετραγωνικὰ χιλιόμετρα τῆς γῆς ἢ κάθε ἄλλο παρόμοιον πράγμα καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν σημασίαν των ὡς πρὸς τὸ πνεῦμα ποῦ διέπει τὴν ἐποχὴν.

Πρέπει ν' ἀφίσωμεν πλέον αὐτὴν τὴν ὑποκριτικὴν φλυαρίαν περὶ τῶν ἄλλων. Τὰ πλήθη εἶναι ἀκατέργαστα, εἶναι χλωὰ, εἶναι ἄωρα· τὰ αἰτήματά των καὶ ἡ ἐπιρροή των ἔχουν ὀλεθρίαν ἐνέργειαν καὶ δὲν πρέπει νὰ κολακευθοῦν, ἀλλὰ νὰ διαπαιδαγωγηθοῦν. Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ κάμω εἰς αὐτὰ καμμίαν παραχώρησιν, ἀλλὰ θέλω νὰ τὰ καταδάμασω, νὰ τὰ γυμνάσω, νὰ τὰ διαιρέσω, νὰ τὰ χωρίσω καὶ νὰ κάμω ἀπ' αὐτὰ ἀνθρώπους. Τὸ κακὸν τῆς ἀγαθοεργίας εἶναι ὅτι αἱ ζῶαι ποῦ σᾶς ζητοῦν νὰ τὰς προστατεύσετε δὲν ἀξίζουσι τὸν κόπον αὐτῆς τῆς προστασίας. Τὰ πλήθη! Ἄλλ' αὐτὰ τὰ πλήθη εἶναι ἡ συμφορά! Δὲν θέλω πλήθη, ἀλλὰ θέλω μόνον τιμίους ἀνθρώπους, γυναῖκας ἀξιεράστους, γλυκείας καὶ ὑγιεῖς καὶ ὄχι ἑκατομμύρια ὑφαντῶν ἢ λαζαρόνους μετὰ χέρια ὡσάν πτυάρια, μετὰ στενὸν ἐγκέφαλον καὶ μεθύσους. Ἐάν ἡ Κυβέρνησις ἤξευρε τί κάμῃ, θὰ ἔπρεπε νὰ τοὺς περιορίσῃ διὰ νὰ μὴν ἠμποροῦν νὰ πολλαπλασιασθοῦν. Καὶ τότε κάθε ἄνθρωπος, ὅταν φθάσῃ εἰς τὸν ἀληθινὸν νόμον τῆς δράσεώς του, θὰ χαιρετίζεται εἰς τὸν βίον ὡς οὐσιώδης. Ἄς παύσωμεν πλέον αὐτὰ τὰ ζήτω εἰς τὰ πλήθη καὶ ἄς κρατήσωμεν μόνον τὴν λελογισμένην ψῆφον τῶν προσωπικοτήτων, ψῆφον ποῦ δίδεται ἐν πάσῃ τιμῇ καὶ συνειδήσει. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Αἴγυπτον ὑπῆρχε νόμος, καθ' ὃν ἡ ψῆφος ἱερέως ἐθεωρεῖτο ἰσότιμος μετὰ τὰς ψῆφους ἑκατὸν ἐργατῶν. Κατ' ἐμὲ ἡ ἀξία τῆς πάλιν ὑπετιμᾶτο σημαντικᾶ. «Ὑπάρ-

χει διαφορὰ μετὰ πηλοῦ καὶ πηλοῦ ὡς πρὸς τὴν ἀξίαν, ὅπως τὸ βλέπομεν καθ' ἑκάστην μετὰ τὰς προτιμήσεις μας. Πόσον ἐλαττωματικὸν εἶναι τὸ σύστημά μας ἐδῶ εἰς τὴν Βασιγκτῶνα, ὅπου οἱ πολιτικοὶ συνεφώνησαν κατὰ τὴν ἀπουσίαν ἐνὸς συντηρητικοῦ μέλους ἀπὸ τὸ Κοινοβούλιον ν' ἀποχωρῆ συγχρόνως καὶ ἐν μέλος ἀπὸ τὴν ἀντιπολίτευσιν! Ὡσάν τάχα ἡ ἀπουσία ἐνὸς ἀνθρώπου ποῦ ψηφίζει κακῶς νὰ ἠμποροῦσε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν ἰδικὴν σου ἀπουσίαν, ποῦ γνωρίζεις πῶς πρέπει νὰ ψηφίσῃς, ἢ ὡσάν τάχα ἡ παρουσία σου νὰ μὴν εἶχε περισσοτέραν σημασίαν ἀπὸ τὴν ψῆφόν σου! Ὑποθέσατε πρὸς στιγμὴν ὅτι ἀπεχώρουν οἱ τριακόσιοι ἠρώες τῶν Θερμοπυλῶν καὶ μαζί με αὐτοὺς ἀπεχώρουν συγχρόνως καὶ τριακόσιοι Πέρσαι ἀπὸ τὰ στρατεύματα τῶν βαρβάρων, — θὰ εἶχομεν καὶ τότε τὰ ἴδια ἀποτελέσματα διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἱστορίαν;

Ἡ φύσις παράγει πενήντα κακὰ πεπόνια διὰ νὰ μᾶς δώσῃ ἐν καλὸν καὶ φορτῶναι δλόκληρον δένδρον μετὰ καρποὺς κακοκαμωμένους, σκοληκοβρώτους, ἀώρους, διὰ νὰ εὐρωμεν δώδεκα φαγώσιμα μήλα καὶ διασκορπίζει ἀναριθμήτους Ἰνδοὺς γυμνοὺς καὶ ἄλλους τόσους Χριστιανοὺς ἐνδεδυμένους, μετὰ τῶν ὁποίων μόλις εὐρίσκονται δύο ἢ τρεῖς ὑγιεῖς κεφαλαί. Ἡ φύσις ἐργάζεται μετὰ περίσσειαν καὶ μόλις ἐπιτυγχάνει εἰς τὸν σκοπὸν μίαν φοράν εἰς τὸ ἑκατομμύριον. Εἰς αὐτὴν εἶναι ἀρκετὸν νὰ παραγάγῃ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα μίαν αὐθεντίαν εἰς τὸ διάστημα ἐνὸς αἰῶνος. Ὅσον δυσκολωτέρα εἶναι ἡ παραγωγή ἀνθρώπων ἀξίας, τόσον περισσότερον τοὺς ἐκμεταλλεύονται, ὅταν ἐμφανίζονται. Ὑπελόγισα μίαν φοράν ἐντὸς στενοῦ κύκλου καὶ εὐρον ὅτι κάθε ἱκανὸς ἄνθρωπος εἶχε δέκα ἕως δώδεκα ἄτομα ποῦ ἐξηρτῶντο ἀπὸ αὐτὸν διὰ τὴν ὑλικὴν των συντήρησιν — εἰς τὰ ὅποια αὐτὸς ἐπρομήθευε τὴν τροφήν καὶ τὰ ἐνδύματα, ἦτο τὸ στήριγμα καὶ ὁ ἐγγυητὴς των, ἐξ αὐτοῦ ἐπερίμεναν νὰ φροντίσῃ περὶ τῶν τέκνων των καὶ τῶν ἀσθενῶν των καὶ περὶ πολλῶν ἄλλων ἀκόμη καὶ εἶτε ἦτον ἄγαμος ἢ οἰκογενειάρχης, τὸ πράγμα δὲν διέφερε καθόλου. Ἐάν δὲν ἀρνηθῆ κατηγορηματικῶς τὰ καθήκοντα ποῦ τοῦ ἀνήκουσι, τὸ ἄηροισμα αὐτῶν ὑπηρεσιῶν θὰ ζητηθῆ παρ' αὐτοῦ καθ' ὁσονδήποτε τρόπον. Αὐτὸς εἶναι ὁ φόρος ποῦ πληρώνουν τὰ

προσόντα του. Οί άνθρωποι αὐτοὶ χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν ἰδιωτικὴν ὠφέλειαν, καθὼς καὶ διὰ μίαν γενικωτέραν δρᾶσιν. Πᾶσα ἀποκάλυψις, εἴτε ὕλικῆς εἴτε ἠθικῆς ἢ πνευματικῆς φύσεως, δὲν γίνεται εἰς τὰ πλήθη, ἀλλ' εἰς μεμονωμένα άτομα. Τὴν ἀρχὴν ὄλων τῶν ἀξιοσημειώτων συμβάντων τῆς ἐποχῆς μας, ὄλων τῶν πόλεων καὶ ὄλων τῶν θεσμῶν, ἠμποροῦμεν ν' ἀνεύρωμεν εἰς τὸν ἐγκέφαλον ἑνὸς ἀτόμου. "Ὅλα τὰ γεγονότα τ' ἀποτελοῦνται τὸν πολιτισμὸν μας ὑπῆρξαν αἱ σκέψεις ὀλιγαριθμῶν κεφαλῶν καλοκαμωμένων.

Ἐν τούτοις ὄλη αὐτὴ ἡ παραγωγικὴ δύναμις δὲν εἶναι ἀνωφελῆς οὔτε βλαβερὰ. Θὰ εἰπῆτε ἴσως ὅτι δὲν χρειάζεσθε τόσο σурφετόν. Καὶ ὁμως ὄχι, τὸν λογαριάζομεν, στηριζόμεθα ἐπ' αὐτοῦ. Τὸ πεπρωμένον διατηρεῖ τὸ καθεὶ εἰς τὴν ζωὴν, ἐφ' ὅσον καὶ ὁ ἐλάχιστος δεσμὸς τῆς γενικῆς ἀνάγκης τὸ κρατεῖ προσκολλημένον εἰς τὸ δένδρον. Ἀνέχεται τὴν τάξιν τῶν μωρῶν, τῶν γελαίων, τῶν κλεπτῶν, καθὼς καὶ τὴν τάξιν τῶν ἀνυποδῆτων, ἐπειδὴ κάθε κακία εἶναι ἡ ὑπερβολὴ ἢ ἡ στυφότης μιᾶς ἀρετῆς. Ἡ μᾶζα εἶναι κτηνώδης, ἀγεται καὶ φέρεται καὶ δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὸν χιμπατζῆν. Αἱ μονάδες ὁμως, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται αὐτὴ ἡ μᾶζα, εἶναι οὐδέτεραι καὶ κάθε μίᾳ ἀπὸ αὐτὰς ἠμπορεῖ ν' ἀναπτυχθῆ εἰς μέλισσαν βασιλίссαν. Ὁ κανὼν εἶναι ὁ ἐξῆς: μᾶς μεταχειρίζονται ὡς ἀκατέργαστα άτομα, ἕως οὗ ἔλθῃ ἡ σκέψις καὶ κατόπιν ἡμεῖς μεταχειριζόμεθα πᾶν ὅ,τι ἀπομένει. Ἡ φύσις μεταβάλλει πᾶν κακὸν εἰς καλόν. Αὐτὴ ἐφρόντισε περὶ τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν. Κανὼν ὀρθὸν πνεῦμα δὲν δυσπιστεῖ κατὰ βᾶθος εἰς τὸν ἑαυτὸν του. Ἡ ὑπαρξίς του εἶναι ἀρτία ἀπάντησις εἰς κάθε αἰσθηματικὸν σόφισμα. Τὸ ὅτι ὑπάρχει, σημαίνει ὅτι τὸ χρειάζονται καὶ ἐπομένως ἔχει ὄλας τὰς ἀπαιτούμενας ιδιότητας. Τὸ γεγονὸς ὅτι εἴμεθα ἐδῶ, εἶναι ἀπόδειξις ὅτι πρέπει νὰ ἦμεθα ἐδῶ. Τὸ δικαίωμα μας νὰ ἦμεθα ἐδῶ εἶναι τόσο καὶ τοιοῦτον, ὅσον εἶναι καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος νὰ εἶναι ἐκεῖ, ὅπου εὑρίσκεται.

Ὅταν λέγουν ὅτι ἡ πλειονοψηφία εἶναι κακὴ, αὐτὸ δὲν προῦποθέτει κακίαν ἢ σκληρότητα τῆς καρδίας ἐκ μέρους τοῦ παρατηρητοῦ, ἀλλ' ἀπλῶς ὅτι ἡ πλειονοψηφία εἶναι ἀκατάρτιστος, δὲν συνησθάνθη ἀκόμη τὸν ἑαυτὸν της καὶ δὲν ἐγνώρισε τὴν γνώ-

μην της. Ἐὰν τὴν ἐγνώριζε, τοῦτο θ' ἀπετέλει χρησμὸν δι' αὐτὴν καὶ δι' ὄλους. Ἀλλὰ κατὰ τὴν μεταβατικὴν στιγμὴν τὸ κτηνώδες συμφέρον ὑπερτερεῖ καὶ, ἐνῶ αὐτὴ ἡ κτηνώδης δύναμις ἀποτελεῖ τὴν πειθαρχίαν τοῦ κόσμου, τὴν σχολὴν τῶν ἡρώων, τὴν δόξαν τῶν μαρτύρων, ἐπροκάλεσε καθ' ὄλας τὰς ἐποχὰς τοὺς σαρκασμοὺς τῶν εὐφυῶν καὶ τὰ δάκρυα τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων. Φρονοῦν ὅτι αἱ ἐφημερίδες, αἱ λέσχαι, αἱ κυβερνήσεις, αἱ ἐκκλησίαι ὑπερασπίζονται τὰ συμφέροντα τοῦ διαβόλου καὶ πληρώνονται ἀπὸ αὐτόν. Καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν των οἱ σοφοὶ ἀντετάχθησαν εἰς τὸ ἐμπόδιον, καθὼς ὁ Σωκράτης μὲ τὴν φημισμένην εἰρωνείαν του, καθὼς ὁ Βάκων μὲ τὴν προσποίησιν του ποῦ παρετάθη καθ' ὄλην του τὴν ζωὴν, καθὼς ὁ Ἐρασμος μὲ τὸ βιβλίον του «Μωρίας ἐγκώμιον», καθὼς ὁ Ῥαμπελαὶ μὲ τὴν δηκτικὴν σάτυράν του δι' ὄλα τὰ ἔθνη. «Θὰ εἰπῆτε ὅτι οἱ τρελλοὶ ἐξηγέρθησαν ἐναντίον μου», ἔγραφεν ὁ Μποῦφλερς εἰς τὸν Γρίμμ, «ἀλλὰ πρέπει νὰ ἠξεύρετε ὅτι οἱ τρελλοὶ ἔχουν τὸν ἀριθμὸν μαζὶ των καὶ ὁ ἀριθμὸς κρίνει τὸν ἀγῶνα. Ὁ πόλεμος δὲν μᾶς φέρει κανὼν ὄφελος, διότι δὲν θὰ τοὺς ἐξασθενήσωμεν καὶ αὐτοὶ πάντοτε θὰ μείνουν κύριοι τοῦ πεδίου. Κάθε συνήθεια ἢ συρμὸς ποῦ θὰ εἰσαχθῆ, αὐτοὺς θὰ ἔχη δημιουργοὺς».

Ἐμπρὸς λοιπὸν εἰς αὐτὰ τὰ ὄβριστα γεγονότα τὸ πρῶτον μάθημα ποῦ μᾶς διδάσκει ἡ ἱστορία εἶναι ὅτι καὶ τὸ κακὸν ἔχει χαρακτῆρα εὐεργετικόν. Τὸ καλὸν εἶναι καλὸς διδάσκαλος, ἀλλὰ τὸ κακὸν εἶναι κάποτε καλλίτερος. Ἡ τυραννία Γουλιέλμου τοῦ Νορμανδοῦ, οἱ βάρβαροι ἀγροτικοὶ νόμοι καὶ ὁ καταθλιπτικὸς δεσποτισμὸς κατέστησαν δυνατὰς ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τὰς ἰδέας τοῦ θεμελιώδους συνταγματικοῦ χάρτου τῆς Ἀγγλίας. Ἐδουάρδος ὁ Α' ἐζήτηε χρήματα, στρατοὺς καὶ πύργους καὶ ὄσα ἄλλα ἠδύνατο ἀκόμη ν' ἀποκτήσῃ. Ἡ ἀνάγκη ἀπήτει νὰ συναθροίσῃ ταχέως καὶ συντόμως τὸν λαὸν—καὶ ἐσχηματίσθη ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων. Καὶ διὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐνεργηθοῦν ἔρανοι, ἠναγκάσθη νὰ τοὺς πληρώσῃ μὲ προνόμια. Εἰς τὸ εἰκοστὸν τέταρτον ἔτος τῆς βασιλείας του ἐνομοθέτησε νὰ μὴ ἐπιβάλλεται κανεὶς φόρος χωρὶς τὴν συγκατάθεσιν τῶν Λόρδων καὶ τῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βᾶσιν τοῦ ἀγγλικοῦ Συντάγματος. Ὁ Πλούταρχος διαβεβαίωσεν ὅτι οἱ

αιματηροί πόλεμοι μετά τὴν κατάκτησιν τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἰσήγαγον εἰς τὴν ἀγρίαν Ἀνατολήν τὸν πολιτισμόν, τὴν γλῶσσαν καὶ τὰς τέχνας τῆς Ἑλλάδος, εἰσήγαγον τὸν γάμον, ἔκτισαν ἐβδομήκοντα πόλεις καὶ ἤνωσαν ὑπὸ μίαν κυβέρνησιν ἐχθρικὰ ἔθνη. Οἱ βάρβαροι ποῦ κατέλυσαν τὸ ῥωμαϊκὸν κράτος δὲν ἔφθασαν οὔτε μίαν ἡμέραν πρὸ τῆς ὥρας ποῦ ἔπρεπε νὰ φθάσουν. Ὁ Σίλλερ λέγει ὅτι ὁ τριακονταετής πόλεμος ἔδωκε τὴν ὑπόστασιν ἔθνος εἰς τὴν Γερμανίαν. Οἱ τραχεῖς καὶ ἀδυσώπητοι δεσπότες προσφέρουν ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἀνθρωπότητα, ὡς ἂν τὸν Ἑρρίκον τὸν Η' μὲ τὰς φιλονικίας του μὲ τὸν Πάπαν· ἡ προκατάληψις τοῦ Κρόμβελλ δὲν ὠφέλησεν ὀλιγώτερον ἀπὸ τὴν φρόνησίν του, ὅπως καὶ ἡ ἀγριότης τῶν Τσάρων τῆς Ῥωσίας καὶ ἡ μοιρολατρεία τῶν γάλλων βασιλοκτόνων τοῦ 1789 εἶχον ἐπίσης καὶ τὴν ὠφέλειάν των. Ἡ παγωνιά, ποῦ καταστρέφει τὰς ἐσοδείας ἑνὸς ἔτους, σώζει τὰς ἐσοδείας ἑνὸς αἰῶνος καταστρέφουσα τὰ ἕντομα καὶ τὰς ἀκρίδας. Οἱ πόλεμοι, αἱ πυρκαϊαὶ καὶ οἱ ἐμπρησμοί, αἱ ἐπιδημίαι καταστρέφουν ἀναριθμήτους βουτίννας, ἀπαλλάττουν τὸν κόσμον ἀπὸ διεφθαρμένας φυλάς, ἀπὸ μολυσματικὰς ἐστίας καὶ ἀνοίγουν ἐλεύθερον στάδιον εἰς νέους ἀνθρώπους. Ἐὰ πράγματα τείνουν μόνον πρὸς ἀνόρθωσιν καὶ ὁ πόλεμος, ἡ ἐπανάστασις ἢ ἡ χρεωκοπία ποῦ κατακρήμνιζει ἐν διεφθαρμένον σύστημα ἐνισχύει τὰ πράγματα νὰ ἔμβουν εἰς μίαν νέαν καὶ ὀμαλήν τάξιν. Καὶ τὰ ὀξύτερα δεινὰ ὑπόκεινται εἰς αὐτὴν τὴν περιοδικότητα, ἕνεκα τῆς ὁποίας αἱ παρεκκλίσεις τῶν πλανητῶν, οἱ πυρετοὶ καὶ οἱ σεισμοὶ περιορίζονται ἀφ' ἑαυτοῦ των. Ἡ φύσις διατηρεῖται χάρις εἰς τοὺς ἀνταγωνισμούς. Ἐὰ πάθη, τὰ ἐμπόδια, οἱ κίνδυνοι εἶναι παιδαγωγοί. Χωρὶς πολέμους δὲν γίνονται στρατιῶται οὔτε χωρὶς ἐχθροὺς ἠμποροῦν νὰ ὑπάρξουν ἥρωες. Ὁ ἥλιος δὲν θὰ εἶχε χάριν, ἐὰν τὸ σύμπαν δὲν ἦτο σκοτεινόν. Ἡ δόξα τοῦ χαρακτήρος συνίσταται εἰς τὸ ν' ἀντιμετωπίζῃ τὴν φρίκην τῆς διαφθορᾶς καὶ ν' ἀντλή νέας, εὐγενείας δυνάμεις· τοιοῦτοτρόπως ἡ Τέχνη ζῇ καὶ πάλλεται χρησιμοποιοῦσα, συνδυάζουσα ἐκ νέου τὰς ἀντιθέσεις, δρῦττους ἀδιηγεκῶς βαθύτερον τὰ ζόφῃ διὰ νὰ εὐρηγεί νέας ἀδύσσοις νυκτός. Τί θὰ ἔκαμνεν ὁ ποιητής, ὁ ζωγράφος, ὁ ἅγιος χωρὶς τὰς σταυρώσεις

καὶ τὰς κολάσεις; Αὐτὴ ἡ θαυμασία ἰσορροπία μεταξὺ κάλλους καὶ ἀσχημίας, μεταξὺ μεγαλοπρεπείας καὶ ποταπότητος ὑπάρχει πάντοτε εἰς τὸν κόσμον. Ὅχι ὁ Ἀντωνίνος, ἀλλὰ μία πτωχὴ πλύντρια ἔλεγε τὰ ἐξῆς ἀξιοσημειώτα: «Ὅσον μεγαλύτερος ὁ κόπος, τόσον περισσοτέραν δύναμιν ἔχω στὰ χέρια μου· αὐτὸ ἐγὼ ἤξεύρω».

Δὲν τρέφω πολλὴν ὑπόληψιν εἰς τοὺς σκοποὺς καὶ εἰς τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων ποῦ εἰς τὰ 1849 ἦλθαν εἰς τὴν Καλιφορνίαν. Ἦτο μία ἔφοδος, ἕνας συνωστισμὸς πειναλέων τυχοδιωκτῶν καὶ εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας μία γενικὴ ἐπέλασις ὄλων τῶν ποταμίων πειρατῶν. Μερικοὶ ἦλθαν μὲ προθέσεις ἐντίμους, ἄλλοι μὲ κακίστους σκοποὺς καὶ ὅλοι μὲ τὸν χυδαῖον πόθον νὰ εὕρουν ταχέως τὸν δρόμον τῆς εὐτυχίας. Ἀλλὰ ἡ Φύσις ἐπαγρυπνεῖ εἰς ὅλα καὶ μεταμορφώνει τὸ κακὸν εἰς καλόν. Ἡ Καλιφορνία ἀποκτᾷ κατοίκους καὶ πειθαρχεῖ — ἐκπολιτίζεται κατὰ τὸν ἀνήθικον αὐτὸν τρόπον — καὶ μία πραγματικὴ ἀκμὴ ριζοβολεῖ καὶ ἀναπτύσσεται ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν ψευτιάν. εἶναι δόλωμα, εἶναι παγίς ποῦ ῥίπτεται πρὸς διασκέδασιν τῆς φαλαίνης, ἀλλὰ συλλαμβάνει τὰ πραγματικὰ ψάρια, τὰς πραγματικὰς φαλαίνας ποῦ παράγουν τὸ ἔλαιον. Ἀπὸ τὴν ἀρπαγὴν τῶν Σαβίνων καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν ληστῶν ἐξέρχονται μὲ τὸν καιρὸν αἱ ἀληθινὰ Ῥώμαι.

Εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἡ γῆ εἶναι ἐξαισία, ἀλλ' οἱ ἀνθρώποι δὲν εἶναι τοιοῦτοι· αἱ ἐφευρέσεις εἶναι ἐξοχοί, ἀλλὰ κάποτε αἰσχυρόμεθα διὰ τὸν ἐφευρέτην. Οἱ παράγοντες ποῦ ἐπέφεραν τόσον μεγάλα ἀποτελέσματα ὡς ἂν τὸν ἐποικισμὸν τῆς Καλιφορνίας, τοῦ Τεξᾶς καὶ τῆς Ὀρεγόνης καὶ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ὠκεανῶν εἶναι ἐλεινοὶ καὶ ἀξιοδάκρυτοι — εἶναι ὁ βάνουσσος ἐγωϊσμός, ἡ ἀπάτη καὶ ὁ δόλος — πολλὰ μεγάλα ἀποτελέσματα τῆς Ἱστορίας ἀποκτῶνται διὰ μέσων ἀτίμων.

Ἐὰ ἀγαθὰ ποῦ ὠφελήθη ὁ Ἰλλινοῦς καὶ αἱ δυτικαὶ ἐπαρχίαι ἀπὸ τοὺς σιδηροδρόμους εἶναι ἀνεκτίμητα καὶ ὑπερβαίνουν ἀσυγκρίτως ὅλας τὰς ἀγαθοεργίας ὁποιοῦδήποτε φιλανθρώπου. Τί εἶναι αἱ εὐεργεσίαι τοῦ ἀγαθοῦ βασιλέως Ἀλφρέδου ἢ τοῦ Χόουαρδ, τοῦ Πεσταλότζη, τῆς Ἐλισάβετ Φρέυ, τῆς Φλωρεντίας Νάιτιγκελ ἢ ἄλλου τινὸς φιλανθρώπου μικροῦ ἢ μεγάλου

έν συγκρίσει με τὰ εὐεργετήματα ποῦ ἐσκορπίσθησαν εἰς τὰ ἔθνη ἀκουσίως ἀπὸ ἐγωϊστάς κεφαλαιούχους, οἱ ὅποιοι κατεσκεύασαν τοὺς σιδηροδρόμους τοῦ Ἰλλινοῦ, τῆς Μιχιγκάνης καὶ τὸ δίκτυον τῶν ὁδῶν εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Μισισσιππῆ, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον ἐξήγαγον εἰς τὰ πλούτη ἀπὸ τοὺς κόλπους τῆς γῆς, ἀλλ' ἀρύπνισαν καὶ τὴν δραστηριότητα ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων; Ἐν παλαιὸν γνωμικὸν λέγει ὅτι «ὁ Θεὸς ἀναρτᾷ τὰ πλέον βαρέα φορτία ἀπὸ τὰς πλέον λεπτάς κλωστάς».

Ὅ,τι συμβαίνει τοιοῦτοτρόπως εἰς τὰ ἔθνη, τὸ ἴδιον γίνεται καὶ εἰς τοὺς ἰδιώτας. Ὅταν οἱ φίλοι τοῦ ἤλθον εἰς κάποιον εὐπατρίδην νὰ τοῦ ἀναγγείλουν τὰς παρεκτροπὰς τῶν υἱῶν τοῦ καὶ νὰ τὸν καταστήσουν προσεκτικὸν εἰς τοὺς κινδύνους ποῦ διέτρεχον, ἀπεκρίθη ὅτι καὶ αὐτός, ὅτε ἦτο παιδίον, εἶχε διαπράξει πολλὰς πονηρίας καὶ ὅτι ἐπὶ τέλους τόσον ἠὺδοκίμησεν, ὥστε αἱ ἀσωτεῖαι τῶν υἱῶν τοῦ δὲν ἤμποροῦσαν πλέον νὰ τὸν ἀνησυχῆσουν καὶ ὅτι ἦσαν μὲν τὰ νερὰ ταῦτα ἐπικίνδυνα, ἀλλὰ εἶχε τὴν ἰδέαν ὅτι γρήγορα θὰ ἐφθάναν εἰς τὸν πυθμένα καὶ θ' ἀνήρχοντο κατόπιν πάλιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Αὐτὴ ἡ μέθοδος εἶναι κάπως ριψοκίνδυνος, διότι ἐάν σώζεται εἰς ἡ δύο, οἱ πλείστοι ὅμως ἀποτυγχάνουν καὶ πνίγονται. Ἐν τούτοις ἤμπορεῖ νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ ὑγιῆς κρίσις ἀρκεῖ νὰ σὲ ὑποστηρίξῃ, ὅσον καὶ ἡ ἠθικὴ εὐαισθησία, διότι γρήγορα θ' ἀντιληφθῆς ὅτι χαριζόμενος εἰς τὰ πάθη σου βλάπτεις τὸν ἑαυτὸν σου καὶ — ὅπερ δὲν συγχωροῦν οἱ ἄνθρωποι — καταπίπτεις τόσον εἰς τὴν κοινωνίαν! Ὅλη ἡ ἰδιοφυΐα ναυαγεῖ μετὰ τὸν χαρακτήρα.

«Πίστευσέ με ὅτι καὶ ἡ πλάνη ἔχει τὴν ἀξίαν τῆς» ἔλεγεν ὁ Βολταῖρος. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι ποῦ μετὰ τὴν ἐγωϊστικότητα καὶ τὴν προκατάληψιν περὶ τῆς ἰκανότητός των ὑπερπηδοῦν προσκόμματα, πρὸ τῶν ὁποίων θὰ ὠπισθοχώρουν οἱ περισκεμμένοι ἄνθρωποι. Οἱ ἀποτελοῦντες τὸν κανόνα εἶναι ἄνθρωποι στενοκέφαλοι, ποῦ δὲν βλέπουν πολλὰ πράγματα καὶ δράττονται μετὰ ζῆλον καὶ μετὰ θέρμην μόνον ἔν' ἐάν συντύχουν μετὰ ἄλλους ἐπίσης στενοκεφάλους ἢ ἐάν ἐπιληφθοῦν πράγματος ποῦ δὲν ἔχει παρὰ μόνον πρόσκαιρον σημασίαν, ὡς τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ πολιτικὴ τῆς στιγμῆς, θὰ προτιμήσουν αὐτὸ καὶ ὄχι τὸ σύμπαν καὶ ὅσοι θέλουν νὰ μεγαλοποιήσουν τὸ ζήτημα ἢ νὰ τὸ

κάνουν νὰ ἐπιτύχῃ τοὺς θεωροῦν ἐμπνευσμένους ἢ θεοπέμπτους. Θὰ ἦτο βέβαια προτιμότερον, ἐάν μᾶς ἦτο δυνατόν νὰ καθαρῶμεν ἀπὸ τὰς κακίας των τὴν δύναμιν καὶ τὸν ζῆλον, ποῦ οἱ τραχεῖς καὶ δραστήριοι ἄνθρωποι φέρουν εἰς τὸν κόσμον. Ἀλλὰ τίς θὰ ἐτόλμα ν' ἀφαιρέσῃ τὴν σφῆνα ἀπὸ τὸν τροχὸν τῆς ἀμάξης; Αὐτὸ εἶναι τόσον προφανές, ὥστε δὲν ὑπάρχει ἠθικὴ ἀσχημία ποῦ νὰ μὴν εἶναι εὐγενές πάθος εὐρισκόμενον εἰς τὴν ἀνάρμοστον θέσιν τοῦ, ὥστε δὲν ὑπάρχει κανεὶς ποῦ νὰ μὴ χρεωστῆ κατὰ εἰς τὰ ἐλαττώματά του, ὥστε κατὰ τὸν παλαιὸν χρησμὸν «αἱ Ἐρινύες εἶναι αἱ θεράπαινοι τοῦ ἀνθρώπου», ὥστε τὰ δηλητήρια εἶναι τὰ κυριώτερά μας φάρμακα ποῦ φονεύουν τὴν ἀσθένειαν καὶ σώζουν τὴν ὑπαρξίν! Κατὰ τὸ μέγα προφητικὸν λόγιον, «ἀναγκάζει τὴν ὀργὴν τοῦ ἀνθρώπου νὰ τὸ ἐγκωμιάζῃ», συστρέφει καὶ στραγγίττει τὸ κακὸν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ στάζῃ ἐξ αὐτοῦ τὸ καλὸν μας, καθὼς ἄλλως τε τὸ εἶπε καὶ ὁ Σαίξπηρ μετὰ τὴν ἐξῆς φράσιν: «Λέγουσιν ὅτι οἱ καλλίτεροι σχηματίζονται ἀπὸ τὰ σφάλματά των». Καὶ οἱ μεγάλοι παιδαγωγοί, οἱ νομοθέται καὶ ἰδιαιτέρως οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ διοικηταὶ τῶν ἀποικιῶν βασιζονται ἰδιαιτέρως καὶ προστρέχουν πάντοτε εἰς τὴν συνεργασίαν ἀνθρώπων μετὰ φλογερὰν καὶ ἀκαταπόνητον δραστηριότητα. Ἐνας ἄνθρωπος θελήσεως καὶ πρακτικοῦ πνεύματος, ἄλλοτε διευθυντῆς τῆς Γεωργικῆς Σχολῆς τῆς Βοστώνης, μοῦ ἔλεγε: «Δὲν μοῦ χρειάζονται καθόλου οἱ φρόνιμοι νέοι σαις. — δότε μοῦ τοὺς κακοὺς καὶ τοὺς ἀτάκτους». Καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, φαντάζομαι, διὰ τὸν ὁποῖον αἱ μητέρες τρομάζουν διὰ τὰ τέκνα των ποῦ εἶναι φρόνιμα καὶ φοβοῦνται μὴν ἀποθάνουν. Ὁ Μιραμπὼ εἶπεν ὅτι «μόνον οἱ ἄνθρωποι τῶν μεγάλων παθῶν εἶναι ἱκανοὶ νὰ γίνουν μεγάλοι, διότι μόνον αὐτοὶ κατορθώνουν ν' ἀποδοῦν ἀξίον τῆς δημοσίας εὐγνωμοσύνης». Τὸ πάθος εἶναι ἰσχυρὸν ἐλατήριο, ὅσον καὶ ἂν εἶναι κακὸς ρυθμιστῆρ. Κάθε ἀπορροφητικὸν πάθος μᾶς ἀπαλλάττει ἀπὸ τὰς μικρὰς περιπλοκάς, ἀπὸ τὰς καθημερινὰς φροντίδας, διότι ἡ θερμότης ποῦ θέτει εἰς κίνησιν τ' ἀνθρώπινα ἄτομα μᾶς βοηθεῖ νὰ ὑπερπηδῆσωμεν τὴν δυσκινησίαν ποῦ ἀισθανόμεθα, ὅταν πρόκειται νὰ διασκελίσωμεν τὰς θύρας, νὰ ὀμιλήσωμεν κατὰ πρώτην φορὰν δημοσίᾳ, καὶ μᾶς παρέχει μίαν καλὴν ἀφετη-

ρίαν και μίαν ταχύτητα ποῦ, ἐὰν ἀπαξ τὴν ἐλάβομεν, εὐκολὰ ἠμποροῦμεν νὰ τὴν διατηρήσωμεν. Ἐν συντόμῳ, δὲν ὑπάρχει ἄνθρωπος ποῦ εἰς μίαν ἐποχὴν τῆς ζωῆς του νὰ μὴ χρεωστῆ κατὶ εἰς τὰς κακίας του, καθὼς καὶ δὲν ὑπάρχει φυτὸν ποῦ νὰ μὴ τρέφεται ἀπὸ τὸ λίπασμά του. Ἀπαιτεῖται μόνον ὁ ἄνθρωπος νὰ γίνεταί καλλίτερος, τὸ φυτὸν νὰ προκόπῃ καὶ νὰ μεταβάλλῃ τὰ κατώτερα συστατικά του εἰς ἀνώτερα.

Ὁ στοχαστικὸς ἐργάτης δὲν λυπεῖται διὰ τὴν πτωχείαν καὶ τὴν μοναξίαν ποῦ ἀνέπτυξαν τὰς ἐργατικὰς του ιδιότητας. Ἡ νεότης μαγεύεται ἀπὸ τὸν ἐλεύθερον ἀέρα καὶ ἀπὸ τὰ προσόντα τῶν τέκνων τῆς τύχης, ἀλλὰ ὅλοι οἱ ἀνώτεροι ἄνδρες προέρχονται ἀπὸ τὰς μεσαίας τάξεις. Αὐτὸ εἶνε προτιμότερον διὰ τὴν κεφαλὴν καὶ ἔτι περισσότερον διὰ τὴν καρδίαν. Ὁ Φροντὸν ἔλεγεν ὅτι οἱ ἄνθρωποι τῆς ὑψηλῆς ἀριστοκρατίας ἐστεροῦντο «γενικῶς καρδίας», ἐν ᾧ τίποτε δὲν δεικνύει μίαν βαθεῖαν μόρφωσιν, ὅσον τὸ πλήρες συμπαθείας ἐνδιαφέρον διὰ τοὺς ἀμαθεῖς.

Ἔπεται τὸ τέλος.

Μετάφρασις Θ. Χ. ΦΛΩΡΑ

Τ Ο Α Ι Ν Ι Γ Μ Α

ΑΓΓΛΙΚΟΝ ΔΙΗΓΗΜΑ

Τὸ ἐπισκεπτήριον ἔφερε τὸ ὄνομα: Σάρα Οὐέλσον.

—Ἡ δεσποινίς, ἐπρόσθεσεν ὁ μικρὸς ὑπηρέτης, ἐπιμένει νὰ τὴν δεχθῆτε.

—Πές της νὰ εἰσέλθῃ, εἶπε μὲ ὕψος δύσθυμον ὁ συνάδελφός μου Βόββ Καρρῶδερς, εἰδικὸς συντάκτης τῶν δικαστικῶν ὑποθέσεων τῆς ἑφημερίδος «Τὰ Ἐσπερινὰ Νέα», καταστάς διάσημος διὰ τὴν ἐπιτηδειότητα, μεθ' ἧς ἐξιχνίαζε τὰ πλέον μυστηριώδη ἐγκλήματα.

Ἐἰσῆλθεν εἰς τὸ γραφεῖον μετὰ τινὰς στιγμὰς νεανίς λεπτοφυῆς μὲ κόμην ἐντόνου ξανθοῦ χρώματος, μὲ πρόσωπον ὠχρὸν καὶ λεπτὸν, μὲ ὀφθαλμοὺς ὑποκυάνους καὶ χεῖλη σαρκώδη καὶ πορφυρᾶ, ὡς νὰ εἶχε συγκεντρωθῆ ὀλόκληρον τὸ αἷμα τοῦ προσώπου της εἰς τὸ εὐχυμον ἐκεῖνο στόμα.

—Ὁ κύριος Καρρῶδερς; ἠρώτησε διστακτικῶς βλέπουσα ἐμὲ καὶ τὸν Βόββ.

—Ἴδου αὐτός, ἀπήντησα δεικνύων τὸν σιωπηλὸν μου συνάδελφον.

—Κύριε Καρρῶδερς, εἶπεν ἡ μὲς Σάρα ἀπευθυνομένη πρὸς αὐτόν, σὰς ζητῶ συγγνώμην, διότι ἐπέμεινα νὰ μὲ δεχθῆτε. Ἄλλ' ἢ ὑπόθεσις, περὶ τῆς ὁποίας θὰ λάβω τὸ θάρρος νὰ σὰς ὁμιλήσω, ἔχει σημεῖα τόσον μυστηριώδη καὶ ἀνεξήγητα, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴ ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν σας.

Ὁ συνάδελφος ἔρριψε βλέμμα ταχὺ ἐπὶ τῆς Σάρας Οὐέλσον. Ἠγέρθη καὶ προσέκλινε φιλοφρόνως. Προφανῶς ἡ μορφή της δὲν τοῦ ἦτο δυσάρεστος. Ἔσυρε μίαν ἔδραν καὶ προσεκάλεσε τὴν δεσποινίδα νὰ καθῆσθαι.

—Λέγετε, ἀπήντησεν. Ὁ κύριος ἀπ' ἐδῶ εἶναι φίλος μου καὶ συνεργάτης μου· ἠμπορεῖτε νὰ ὁμιλήσετε, πεπεισμένη περὶ τῆς ἀπολύτου ἐχεμυθίας καὶ τῶν δύο μας. Σὰς ὑπόσχομαι ὅτι

θά σας παράσχωμεν πάσαν τὴν βοήθειαν, τῆς ὁποίας τυχὸν ἔχετε ἀνάγκην.

— Εὐχαριστῶ, εἶπεν ἡ μίς Οὐίλσον. Οἱ λόγοι σας μ' ἐνθαρρύνουν. Συγκατοικῶ μὲ τὸν θεῖόν μου, τὸν δόκτορα Κέρσω εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ Μάκλεσφιλδ.

— Εἰς τὴν ἔπαυλιν τοῦ Μάκλεσφιλδ!... εἶπε διακόπτων ὁ Βόβδ, ὅστις εἶχε τεραστίαν μνήμην. Ἀλλὰ νομίζω ὅτι εἰς αὐτὸ τὸ μέρος πρὸ πέντε μηνῶν διεπράχθη φόνος, ὅστις ἀκόμη δὲν διευκρινίσθη. Κάποιος ὑπηρέτης εὐρέθη στραγγαλισμένος εἰς ἓνα προθάλαμον τῆς ἐπαύλεως. Τὸ ἔγκλημα ἔγινε τὴν νύκτα ἢ ἀστυνομία δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσῃ πῶς ὁ ὑπηρέτης εὐρέθη ἡμίγυμνος εἰς ἐκεῖνο τὸ σημεῖον τῆς ἐπαύλεως, ὅπου κανεὶς δὲν τὸν εἶχε προσκαλέσῃ, οὔτε τὸν λόγον, διὰ τὸν ὁποῖον ἐφονεύθη, ἀφοῦ πάσα ἰδέα περὶ κλοπῆς ἀποκλείεται. Ἡ ἀστυνομία εὐρίσκεται ἀκόμη ἐν ἀπορίᾳ περὶ τοῦ μυστηριώδους αὐτοῦ συμβάντος καὶ αἱ ἐρευναὶ τῆς δὲν ἀπέληξαν εἰς θετικὸν τι ἀποτέλεσμα.

— Ἐχετε πληρέστατα δίκαιον, κύριε Καρρῶδερς, εἶπεν ἡ μίς Οὐίλσον, ἀφοῦ ἠκροάσθη τὸν συνάδελφόν μου, ἐκπεπληγμένη διὰ τὴν ἀκρίβειαν τῶν λεπτομερειῶν τοῦ ἀναφερθέντος συμβάντος. Πράγματι ὁ φόνος τοῦ δυστυχοῦς Ἰωάννου Ῥίτζ, τοῦ γεροντοτέρου ὑπηρέτου τοῦ θείου μου, παραμένει μυστηριώδης καὶ ἀνεξήγητος. Οὐδ' ἡ ἐλαχίστη ἔνδειξις ἀνευρέθη, οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον ἔχνος περὶ τοῦ δράστου. Εἰς τὰς θύρας, εἰς τὰ παράθυρα, εἰς κάθε μέρος τέλος πάντων, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἠδύνατο νὰ εἰσέλθῃ τις εἰς τὴν ἔπαυλιν, κανὲν σημεῖον διαρρήξεως δὲν παρατηρεῖτο· κανενὸς ἀλήτου ἢ παρουσίας δὲν εἶχε σημειωθῆ εἰς τὰ πέριξ τῆς ἐπαύλεως κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας· εἰς τὸν πέριξ θαμνότοπον δὲν ἀνευρέθη τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν κανὲν ὑποπτον ἔχνος. Σημειώσατε δὲ ὅτι ἐκείνην τὴν νύκτα ἔβρεξε καὶ θά ἦτο φυσικὸν νὰ ἀποτυπωθοῦν τὰ ἔχνη εἰς τὸ ὑγρὸν ἔδαφος.

— Αἱ ὑποψίαι, αἱ ὁποῖαι ἐστράφησαν πρὸς ἓνα ἄλλον ὑπηρέτην ἀπεδείχθησαν ἀβάσιμοι, δὲν εἰν' ἔτσι; ἠρώτησεν ὁ φίλος μου.

— Μάλιστα, ἀπήντησεν ἡ μίς Οὐίλσον. Ὁ γέρω - Ῥίτζ ἐφέρετο κάπως ἀποτόμως πρὸς τοὺς συναδέλφους του, ἀλλὰ κανεὶς

ἐξ αὐτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ τρέφῃ τόσον πάθος, τόσην μνησικακίαν ἐναντίον του, ὥστε νὰ δικαιολογῆται μία τόσον θηριώδης ἐκδίκησις. Ἡ γενομένη ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας ἀνάκρισις ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀπέκλεισε πάσαν ὑπόνοιαν.

— Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἰωάννου Ῥίτζ παρατηρήθη εἰς τὴν ἔπαυλιν τίποτε ἔκτακτον ἢ ἀσυνήθιστον;

— Μάλιστα, κύριε Καρρῶδερς, καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἦλθα νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχήν σας ἐπὶ τῶν παραδόξων καὶ ἀκαταλήπτων συμβάντων, τὰ ὁποῖα ἔγιναν ἐκεῖ μέσα.

— Ἐὰν περιστατικὰ αὐτά, δεσποινίς Οὐίλσον, σχετίζονται λοιπὸν μὲ τὸ πρὸ πέντε μηνῶν ἔγκλημα;

— Δὲν τολμῶ νὰ τὸ βεβαιώσω ἀδιστακτως· ἔχω ὅμως τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὑπάρχει σύνδεσμος μεταξὺ τῶν φαινομένων, τὰ ὁποῖα παρατήρησα, καὶ τοῦ ἐγκλήματος, τὸ ὁποῖον ἡ ἀστυνομία δὲν κατώρθωσε νὰ ἐξηγήσῃ.

— Διηγηθῆτε μοι λοιπὸν αὐτά, εἶπεν ὁ Βόβδ, ἀφοῦ ἐν τῇ μεταξὺ ἀνέσυρεν ἐκ τῆς πλουσίας συλλογῆς τῶν ἀποσπασμάτων, τὸ εἰδικὸν τεῦχος τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ ἔγκλημα τῆς ἐπαύλεως Μάκλεσφιλδ, διατρέχων γοργῶς τὰ συνειλεγμένα ἐν αὐτῇ ἀποσπάσματα τῶν ἐφημερίδων καὶ τὰ δημοσιευθέντα σχετικὰ ἰχνογραφήματα καὶ φωτογραφίας.

* *

— Ὡς βλέπετε, ἐξ αὐτῶν τῶν εἰκόνων, ἤρχισε λέγουσα ἡ δεσποινίς Οὐίλσον, ἡ καλουμένη πομπωδῶς ἔπαυλις εἶναι ἐν ἀρχαῖον κτίριον μονώροφον μὲ γραμμὰς ἀπλᾶς καὶ χωρὶς νὰ φανερώνη κανὲν περασμένον ἀρχιτεκτονικὸν κάλλος. Κεῖται εἰς μίαν ἀπὸ τὰς πλέον γυμνὰς καὶ ἐρημικὰς γωνίας τῆς χέρσου ἐκτάσεως τοῦ Ἰορκσιάρ. Ὁ ἐκ μητρὸς θεῖός μου δόκτωρ Κέρσω τὴν ἠγόρασε πρὸ τινῶν ἐτῶν διὰ νὰ διέρχεται ἐκεῖ τοὺς μῆνας τῆς θερινῆς περιόδου, ἀλλ' ἐν τέλει κατήντησε νὰ ἐγκατασταθῇ ἐκεῖ ὀριστικῶς, προτιμῶν τὴν ἀπόλυτον ἡσυχίαν τοῦ ἀποκέντρου ἐκείνου μέρους ἀπὸ τὸν θορυβώδη βίον τῆς πρωτευούσης, ὅπου εἶχε ζήσει τὰ περισσότερα ἔτη τῆς ζωῆς του κατὰ τὸ εὐδόκιμον αὐτοῦ ἐπιστημονικὸν στάδιον. Μετέβην καὶ ἐγὼ ἐκεῖ πρὸ τριῶν ἐτῶν; ὅτε, ὀρφανὴ οὖσα ἤδη ἐκ μητρὸς, εἶχα τὴν ἀτυχίαν νὰ

στερηθῶ καὶ τοῦ πατρός μου. Ὁ δόκτωρ Κέρσω, ὅστις ἦτο ἄγαμος, μὲ ἐδέχθη ὡς ἰδίαν του κόρην καὶ τῇ ὄντι ἡ καλωσύνη του πρὸς ἐμὲ ὑπῆρξε πάντοτε τοιαύτη, ὥστε αἰσθάνομαι πρὸς αὐτὸν ἀφοσίωσιν καὶ στοργὴν πραγματικοῦ τέκνου. Εἰς ὄλον αὐτὸ τὸ διάστημα, ὅπου ἔζησα μαζί του, δὲν συνέβη τίποτε τὸ ἀξιοσημείωτον εἰς τὴν ἑπαυλιν Μάκλεσφιλδ μέχρι ἐσχάτων, ὀλίγον πρὸ τῆς δολοφονίας τοῦ Ἰωάννου Ρίτζ. Τὸ ἔγκλημα αὐτὸ συνέβη τὴν νύκτα τῆς τετάρτης πρὸς τὴν πέμπτην Μαρτίου. Ἀλλὰ τρεῖς περίπου μῆνες πρὸ τῆς χρονολογίας ταύτης ἤρχισαν νὰ παρατηροῦνται εἰς Μάκλεσφιλδ μερικά περιστατικά πολὺ παράδοξα. Ἡμέραν τινὰ διερχομένη διὰ τῆς πινακοθήκης ἐξεπλάγην ἰδοῦσα εἰς ἓν παλαιὸν παραπέτασμα πορφυροῦν τὰ ἔχνη σπαραγμῶν πολὺ καταφανῶν, ὡς νὰ εἶχε σχισθῆ τὸ πολυτιμον ἐκεῖνο ὑφασμα δι' ὀδόντων ἢ δι' ὀνύχων. Σημειώσατε ὅτι εἰς τὴν ἑπαυλιν δὲν ὑπάρχουν οὔτε σκύλοι οὔτε γάτοι, διότι ὁ θεὸς κατ' οὐδένα τρόπον δὲν δύναται νὰ ὑποφέρῃ αὐτὰ τὰ ζῷα. Οὐδεὶς κατῴρθωσε νὰ εὔρη μίαν εὐλογοφανῆ κάπως ἐξήγησιν τοῦ πράγματος, κατελήξαμεν δὲ ν' ἀποδώσωμεν τὴν ζημίαν εἰς κανένα ποντικὸν καὶ δὲν ἔγινε πλέον λόγος. Ἀλλὰ ἓνα πρωῒ, ἡ Λένου, ἡ θαλαμηπόλος μου, ἦλθε καὶ μοῦ ἀνήγγειλεν ὅτι εἰς τὸν περσικὸν θάλαμον — τὸν ὁποῖον ὀνομάζομεν οὕτω, διότι ἦτο στολισμένος μὲ περσικοὺς τάπητας καὶ ὑφάσματα, ἅτινα εἶχε φέρῃ ὁ θεὸς ἀπὸ ἓν ταξίδι του εἰς τὴν Ἀνατολήν — εἶχε συμβῆ τελεία καταστροφή. Μετέβην ἐκεῖ πάραυτα καὶ ἔμεινα κατάπληκτος ἀπὸ τὸ νέον αὐτὸ καὶ παράδοξον γεγονός, τὸ ὁποῖον νοερῶς συνεδύασα μὲ τὸ ἄλλο τῆς πινακοθήκης. Εὕρισκοντο κατὰ γῆς βράκη ἀποσπασθέντα βιαίως ἀπὸ τὰ κρεμάμενα ἐκ τοῦ τοίχου ὑφάσματα, τὰ ὁποῖα σχισθέντα ἐκρέμαντο μέχρι τοῦ ἐδάφους· μερικοὶ τάπητες εἶχαν σηκωθῆ καὶ ριφθῆ ἐδῶ κ' ἐκεῖ καὶ ἄλλοι ἔφερον ἔχνη δηγμάτων... Ὅταν ὁ θεὸς εἶδεν ὅλην αὐτὴν τὴν καταστροφήν, ἔγινε μανιώδης. Ἐπέπληξε τοὺς ὑπηρέτας, διότι παρημέλουν τὴν φύλαξιν τοῦ οἴκου· ἦτο δὲ πεπεισμένος ὅτι κάποιος εἶχεν εἰσέλθῃ κρυφίως χάριν κλοπῆς. Ἐγένετο αὐστηρὰ ἐξέλεγξις τῶν ἀντικειμένων, ἀλλ' ἐξηκριθῶθη ὅτι τίποτε, ἀπολύτως τίποτε δὲν ἔλειπε. Ἀλλὰ ποῖος τάχα νὰ ἐπροξένησεν ὄλον αὐτὸν τὸν βανδαλισμὸν, τοῦ ὁποῖου μᾶς ἦτο ἀγνω-

στος ὁ σκοπός; Ὁ θεὸς ἠπειλήσεν ν' ἀποπέμψῃ ὄλους τοὺς ὑπηρέτας. Ἐπέμενε νὰ θεωρῆ τὸ γενόμενον ὡς ἐκδίκησιν, ὡς προῖόν μνησικακίας κάποιου, χωρὶς ὅμως νὰ δύναται νὰ διατυπώσῃ συγκεκριμένην ἰδέαν. Ὁμίλησε περὶ ἐπεμβάσεως τῆς ἀστυνομίας. Ἐμείνεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας κατηφής, βλοσυρός, νευρικότατος. Κατὰ τὸ γεῦμα μόλις ἐπρόφερε ὀλίγας λέξεις· ἐφαίνετο βυθισμένος εἰς διαλογισμούς. Κατόπιν ὅμως ἡ δυσθυμία του παρῆλθεν· ἀλλὰ μοῦ ἔκαμεν ἐντύπωσιν ἡ ἐπεληθούσα σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν κατάστασιν του. Παρατήρησα μετὰ λύπης ὅτι τὸ πρόσωπόν του ἐξέφραζε διαρκῆ ἀδιαθεσίαν, ἀκατανίκητον κατάπτωσιν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν. Δύνασθε νὰ φαντασθῆτε μὲ πόσῃ στοργῇ παρακολουθῶ τὰς φάσεις τῆς καταστάσεώς του. Διὰ νὰ μὴ τὸν πτοήσω μάλιστα καὶ διὰ νὰ τὸν ἀπαλλάξω ἀπὸ πάντα φόβον, ἐτήρησα σιγὴν περὶ ὄλων ὅσα συνέβησαν εἰς τὴν ἑπαυλιν ἀλλεπαλλήλως μέχρι τοῦ τραγικοῦ θανάτου τοῦ Ρίτζ.

— Συνέβησαν λοιπὸν καὶ ἄλλα ἀνεξήγητα συμβάντα πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Ρίτζ;

— Μάλιστα, κύριε. Μίαν νύκτα, περὶ τὰς δύο μετὰ τὸ μεσονύκτιον, ἐξύπνησα ἐξ αἰτίας μερικῶν κρότων, προερχομένων ἀπὸ τὸ δωμάτιον τὸ συνεχόμενον μὲ τὸν κοιτῶνά μου. Ἦναψα τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς καὶ ἠρώτησα μεγαλοφώνως ποῖος ἦτο· ἀλλὰ καμμία ἀπάντησις δὲν μοῦ ἐδόθη. Ἴσως ἠπατήθην. Σημειώσατε ὅτι μετὰ τοῦ ἰδικοῦ μου κοιτῶνος καὶ τοῦ δωματίου τοῦ θεοῦ μου μεσολαβοῦν διάφοροι αἴθουσαι καὶ ἡ βιβλιοθήκη. Ἐστάθην καὶ ἠκροάσθην· μετ' ὀλίγον μοῦ ἐφάνη ὅτι ἤκουσα τὴν ᾠθῆσιν, τὴν φαῦσιν μιᾶς χειρὸς ἐπὶ τοῦ ξύλου τῆς θύρας. Τρομαγμένη ἐφώναξα τὴν θαλαμηπόλον μου· ἐπλησιάσαμεν καὶ αἱ δύο εἰς τὴν θύραν καὶ ἠκροάσθημεν, ἀλλὰ δὲν ἠκούσαμεν τίποτε. Ἐλάβα θάρρος, ἤνοιξα τὴν θύραν καὶ ἔστρεψα τὸ κομβίον τοῦ ἠλεκτρικοῦ φωτός καὶ ἐρρίψαμεν ἐν βλέμμα εἰς τὸ δωμάτιον, ὅπου ἐνόμισα ὅτι εἶχα ἀκούσῃ τοὺς κρότους· ἀλλὰ δὲν ἦτο κανεὶς. Βεβαίως εἶχα ἀπατηθῆ. Ὀλόκληρον τὴν νύκτα ὅμως ἐκοιμήθην πολὺ ἄσχημα. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι μίαν στιγμὴν ἐνόμισα ὅτι ἤκουσα εἰς τὸν ὕπνον μου ἓνα στεναγμὸν, ἓνα λυγμὸν ὑπόκωφον, ἀλλὰ πολὺ πλησίον μου, ὅστις μοῦ ἐσπάρραξε τὴν καρδίαν. Ἐπειτα

ἤκουσα ἓνα ἦχον ὡσάν μυκηθμόν, κάτι τι ὡσάν φωνήν καὶ ζώου καὶ ἀνθρώπου, τὸ ὁποῖον τόσον μ' ἐτρόμαξεν, ὥστε κατέβηκα ὑπερανθρώπους προσπαθείας εἰς τὸν ὕπνον μου νὰ ἐξυπνήσω, νὰ φωνάξω, ν' ἀνοίξω τὰ βαρυμένα μου βλέφαρα καὶ ν' ἀπαλλαγῶ τοῦ ἐφιάλτου. Ἄλλ' εἰς μάτην· μίᾳ φοβερᾷ κόπῳσις κατεῖχε τὸ ἐξηντλημένον σῶμά μου καὶ ἠναγκάσθη νὰ βυθισθῶ ἀναίσθητος πλέον εἰς τὸν βασανιστικὸν ἐκεῖνον ὕπνον, ὅστις μὲ κατεῖχεν ἕως τὸ πρῶτ'. Ἐννοεῖται ὅτι δὲν εἶπα τίποτε εἰς τὸν δόκτορα Κέρσω, ὅστις ἐνεφανίσθη μόνον κατὰ τὴν ὥραν τοῦ προγεύματος. Ἡ θεὰ του ὅμως μοῦ ἔκαμε ζωηράν ἐντύπωσιν· ἦτο ὠχρὸς περισσότερο τοῦ συνήθους, τὸ πρόσωπόν του ἦτο ἠλλοιωμένον, ὡς νὰ εἶχε διέλθῃ καὶ αὐτὸς νύκτα τεταραγμένην ὑπὸ ἐφιάλτην. Εἶχεν ἀκούσῃ ἄρ' ἄγε καὶ αὐτὸς τίποτε τὸ ἀσύνηθες τὴν νύκτα; Ἐκεῖνο τὸ πρῶτ' ἐσηκώθη ἀργότερα ἀπὸ τὰς ἄλλας ἡμέρας.

— Δὲν σὰς εἶπε τίποτε σχετικόν;

— Προσεπάθησα νὰ τὸν κάμω νὰ ὀμιλήσῃ, ἀλλὰ δὲν ἤμπορεσα νὰ συμπεράνω τίποτε ἀπὸ τοὺς λόγους του. Ἦτον ἠρώτησα, ἂν ἐπέρασε καλὰ τὴν νύκτα, μοῦ ἀπήντησε δὲ ὅτι ἐξεπλήττετο πῶς εἶχε κοιμηθῆ τόσον πολὺ, ὥστε νὰ ἐξυπνήσῃ τόσον ἀργά. Μοῦ εἶπεν ὅτι ἦσθάνετο κάποιαν κούρασιν, διότι εἶχε μείνῃ πολλὴν ὥραν εἰς τὴν κλίνην, ἀλλ' ἐσκόπευε τὴν ἐπομένην νὰ ἐγερθῆ ἐνωρίτατα καὶ αὐτὸ ἐπραξέ τῷ ὄντι. Αὐτὰ συνέβησαν δέκα ἡμέρας πρὸ τοῦ φόνου τοῦ Ρίτζ. Τὴν νύκτα ἐκεῖνην ἔδρεχε βραγδαίως. Ἦμουν ἀνήσυχος, νευρική, διότι μοῦ ἐφάνη ὅτι ἤκουσα πάλιν τὸ θρηνηῶδες ἐκεῖνο παράπονον τῶν προηγουμένων ἡμερῶν. Ἐσηκώθη καὶ ἐκάθησα εἰς τὴν κλίνην μου καὶ ἔμεινα ἀκίνητος ἐπὶ ὀλίγας στιγμᾶς. Αἱ στιγμαὶ ἐκεῖναι μοῦ ἐφάνησαν αἰῶνες. Ἡ ἐξέγερσις τῶν νεύρων μου ἐκ τῆς ἀγωνίας ἀπέναντι τοῦ ἀγνώστου μ' ἔκαμνε νὰ πυρέσσω... Ἐτὸ μέτωπόν μου ἦτο ὑγρὸν ἐκ τοῦ ἰδρώτος. Ὁ μυκηθμὸς ἐπανελήφθη πλησιέστατα, ἔπειτα ἠκούσθη μακρύτερα ἀσθενέστερος, ἀλλ' ἐντὸς τῆς ἐπαύλεως, ἐντὸς τοῦ πατώματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκατοικοῦμεν ἐγὼ καὶ ὁ θεὸς μου. Αἴφνης ἐξερράγη ἀγρία κραυγὴ, ἣτις μ' ἔκαμε νὰ παγώσω ἀπὸ τὸν φόβον. Ἠθέλησα νὰ φωνάξω, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσα. Ἠθέλα νὰ πηδῆσω κάτω ἀπὸ τὴν κλίνην μου ἀλλὰ ἠσθανόμουν ὅτι ἤμουν ὡσάν καρφωμένη. Ἐλιποθύμησα.

Τὸ πρῶτ' ὁ Ἰωάννης Ρίτζ εὐρέθη στραγγαλισμένος εἰς τὸν προθάλαμον τῆς βιβλιοθήκης. Ὁ γέρον αὐτὸς ὑπηρέτης ἐκοιμάτο εἰς τὸ ἰσόγειον. Ἡ ἀστυνομία ἐξήγησε τὸ συμβᾶν ὡς ἑξῆς: ὁ ὑπηρέτης ἀκούσας κρότον ἀσυνήθη ἐσηκώθη μετὰ σπουδῆς ἀπὸ τὴν κλίνην του, ἐφόρεσε τὸ πανταλόνιον του καὶ ἔτρεξεν ἐπάνω νὰ ἴδῃ τί συνέβαινε. Ὁ δὲ εἰσελθὼν κρυφίως εἰς τὴν ἔπαυλιν, φωραθεὶς τοιουτοτρόπως, τὸν ἐφόνευσε...

— Εἰς τὴν ἀστυνομίαν ὅμως δὲν διηγήθητε ὅσα εἶχετε σημειώσῃ προηγουμένως; ἠρώτησεν ὁ Βόδδ τὴν μίς Σάραν.

— Ὅχι· Δὲν δύναμαι νὰ ἐξηγήσω τὸ περίπλοκον αἴσθημα, τὸ ὁποῖον μὲ παρεκίνησε νὰ μὴ διηγηθῶ εἰς κανένα ὅτι ἐγὼ μόνη ἐγνώριζα. Καὶ λέγω ἐγὼ μόνη, διότι οἱ ἄλλοι εἰς τὰς καταθέσεις των τίποτε δὲν ἀνέφεραν περὶ κρότων ἢ περὶ ἀλλοκότων κραυγῶν, αἵτινες ἠκούσθησαν κατὰ τὴν νύκτα τοῦ ἐγκλήματος ἢ κατὰ τὰς προηγουμένας νύκτας... Καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς ἐφάνη ὅτι δὲν ἤκουσε τίποτε...

— Εἶναι περίεργον! Καὶ τί ἐντύπωσιν ἔκαμε τὸ πρᾶγμα εἰς τὸν θεὸν σας;

— Ἦμπορεῖτε νὰ φαντασθῆτε. Τὸ μυστηριῶδες ἐγκλημα, τοῦ ὁποῖου ἐγίνε θῦμα ὁ γηραιότερος ὑπηρέτης του, καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι συνέβη ὁ φόβος εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ δωματίου του, τὸν ἐτάραξαν πάρα πολὺ. Ἐφοβήθη σοβαρῶς μήπως πάθῃ ἢ ἤδη ὀπωσοῦν κλονισμένη ὑγεία του. Ἀλλὰ τῶρα συνῆλθεν ὀλίγον.

— Μοῦ εἶπατε εἰς τὴν ἀρχὴν ὅτι μετὰ τὸν φόβον τοῦ Ἰωάννου Ῥίτζ παρατηρήθησαν καὶ ἄλλα περίεργα φαινόμενα εἰς τὴν ἔπαυλιν. Ἦμπορεῖτε νὰ μοῦ εἰπῆτε ποῖα ἦσαν αὐτά;

— Εἶναι ἓνα σκοτεινὸν καὶ τρομερὸν αἰνίγμα, ἐξηκολούθησεν ἡ Σάρα Οὐίλσον, κάτι τι ἀλλόκοτον, τοῦ ὁποῖου τὸ ἀνεξήγητον μὲ κατετρόμαξε. Δὲν θὰ ἐπέστρεφα πλέον εἰς Μάκλεσφιλδ, ἐὰν δὲν μὲ παρεκίνηι ἡ στοργή, τὴν ὁποῖαν τρέφω πρὸς τὸν δόκτορα Κέρσω, ὅστις τῶρα μάλιστα ἔχει τόσην ἀνάγκην τῆς βοηθείας μου καὶ τῶν περιποιήσεών μου. Ἀλλὰ πρέπει ἐξάπαντος τὸ μυστήριον, τὸ ὁποῖον ἐξακολουθεῖ ἐκεῖ πέραν, νὰ διαλευκανθῇ· ἔχω ἓνα ἀόριστον προαίσθημα ὅτι θὰ συμβοῦν καὶ ἄλλαι τραγικαὶ συνέπειαι. Ζῶ εἰς διαρκῆ συγκίνησιν. Ἐχω ἀνάγκην βοηθείας...

— Ἦσυχάσατε, ἀγαπητῆ δεσποινίς. Δύνασθε νὰ βασιλῆσθε

εις τὴν συνδρομὴν μας. Ἀλλὰ εὐαρεστηθῆτε νὰ μοῦ διηγηθῆτε κατὰ σειράν καὶ ἐν ἀκριβείᾳ τὰ περιστατικά, τὰ ὅποια τόσον σὰς ἐτάραξαν.

— Μάλιστα. Ἰτίποτε τὸ ἀξιοσημείωτον δὲν συνέβη μέχρι τῆς 28 τοῦ παρελθόντος Ἰουλίου. Ἐμείνα ἐκείνην τὴν νύκτα καὶ ἀνεγίνωσκα εἰς τὸ δωμάτιόν μου μέχρι τῆς μιᾶς μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Ὁ καύσων ἦτο πνιγηρὸς. Διὰ μιᾶς προσεῖλκυσε τὴν προσοχήν μου ἓνας στεναγμὸς σύντομος, ὑπόκωφος, ὅστις ἐφαινετο προερχόμενος ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς ἐπαύλεως. Ἀνετινάχθην ἀμέσως ὀρθία καὶ ἠκροάσθην· ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην νὰ διακρίνω τίποτε ἄλλο. Εἰς τὴν ἑπαυλίαν ἐπεκράτει ἄκρα σιγή. Ἴσως ἦτο κάποια μακρυνὴ φωνὴ ἀπὸ τὸν πέριξ τῆς ἐπαύλεως χέρσον τόπον. Δὲν εἶχα ὅμως τὴν δύναμιν νὰ ἐξακολουθήσω τὴν ἀνάγνωσιν καὶ ἐπλάγιασα μὲ τὰ νεῦρά μου ταραγμένα, ἀνησυχούσα ἀπὸ τὴν ἐντύπωσιν κάποιου μυστηριώδους κινδύνου. Μετὰ δέκα πέντε ἡμέρας ἤκουσα πάλιν καὶ τὴν παρελθοῦσαν νύκτα . . .

— Τὴν παρελθοῦσαν νύκτα ;

— Ναί. Ἦκουσα πάλιν ἐκεῖνον τὸν μυκηθμόν, τὸν ἴδιον ἦχον, ὅστις μ' ἐτρόμαξε κατὰ τὴν νύκτα τοῦ ἐγκλήματος. Τὸν ἤκουσα διὰ μιαν στιγμὴν πολὺ πλησίον μου καὶ ἔπειτα μακρύτερα ὡς ν' ἀπεκρύνετο μέσα εἰς τὰ δωμάτια τῆς ἐπαύλεως. Ἠγέρθην ἀποφασισμένη νὰ διαλευκάνω τὸ πρᾶγμα. Ἐπέρασα τὸν ἀντιθάλαμον, τὴν πρασίνην αἴθουσαν καὶ τὴν περσικὴν χωρὶς νὰ ἰδῶ τίποτε. Εἰσῆλθα εἰς τὴν βιβλιοθήκην, ἣτις ἦτο ἐντελῶς σκοτεινὴ. Ἐνῆνας κρότος μ' ἔκαμεν ἀμέσως νὰ ὀπισθοχωρήσω ἐντρομος μέχρι τῆς θύρας, ἀπὸ τῆς ὁποίας εἶχα εἰσέλθῃ. Εἰς τὸ βάθος τῆς εὐρυχώρου σκοτεινῆς αἰθούσης μερικὰ πόδια μὲ νύχια — αὐτὴ ἦτο ἡ ἀντίληψίς μου — ἔξυναν τὸν τάπητα, ἐνῶ ταυτοχρόνως ἓνα εἶδος ὑποκώφου γρυλλισμοῦ μανιώδους ἀντήχει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν. Τὸ αἷμά μου ἐπάγωσε. Ἐἶνα ὄν ἄγνωστον, ἐν ἀλλόκοτον ζῷον, κάτι τι τὸ ἀποτρόπαιον ἐκρύπτετο λοιπὸν καὶ περιεφέρετο τὴν νύκτα εἰς τὴν ἑπαυλίαν τοῦ Μάκλεσφιλδ καὶ πρῶτόν του θυμὰ ὑπῆρξεν ὁ γέρον Ρίτζ. Ποῖον νέον κακούργημα τάχα ἐπρομήνυεν ἡ ἐμφάνισις τοῦ κακοποιοῦ ἐκεῖνου νυκτερινοῦ τέρατος; Σήμερον τὸ πρωῖ ἐνωρὶς ἔτρεξα εἰς τὴν βιβλιοθήκην. Ἡ μεγάλη καθέδρα πρὸς ἀριστερὰν τῆς κυρίας

εἰσόδου ἦτο παραμερισμένη· εἰς τὸν τάπητα ἐφαίνοντο ἔχνη δυνύχων . . . Ἐσυλλογίσθην τὰ σχίσματα, τὰ ὅποια εἶχα παρατηρήσῃ πρὸ μηνῶν εἰς τὰ μετὰξιν παραπετάσματα, τὴν ἀνεξήγητον καταστροφὴν τοῦ περσικοῦ θαλάμου, τοὺς κρότους ὀπισθεν τῆς θύρας τοῦ δωματίου μου . . . Ὅλα αὐτὰ τὰ περιστατικά συνδυάζονται καὶ κατὰ τὴν ἀντίληψίν μου, ὑπῆρξαν ἡ αἰτία τοῦ τραγικοῦ τέλους τοῦ δυστυχοῦς Ρίτζ. Τί νὰ συμβαίη ἄρα γε τώρα ἐκεῖ πέραν; Ἐπωφελήθην τῆς προσκλήσεως μιᾶς συμμαθητρίας μου καὶ ἦλθα εἰς Λονδίνον διὰ νὰ τρέξω πρὸς σὰς καὶ νὰ ἐπικαλεσθῶ τὴν συνδρομὴν σας. Θὰ ἔλθετε ἀμέσως εἰς Μάκλεσφιλδ, δὲν εἶναι ἀλήθεια, κύριε; Καὶ σεῖς ἐπίσης, κύριε; προσέθηκε στρεφομένη πρὸς ἐμέ.

— Ναί, θὰ ἔλθωμεν, ἀπήντησεν ὁ συνάδελφός μου. Ἀλλὰ πῶς θὰ δικαιολογήσωμεν εἰς τὸν θεῖόν σας τὴν ἀφίξίν μας;

— Ἀλήθεια! Θὰ ἐτρόμαξε. Πάσχει ἀπὸ μεγάλην νευρικὴν ταραχὴν καὶ ἔξαψιν. Πρέπει νὰ ἐπινοήσετε καμμίαν πρόφασιν. Σκεφθῆτε, σεῖς παρακαλῶ . . .

— Εἰς τὰ πέριξ τοῦ Μάκλεσφιλδ εὐρίσκονται, ἂν δὲν σφάλλω, διάφορα γεωλογικὰ στρώματα, τὰ ὅποια ἔχουν κάποιαν ἀξίαν; . . .

— Ναί, ἀπήντησεν ἡ μίς Οὐῆλσον, καὶ μάλιστα πολλάκις ἦλθαν μερικοὶ ἐπιστήμονες καὶ τὰ ἐξήτασαν.

— Ἐξαιρετα. Σὺ, εἶπεν ὁ Βόδδ ἀποτεινόμενος πρὸς ἐμέ, θὰ φροντίσης νὰ λάβῃς ἀπὸ τὸν καθηγητὴν Χάμμερτον, πρόεδρον τῆς Βρεττανικῆς Γεωλογικῆς Ἑταιρείας, τὸν ὅποιον γνωρίζεις, ἓνα συστατικὸν καὶ θὰ παρουσιασθῶμεν εἰς τὸν δόκτορα Κέρσω ὡς καταγινόμενοι εἰς τὴν γεωλογίαν.

Ἀφοῦ δὲ παρετήρησε τὸν ὁδηγὸν τῶν Σιδηροδρόμων, ἐπρόσθεσεν :

— Αὔριον εἰς τὰς 10 καὶ 25 θὰ εἴμεθα εἰς Μάκλεσφιλδ.

Ἡ Σάρα Οὐῆλσον μᾶς ηὐχαρίστησε μετὰ πολλῆς διαχύσεως καὶ ἀνεχώρησε προφανῶς παρηγορημένη.

Ἐπεται τὸ τέλος.

Μετάφρασις Χ.

ΧΡΟΝΙΚΑ

ΕΛΛΑΣ

Ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως τὸ πρόγραμμα τῆς συντάξεως τῶν διὰ τὰ δημοτικὰ σχολεῖα βιβλίων. Ἔναι δὲ ταῦτα ἕξ ἀναγνωσμοτάρια, ἀνά ἕν δι' ἐκάστην τάξιν. Ὡς γνωστὸν τὰ διδακτικὰ βιβλία υποβάλλονται εἰς διαγωνισμόν τελούμενον κατὰ τετραετίαν. Ὅριον ὑποβολῆς τῶν ἀναγνωστικῶν τῶν δημοτικῶν σχολείων ὤρισθη διὰ προκηρῦξεως τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας ἡ 30 Ἀυγούστου 1913.

— Ἐπίσης ἐδημοσιεύθη ἡ προκήρυξις διὰ τὴν ὑποβολὴν τῶν βιβλίων τῆς Μ. Ἐκπαιδεύσεως, ὧν ἡ τετραετία λήγει τὸν Ἀύγουστον τοῦ 1914. Τὸ σχετικὸν πρόγραμμα ἐδημοσιεύθη ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἔτους. Ὅριον πρὸς ὑποβολὴν καὶ ταύτων ὤρισθη ἡ 30 Ἀυγούστου 1913.

— Ἡ Ἐταιρεία τῶν Ἑλλήνων Δραματικῶν Συγγραφέων προσκήρυξε διαγώνισμα πρὸς συγγραφὴν μονοπρακτικῶν δραματικῶν ἢ κωμωδιῶν τάξασα τρία χρηματικὰ βραβεῖα 300, 200 καὶ 100 δραχμῶν. Ὅριον πρὸς ὑποβολὴν ὤρισθη ἡ 20 Σεπτεμβρίου. Μέχρι τοῦδε ὑπεβλήθησαν περὶ τὰ 30 ἔργα. Τὰ τρία, ἅτινα θὰ κριθῶσιν ἀξία βραβεύσεως, θὰ παρασταθῶσι κατὰ τὴν ἐτησίαν θεατρικὴν ἐσπερίδα τῆς Ἐταιρείας ἐντὸς τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου.

— Ἀνέλαβε τὴν Πρυτανείαν τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ τοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου ἀπὸ τῆς 1 Σεπτεμβρίου ὁ νέος πρύτανης κ. Θ. Ζατμης.

— Ἐξεδόθη τὸ Β. Δ. τὸ κανονίζον τὰς τμηματικὰς καὶ ἐπὶ πτυχίῳ ἐξετάσεις τῶν φοιτητῶν τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ τοῦ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου.

ΑΓΓΛΙΑ

Εἰς Μαχαραγιάς τῶν Ἰνδιῶν ἐδώρησεν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς

Ἄξφορδης 7.000 χειρόγραφα ἐπιφύλλων φοίνικος. Ἐκαστὸν φύλλον ἔχει μῆκος 10 ἑκατοστομέτρων καὶ πλάτος ἀπὸ 20 ἕως 50. Τὰ χειρόγραφα ταῦτα εἶναι ἀρχαιοτάτα ἀναφερόμενα εἰς περίοδον ἐτῶν ἀπὸ τῆς 5ης μέχρι τῆς 15ης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

ΑΜΕΡΙΚΗ

Ὁ πληθυσμὸς τῶν καθολικῶν εἰς τὰς Ἡν. Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς ἠῤῥησε κατὰ 4 ἑκατομμύρια ἐντὸς 6 ἐτῶν (1902 - 1908) χάρις εἰς τοὺς μετανάστας. Εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν ἢ πλειονότης τῶν μεταναστῶν προήρχετο ἀπὸ τὴν βόρειον καὶ τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην καὶ ἐπομένως ὑπερίσχυον οἱ διαμαρτυρόμενοι. Τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη ἡ πλειονότης προέρχεται ἐκ τῶν Λατινικῶν κρατῶν καὶ προπάντων ἐκ τῆς Ἰταλίας, Οὐγγαρίας καὶ Πολωνίας, ὑπερισχύουν δηλαδὴ οἱ καθολικοὶ μετανάσται, διότι τὰ ἀνωτέρω κράτη κατοικοῦνται τὸ πλεῖστον ὑπὸ καθολικῶν.

ΓΑΛΛΙΑ

Συνδικατὸν ἐπιχειρηματικῶν ἀπεφάσισε τὴν προσεχῆ ἀνέγερσιν ἐν Παρισίοις λαϊκοῦ λυρικοῦ θεάτρου λαμβάνον ἐπὶ πεντηκονταετίαν 150.000 φρ. κατ' ἔτος ὡς ἐπιχορήγησιν ἀπὸ τὴν πόλιν τῶν Παρισίων. Ἡ αἴθουσα τοῦ θεάτρου θὰ δύναται νὰ περιλάβῃ 4.000 θεατὰς καὶ αἱ τιμαὶ τῶν θέσεων θὰ εἶναι μεταξὺ 50 λεπτῶν καὶ 3 φράγκων.

— Τὸ ἐμπόριον τοῦ Μαρόκου μετὰ τὴν Γαλλικὴν κατοχὴν ἀξάνει τεραστίως. Ἐνῶ ἀπὸ τοῦ 1903-1908 ἀνήρχετο εἰς 93 ἑκατομ. φρ., ἀνῆλθε κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἰς 177.878.961 φρ. χρ. Ἡ αὐτὴ κατα-

πληκτικὴ αὔξησις εἶχε παρατηρηθῆ καὶ εἰς τὴν Τύνιδα ἀμέσως μετὰ τὴν Γαλλικὴν κατοχὴν.

ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Ὁ 17έτης μουσικὸς συνθέτης Ἐρρίκος Μπίνστοκ, τοῦ ὁποῦ το Μελόδραμα «Ζουλεϊμά» περυστάθη μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας εἰς διαφόρους γερμανικὰς πόλεις, πρῶτον φθῆ ὡς διευθυντὴς τῆς ὀρχήστρας τοῦ Δουκικοῦ θεάτρου τῆς Καρλσρούης.

— Ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτητῶν εἰς τὰ 21 Γερμανικὰ Πανεπιστήμια ἀνῆλθεν εἰς 57.415 κατὰ τὸ χειμερινὸν ἑξάμηνον 1911-1912, ἀνώτερος δηλαδὴ κατὰ 2.593 ἀπὸ τὸ προηγούμενον θερινὸν ἑξάμηνον. Προστιθεμένου καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀκροατῶν, ὁ ἀριθμὸς τῶν παρακολουθησάντων τὰ μαθήματα ἀνέρχεται εἰς 62.959. Πρῶτον ὡς πρὸς τὴν πληθὺν τῶν φοιτητῶν ἔρχεται τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου, 9.829 φοιτηταί, κατόπιν δὲ τοῦ Μονάχου, 6.797, τῆς Λειψίας 5.170, τῆς Βόννης 3.998, τῆς Χάλλης 2.879, τοῦ Βρεσλάου 2.702, τῆς Γοττιγκης 2.505, τῆς Φραιβούργης 2.446, τῆς Χαϊδελβέργης 2.231, τοῦ Στρασβούργου 2.138, τοῦ Μύνστερ 2.126, τοῦ Μαρβούργου 1.968, τῆς Τύδινγης 1.852, τῆς Ίένας 1.738, τοῦ Κιέλου 1.586, τῆς Κενιγσβέργης 1.522, τοῦ Βυρτσβούργου 1.458, τοῦ Γκίσσεν 1.272, τῆς Ἐρλάγγης 1.202, τοῦ Γκραϊφσβάλδ 1.124 καὶ τοῦ Ρεστόκ 852. Κατὰ σχολὰς οἱ φοιτηταὶ διαιροῦνται ὡς ἑξῆς: εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν 2.856 ἀπέναντι 2.535 τοῦ παρελθόντος ἔτους, παρατηρεῖται δηλαδὴ μικρὰ αὔξησις, εἰς τὴν ἱατρικὴν 12.446 (ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἐδιπλασιάσθη σχεδὸν ἐντὸς πενταετίας παρὰ τὴν παρατηρουμένην πληθῶραν ἱατρῶν), εἰς τὴν φυσικομαθηματικὴν 3.487 ἀπέναντι 7.914 τοῦ παρελθόντος ἔτους, εἰς τὴν ἱστορίαν, φιλοσοφίαν καὶ φιλολογίαν 15.898, εἰς τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν καὶ ἀγρονομίαν 2.991 ὑπερτεροῦντες

τοὺς φοιτητὰς τοῦ παρελθόντος ἔτους κατὰ 435. Ἐλάττωσις παρατηρεῖται εἰς τὴν νομικὴν σχολὴν, 10.816 ἀπέναντι 10.890 τοῦ παρελθόντος ἔτους, εἰς τὴν φαρμακευτικὴν, 954 ἀπέναντι 1746, καὶ εἰς τὴν ὀδοντοιατρικὴν, 875 ἀπέναντι 1146. Ἐν γένει δὲ ἡ μεγαλειτέρα αὔξησις ὑπὸ ἐποψιν ἀριθμῶν φοιτητῶν παρατηρεῖται εἰς τὰ Πρωσικὰ πανεπιστήμια, ἐνῶ εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Νοτιοδυτικῆς Γερμανίας ὁ ἀριθμὸς εἶναι σχεδὸν στάσιμος. Ἀπὸ τοῦ 1908, ὁπότε ἤρχισε νὰ ἐπιτρέπεται καὶ ἡ φοίτησις τῶν γυναικῶν εἰς τὰ πανεπιστήμια, ὁ ἀριθμὸς τῶν φοιτητῶν αὔξανε ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος. Κατὰ τὸ τρέχον ἔτος ἐνεγράφησαν 2.795 φοιτήτριαι ἀπέναντι 2.412 τοῦ παρελθόντος, δηλαδὴ παρουσιάζουν τὰ 4,8 τοῦ ὅλου ἀριθμοῦ τῶν φοιτητῶν. Αἱ περισσότεραι φοιτήτριαι εἶναι ἐγγεγραμμέναι εἰς τὴν φιλοσοφικὴν σχολὴν, 1.563 ἀπέναντι 1.370 τοῦ παρελθόντος, τούναντιον εἰς τὴν ἱατρικὴν σχολὴν ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν εἶναι στάσιμος (582 ἀπέναντι 527), καθὼς καὶ εἰς τὴν νομικὴν (39 ἀπέναντι 38), εἰς τὴν πολιτικὴν οἰκονομίαν καὶ ἀγρονομίαν (67 ἀπέναντι 60) κ.τ.λ. Τὰς περισσότερας φοιτητριάς ἀριθμεῖ τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου (845), κατόπιν τῆς Βόννης (255), τῆς Γοττιγκης (224), τοῦ Μονάχου (188), τῆς Χαϊδελβέργης (165), τῆς Φραιβούργης (149), τοῦ Βρεσλάου (134), τῆς Λειψίας (103). Ἐὰν προσθέσωμεν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν φοιτητῶν καὶ 1.737 ἀκροατριάς, ὁ ἀριθμὸς τῶν γυναικῶν, αἵτινες παρακολουθῶσιν τὰ μαθήματα, ἀνέρχεται εἰς 4.184.

— Εἰς δλόκληρον τὴν Γερμανικὴν Αὐτοκρατορίαν ὁ ἀριθμὸς τῶν δημοσιευμάτων κατὰ τὴν δεκαετίαν (1891—1900) ἀνήρχετο εἰς 232.283, κατὰ τὴν δεκαετίαν (1901-1910) ἀνῆλθεν εἰς 288.532. Κατὰ τῆ 1909 ἐξεδόθησαν 25.201 βιβλία κατὰ δὲ τῆ 1910, 25.331, δηλαδὴ μόνον 230 πλέον τῶν τοῦ προηγούμενου ἔτους. Κατὰ τῆ 1911 ὅμως 31.281, δηλαδὴ περὶ τὰς 6.000 ἐπὶ πλέον. Κατὰ τῆ

1912 εκδίδονται 6.178 περιοδικά. Ο αριθμός αυτών ηύξησε καταπληκτικώς. Ἐνῶ τῷ 1898 ἦσαν 4.571, ἐντὸς 13 ἐτῶν, κατὰ τῷ 1911 ἀνήρχοντο εἰς 5.983, κατὰ τὸ τρέχον δὲ ἔτος 1912, ἐφθάσαν τὰς 6.178. Οἱ ἀριθμοὶ αὗτοι εἶναι λίαν ἐνδιαφέροντες παραβαλλόμενοι πρὸς τὰς ἐν Γαλλίᾳ στατιστικάς. Ἐνῶ τὰ ἐκδοθέντα ἐν Γαλλίᾳ βιβλία ἀνήρχοντο εἰς 13.053 κατὰ τῷ 1901, ἡλαττώθησαν εἰς 12.615 τῷ 1910. Κατὰ τῷ 1910 ἡ Γαλλία ἠγόρασε γερμανικὰ βιβλία ἀξίας 2.544.000 φρ.

— Τὸ Μουσεῖον Γκαίτε εἰς τὴν Φραγκφούρτην δέχεται κατ' ἔτος περὶ τὰς 50.000 ἐπισκεπτῶν ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ κόσμου. Ἀπὸ τοῦ ἔτους τῆς ἰδρύσεώς του, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ 1897, ἐπλουτίσθη τοσοῦτον ἀπὸ διάφορα ἀντικείμενα σχετικὰ πρὸς τὸν μέγαν ποιητὴν ὥστε ὁ χῶρος δὲν ἐπαρκεῖ.

Πρόκειται ὡς ἐκ τούτου νὰ προστεθοῦν καὶ νέα οἰκοδομαὶ πλησίον τοῦ ἀρχαιστάτου κτιρίου, τὸ ὁποῖον στεγάζει τῶρα τὸ Μουσεῖον, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Γκαίτε καὶ κατὰ τὴν ἀνοιξὶν τοῦ 1774 ἐγράψεν ἐντὸς ὀλίγων ἑβδομάδων τὸν *Βέρθερον*.

ΙΤΑΛΙΑ

Ἡ ἀνευ σύρματος εἰκονογραφία, δηλαδὴ ἡ ἀνευ σύρματος μεταβίβασις εἰκόνων, αὐτογράφων κ.τ.λ. εἰς μα-

κρινὰς ἀποστάσεις, εἶναι νεωτάτη ἐφεύρεσις ἀνήκουσα εἰς τὸν 25ετῆ Φραγκίσκον Μπερνόκι ἐκ Τουρίνου υἱὸν μικροεμπόρου. Οὗτος ἤρχισε τὰ πειράματά του τῷ 1907 καὶ τέλος μετὰ μακρὰν ἐργασίαν ἐπέτυχε τὴν μεταβίβασιν εἰκόνων, αὐτογράφων, φωτογραφιῶν κ.τ.λ. καταπληκτικῆς ὁμοιότητος πρὸς τὸ πρωτότυπον.

— Αἱ Ἰταλικαὶ ἐφημερίδες ἀναφέρουν μὲ πλῆθος λεπτομερειῶν τὴν ἱστορίαν ἑνὸς Πέτρου Μπενάλλι, ὅστις νεώτατος ἐκπατρισθεὶς εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν μὲ μόνην περιουσίαν ἐν ὀργανέττον, ἐπέστρεψε μετὰ πεντηκονταετίαν εἰς Ἰταλίαν κύριος περιουσίας 250 χιλιάδων φράγκων.

ΚΙΝΑ

Ἡ βουδωνικὴ πανώλης, ἡ ὁποία προξενεῖ τόσας καταστροφὰς νῦν εἰς τὴν Μαντζουρίαν, ὁπόθεν μετεδόθη καὶ εἰς τὴν Κίναν, προέρχεται ἐξ ἑνὸς εἴδους τρωκτικοῦ, τοῦ λαγῶσθ συγγενοῦς, τὸ ὁποῖον καλλιεργεῖ πλῆθος ἐντόμων καὶ μικροβίων ἐντὸς τοῦ τριχώματός του. Ὀνομάζεται *Ταομπαγᾶν*, τὸ δὲ δέρμα του ἔχει μεγάλην ἀξίαν, ἀλλ' ὅσοι κατεργάζονται αὐτὸ πρέπει νὰ λαμβάνουν μεγάλα προφυλακτικὰ μέτρα πρὸς ἀποφυγὴν τῆς νόσου, ἥτις εὐκολώτατα δύναται νὰ μεταδοθῆ.